

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

KADINLARDA DİNİ GRUP AİDİYETİ

MERVE NUR DEMİRCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
UNVANI VE ADI SOYADI
DOÇ. DR. MÜŞERREF YARDIM**

KONYA-2023

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI**

KADINLARDA DİNİ GRUP AİDİYETİ

MERVE NUR DEMİRCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
UNVANI VE ADI SOYADI**

DOÇ. DR. MÜŞERREF YARDIM

KONYA-2023

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	MERVE NUR DEMİRCİ		
	Numarası	18810301075		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	KADINLARDA DİNİ GRUP AİDİYETİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

MERVE NUR DEMİRCİ
İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	MERVE NUR DEMİRCİ		
	Numarası	18810301075		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Müşerref Yardım		
Tezin Adı	KADINLARDA DİNİ GRUP AİDİYETİ			

Birey kendi kimliğini var edebilmek ve bu kimlik doğrultusunda kendisiyle aynı amaç doğrultusunda, aynı değer, norm ve davranış kalıplarına sahip diğer insanlarla farklı gruplar oluşturmuştur. Dinin uygulamasında veya bazı yoruma açık bölümlerinde farklılaşmalar olmasından kaynaklı dini menşeli gruplar da oluşmuştur. Bu gruplar üyeleriyle oluşturdukları aidiyet bağlarıyla, üyelerini şekillendirmekte ve üyeleri vasıtasıyla toplumu etkilemektedir. Son zamanda birçok dini grupta kadınlara yönelik içerikler ve kadınların aktifliği artmıştır. Bu araştırmada dini gruplara mensup olan kadınların, dini gruplara yaklaşımı, dini gruplara katılma nedenleri ve dini grupların bireye etkileri araştırılmış. Araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak katılımcı gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma örneklemi olarak amaçlı örneklem tekniğiyle Konya’da yaşayan ve bir dini gruba mensup 30 kadın seçilmiştir. Sonuçların kapsayıcı olması amacıyla 18-25 yaş arası 10, 25-50 yaş arası 10, 50 yaş üzeri 10 kadınla görüşülmüştür. Bu görüşmelerden elde edilen nitel veri analizi programı olan MAXQDA 2020 ile kodlanmış ve analiz edilmiştir. Bu araştırma sonucunda kadınların dini gruplara genel yaklaşımı, dini gruplara katılım nedenleri ve dini grupların bireye etkileri olmak üzere 3 başlık altında değerlendirmiştir. Bu verilere göre kadınların dini gruplara, İslam’da kadın algısına ve kadının kamusal hayatta bulunmasına pozitif yaklaşımları olduğu; dini gruba katılmasında dini ve sosyal nedenlerin olduğu ve dini grubun dini ve sosyal hayata birçok etkisi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Kadın, Din Grup, Aidiyet, Sosyal Kimlik, Sosyalleşme

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	MERVE NUR DEMİRCİ		
	Student Number	18810301075		
	Department	Sociology/Sociology		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Müşerref Yardım		
Title of the Thesis	Women's Religious Group Belonging			

In order to create his own identity, the individual creates different groups with other people who have the same values, norms and behavioral patterns, for the same purpose. Religious groups have also formed due to differences in the practice of religion or in some parts of it that are open to interpretation. These groups shape their members through the bonds of belonging they form with their members and influence society through their members. Recently, content for women and the activity of women have increased in many religious groups. In this research, the approach of women belonging to religious groups to religious groups, their reasons for joining religious groups and the effects of religious groups on the individual were investigated. Qualitative research method was used as the research method. Participant observation and semi-structured interview techniques were used as data collection techniques. 30 women living in Konya and belonging to a religious group were selected as the research sample using the purposeful sampling technique. In order to ensure comprehensiveness of the results, 10 women between the ages of 18-25, 10 women between the ages of 25-50, and 10 women over the age of 50 were interviewed. The data obtained from these interviews was coded and analyzed with MAXQDA 2020, a qualitative data analysis program. As a result of this research, it was evaluated under 3 headings: women's general approach to religious groups, reasons for joining religious groups and the effects of religious groups on the individual. According to these data, women have positive approaches to religious groups, the perception of women in Islam and the presence of women in public life; It has been concluded that there are religious and social reasons for joining a religious group and that the religious group has many effects on religious and social life.

Keywords; Women, Religion Group, Belonging, Social Identity, Socialization

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	4
1.1. Sosyal Grup.....	4
1.1.1. Sosyal kimlik.....	5
1.1.2. Grup Aidiyeti	7
1.2. Dini Grup ve Sosyalleşme.....	11
1.2.1 Dini Grup	11
1.2.1.1 Mezhepler.....	12
1.2.1.2. Tarikatlar	13
1.2.1.3 Cemaatler.....	14
1.2.2. Dini Sosyalleşme.....	17
1.2.2.1. Dini Sosyalleşme Araçları.....	20
1.2.2.2 Dini Kimlik.....	26
1.2.3. Dini Grup Aidiyetinde Etkili Olan Nedenler	29
1.2.4. Türkiye'de Dini Grupların Gelişim Süreçleri.....	32
1.3. Kadın, Din ve Dini Grup İlişkisi.....	35
1.3.1. Modernleşme Sürecinde Türkiye’de Kadın ve Din	36
1.3.2. Kadın ve Dini Grup Aidiyeti.....	45
1.3.3. Dinî Grup ve Kadın İle İlgili Literatür	48
İKİNCİ BÖLÜM.....	51
YÖNTEM	51
2.1. Araştırmanın Konusu	51
2.2. Araştırmanın Amacı.....	51
2.3. Araştırmanın Sorusu	51
2.4. Araştırmanın Önemi	52
2.5. Araştırmanın Modeli ve Deseni	52
2.6. Araştırmanın Örneklemi	53
2.7. Katılımcılar	53

2.8. Veri Toplanması ve Analizleri.....	56
2.9. Alan Araştırmasında Karşılaşılan Güçlükler, Sınırlılıklar Ve Gözlemler	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	59
BULGULAR VE YORUMLAR	59
3.1. İslam'da Kadına ve Dini Gruba Yaklaşımı	60
3.1.1. İslam'da Kadına Yaklaşımları	61
3.1.2. Kadının Çalışmasına Yaklaşımı	64
3.1.3. Dini Gruba Yaklaşımları	66
3.2. Katılma Nedenleri.....	68
3.2.1. Dini Nedenler	69
3.2.2. Sosyal Nedenler	70
3.2.2.1. Sosyal Çevre Etkisi	71
3.2.2.2. Sosyal Faaliyet	73
3.3. Dini Grubun Etkileri	74
3.3.1. Dini ve Manevi Etkileri.....	75
3.3.2. Sosyal Hayata Etkileri.....	77
3.3.2.1. Sosyal Kimlik Oluşumu	78
3.3.2.2. Sosyalleşmeye Etkisi	80
3.3.2.3. Dini Grubun Sosyal Problemlerin Çözümüne Etkisi	82
SONUÇ	84
KAYNAKÇA.....	91
EKLER.....	105

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcı Yaş Tablosu	53
Tablo 2: Eğitim Durumu Dağılımı.....	54
Tablo 3: Gelir Durumu Dağılımı	55
Tablo 4. Dini Gruba ve İslam'da Kadına Yaklaşım	61
Tablo 5. Dini Gruba Katılmanın Dini Nedenleri	69
Tablo 6. Dini Gruba Katılmanın Sosyal Nedenleri.....	71
Tablo 7. Dini Hayata Etkileri.....	75
Tablo 8. Sosyal Hayata Etkileri	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1. Dini Grup Aidiyeti Hiyerarşik Kod- Alt Kod Modeli.....	59
Şekil 3.2: İslam'da Kadın ve Dini Grup Yaklaşım Modeli	60
Şekil 3.3. Katılım Nedenleri Modeli.....	68
Şekil 3.4. Dini Grubun Etkileri	75

TEŞEKKÜR

İslami kimliği olan dini gruplar konusu kendimi bildim bileli hem toplumun hem de çevremdeki birçok insanın gündeminde olan bir konuydu. Sosyolojiye ilgimin başlamasıyla beraber, dini gruplar hem deneyimleyip hem araştırdığım, araştırdıkça yanlış örneklerinden dolayı neredeyse tüm dini gruplara karşı saf bir önyargının geliştiğini fark ettiğim bir dönem oldu. Akademik anlamda yapacağım ilk çalışmada bu konuya objektif bir şekilde bakabileceğime dair bana cesaret veren, tezimin yazım aşamasında ilk danışmanım olarak bana destek olan sayın Prof. Dr. M. Hakkı Akın hocama, çalışmamın devamında bana danışmanlık yapan, tezimi bitirmek konusunda bana çok destek olan ve yol gösteren sayın Doç. Dr. Müşerref Yardım hocama teşekkürü borç bilirim.

Akademik yolculuğumda ne olursa olsun beni maddi manevi destekleyen başta sevgili annem ve babam olmak üzere aileme, bu akademik serüvene başlamak konusunda bana ilham olan Emine Büşra Kurt'a, tezim süresince motivasyonum düştükçe beni yeniden ayağa kaldıran bütün dostlarıma teşekkür ederim.

KISALTMALAR DİZİNİ

a. g. e.: Adı geçen eser

a. g. m.: Adı geçen makale

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

Der.: Derleyen

Ed.: Editör

S.: Sayı

s.: Sayfa

vb.: Ve benzeri

Vd.:Ve Diğerleri

Yay.:Yayınları,yayıncılık

GİRİŞ

İnsan sosyal bir varlıktır ve her insan bir toplum içinde doğar, yaşar. Bütün toplumlar toplumsal kategoriler ve gruplardan meydana gelir. Sosyologların büyük çoğunluğu, büyüklüğü fark etmeksizin organize olmuş her insan topluluğunu “sosyal grup” olarak tanımlar. Bu sebeple din de toplum içerisinde meydana gelmiş sosyal gruplardandır. Toplumsal hayatta din varlığını bir topluluk, cemaat, ümmet ya da grup şeklinde sürdürür ve insanlarda birleştirici hatta gruplaştırmacı bir etkisi vardır. Din, insanlık tarihinin başından beri süregelmiştir ve aile, klan, millet gibi doğal gruplarla etkileşim halinde olmuştur. Bu sebeple toplumun temel dinamiklerini oluşturan aile, klan, kabile gibi gruplar sosyolojik bakımından dinden fazlaca etkilenmiştir. (Wach, 1987: 17)

Bütün dinler, ait olduğu toplumda farklı örgütlenme şekilleriyle dinî gruplar oluşturma ortam ve imkanına sahiptir. Bütün dini grupların, diğer gruplarda olduğu gibi sistemleri, normları, amaçları vardır ve bunlara göre kategorileştirilebilir. Türkiye’de de tarikatlar ve cemaatler geçmişten günümüze dini grup oluşumu olarak gelmişlerdir. Bu tür dini gruplar, temelde bazı mezheplerin kural ve buyruklarına dayalı olarak dini konular ve hükümler üzerine bir araya gelerek grubun getirmiş olduğu yükümlük ve görevlerini icraat etmektedir. Bu gruplar kadınlara veya erkeklere benimsedikleri dini anlayışlara yönelik eğitimlerde bulunmakta ve doğru kabul ettikleri inançlarını uygulamak ve uygulattırmak adına bir amaca bağlı olmaktadır. Bu dini gruplarda benimsenen inanışlar, algılar ve ritüeller bireylerin o gruba yönelik aidiyet nedenlerini oluşturmaktadır. Çünkü insanlar yaratılışları gereğince kendilerini bir yere ait hissetmek, bir grup içerisinde yer almak ve toplumda bir statüye sahip olarak saygı duymak/duyulmak gibi duygulara ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal statünün de temeli olarak ifade edebileceğimiz bir gruba aidiyet sağlamak için bireyler büyük bir çaba harcamakta ve buna bağlı olarak da sosyal kimliklerini şekillendirmektedir.

Aile temelleri içerisinde oluşmaya başlayan sosyal kimlikler zamanla mensubu olunan topluluklar ve gruplar içerisinde şekillenmekte ve bazen farklılaşmaktadır. Bir gruba mensup olmanın bir kimlik oluşturmak açısından olumlu etkileri olabildiği gibi

olumsuz etkileri de olabilmektedir. Bu grupların normlarına ve amaçları doğrultusunda sosyal kimlikler oluştururken birey evrensel veya kültürel normlarıyla ters düşebilmekte veya toplumsal normların dışında amaçlara yönelebilmektedir. Bu bakımdan bireyin nasıl bir topluluk veya grup içerisinde yer almak istediği aslında onun sosyal kişiliğini ne yönde değiştirmek istediğinin bir göstergesidir. O gruba yönelik benimsediği aidiyet duygusuyla hareket etmeleri ise diğer grupları dışlamasına ve kendi gruplarını ile amaçlarını üstün görmelerine neden olmaktadır. Bu bakımdan bireylerin mensubu oldukları dini grup bireylerin kimlikleri ve toplumsal rolleri hakkında oldukça ayrıntılı bilgi vermektedir. Aynı zamanda dini grupların da yapıları hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır.

Heaton ve Cornwall (1989:283), dinin toplumun dinamikleri üzerindeki etkisinin modernizmle birlikte azalacağına dair yaklaşımlar olduğundan bahsetmektedir. Lakin günümüze bireyselleşmenin artmasıyla birlikte insanları maneviyat arayışına (dinselleşme) yönelmiştir. (Mirza, 2014). Bu noktada birçok kadın ve erkek dini gruplarda bu arayışına bir karşılık bulmuştur. Modernizmin birey üzerindeki etkileri dini gruplar üzerinde de görülmüş ve dini gruplar geleneksel formlarından dönüşerek daha toplumsal hayatın içerisinde daha aktif bir işlev ve rol edinmişti. Bununla beraber kadının da dini grupla etkileşiminde gözle görünür bir değişim ve aktiflik meydana gelmiştir

Bu çalışmada dini gruplara mensup olan kadınların dini gruba aidiyetleri araştırılmıştır. Çalışmada kadınların İslam ve toplumun kadına bakış açısını nasıl değerlendirdikleri , dini gruplara üye olmalarına sebebiyet veren nedenler ve dini grubun toplumsal yaşantılarına etkileri nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme ve mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında dini gruba mensup, farklı yaş gruplarından 30 kadın ile görüşülmüştür.

Çalışmanın birinci bölümü kavramsal çerçeveden oluşmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için ilk olarak Sosyal grup kavramı alt başlığında sosyal kimlik kavramı ve grup aidiyetinden bahsedilmiştir. Daha sonra dini grup başlığı altında dini grupların türleri, dini sosyalleşme ve dini grup aidiyeti açıklanmıştır. Son olarak Kadın ,din ve dini grup başlığı altında Türkiye'de kadının tarih içerisinde din ile ilişkisi, dini grup ve kadın ilişkisi ve dini gurup ve kadın alanında yapılmış literatür çalışmaları ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın konusu, amacı, sorusu, önemi, modeli, veri toplama ve analizi yöntemi, sınırlılıkları ve katılımcı profiliyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise alan araştırmasına dayalı bulgular yorumlanmış ve değerlendirilmiştir. Yine bu bölümde kadınların İslam ve toplumun kadına bakış açısını nasıl değerlendirdikleri , dini gruplara üye olmalarına sebebiyet veren nedenler ve dini grubun toplumsal yaşantılarına etkileriyle ilgili edinilen veriler sunulmuştur.

Sonuç bölümünde ulaşılan veriler ışığında elde edilen sonuçlar araştırma sorularıyla ilişkilendirilerek açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Sosyal Grup

Grup kavramı 1950'li yıllardan beri sosyolojinin araştırma konusu olmuş ve bütün daha iyi anlaşılabilmesi için parçanın bütünle olan ilişkisinin anlaşılması gerektiği yaklaşımı oluşmuştur. (Kağıtçıbaşı, 2010: 286). Bundan dolayı toplum gibi bütün bir yapının özelliklerini içerisinde barındıran, dinamik ve toplumla sürekli bir etkileşim halinde bulunan küçük sosyal gruplar da sosyolojinin konusunu oluşturmuştur. Homans toplumsal bir olay veya olguyu anlamak istediğimizde toplumun en belirgin ve aktif tarafı olan sosyal grupları incelemenin gerekliliğinden bahsetmektedir (Homans, 1971: 2-3). Homans sosyal grubu, *“bir çevre içinde yaşamını sürdüren organik bir bütün”* olarak tanımlamaktadır (Homans, 1971: 7). Grubu tanımlarken, grup üyelerinin birlikte yaptığı bütün faaliyetler, grup üyelerinin birbiriyle karşılıklı etkileşimi, o grubun mensuplarına yönelik ortak duygu gibi ifadelerden faydalanmaktadır. (Homans, 1971: 62). Cooley üyesi bulunan bireylerin bir biriyle yüz yüze iletişim kurduğu ve karşılıklı etkileşim alışverişinde bulunduğu küçük bir yapıları grup olarak tanımlamaktadır. (Cooley, 1956: 23-31'den akt. Homans, 1971: 1)

Muzaffer Sherife göre ise grup, bireyler arası statü ve rol gibi etkileşimler ve bireylerin davranışlarını şekillendiren ortak norm ve değerlerden oluşmaktadır. (Sherif, 1996: 144). Sherife göre bir topluluğun grup olabilmesi için 2 temele dayanması gerekmektedir: bunlar grup üyeleri arasında bağlılıktır ve grup üyelerin ortak normları ve davranış örüntülerini benimsemiş olmasıdır. (Sherif, 1996: 13-15) Toplumsal gruplar bireylerin belirli rolleri, değer yargılarına ve normları benimsediği ve bunların şekillendirmesiyle oluşan etkileşimin olduğu, birden fazla üyeden oluşan topluluklardır. Aynı gruba mensup üyeler arasında zihinsel, duygusal ve kültürel bir etkileşim söz konusudur ve etkileşim yüz yüze gerçekleşmektedir. Bundan dolayı aile, arkadaş grupları, dernekler, siyasal partiler, dinsel ve yasal kurumlar birer toplumsal grup olarak kabul edilebilir. (Doğan, 20014: 102).

Yukarıdaki tanımlara baktığımızda toplumsal grup tanımında ufak farklılıklar olsa da genel olarak ortak normlar, davranış kalıpları ve karşılıklı etkileşim gibi kavramların belirleyici etken olduğu görülmektedir. Toplumsal grup kavramı geniş bir konu olmakla beraber araştırmamız özelinde özellikle grup içerisinde oluşan sosyal kimlik, grup aidiyeti ve grupların bireylerle etkileşimi gibi kavramlar önem kazanmaktadır.

1.1.1. Sosyal kimlik

Bir gruba üye olan birey doğal süreçte, o grubun ortak tutum ve davranışlarını benimsemektedir (Köknel, 1982:159). Birey, kendi niteliklerini ve deneyimlerini başkalarına yansıtarak bir savunma mekanizması geliştirmesinin yanı sıra; başkalarının fikir, değer ve davranışlarını da benimseyerek kendi kişiliğini değiştirebilmektedir.

Bizumic ve arkadaşlarının (2017) bir araştırmalarında, toplumsal özdeşleşmenin grup ve grup üyesi arasındaki ilişkinin anlaşılmasında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Araştırma grup normları, değerler ve davranış örüntülerinin bireye davranış, algı ve kimlik değişimine sebep olduğuna yönelik bulgulara ulaşmıştır. Bireyin ait olduğu bütün toplumsal gruplar bireyde sosyal bir kimlik oluşturmaktadır. Sosyal Kimlik kavramı Tajfel ve Turner tarafından bireylerin mensubu oldukları gruplarını diğerlerinden ayırıştırarak, olumlu bir benlik imgesi oluşturmaya çalıştığı düşüncesinden hareketle grubun önemini ve rolünü vurgulamak için ortaya konulmuştur (Tajfel, 1981, Turner ve Giles, 1984). Sosyal Kimlik kavramı, grup üyeliğini aidiyet ve biz bilincini içeren bir kavram olarak ele alarak, grup üyeliğinin algısallığına yoğunlaşmaktadır (Demirtaş, 2003, s. 123).

Sosyal kimlik, bireylerin kimliklerinin oluşması, bunun sürekliliği ve içerisinde yer aldığı gruplarla tutumları ve bireysel davranışlarına ilişkin değerlendirmelerdir. Kimliklerimiz temelde iki parçadan var olmaktadır. Bunlardan biri bireysel kimliktir, yani beceri, düşünce, tutum ve beğeni gibi değerlerden oluşan kimlik, diğeri ise sosyal kimlik yani toplumsal gruplardan birinin üyesi olmak sonucunda oluşan kimliktir. Tajfel (1982: 2), sosyal kimlik kavramını bireyin sosyal gruplarda grup üyeliklerine bağlı bilgisinin ve üyeliğine yüklemiş olduğu değerlerin ve duygusal anlamların bireylerin benlik algılamasında oluşturduğu değişimler ve etkiler olarak ifade etmiştir. Sosyal psikoloji araştırmalarında sosyal kimliklerin gruplar arası davranışlarla bağlantılı olduğu ve

stereotipler, grup süreçleri, kolektif davranış, uymacılık, sosyal etki gibi kavramlarla da ilişkili olduğu görülmektedir (ü Tajfel: 2, 1982; Turner vd., 1987: 276-293).

Tajfel (1978a; 1978b: 61-76) ve Tajfel ve Turner (1986) grubu, kendileriyle aynı alt sınıflandırmalara sahip üyeleri olarak kabul eden ve kendilerine ait bu ortak unsurlarda duygusal bir bağlılığı barındıran, gruplarının ve üyelerinin değerlendirilmesinde bir ölçüde söz birliğine varan bireyler topluluğu olarak ifade etmektedir. Sosyal grupların bu yeni tanımlanma şekli bilişsel psikolojiyi ve duygusal unsurları da içerisinde barındırmaktadır. Sosyal kimlik kuramı, bireylerin diğer bireylerle etkileşimlerinde pozitif sosyal kimlik araması varsayımlarına bağlı olarak hareket etmektedir. Bireyler diğer gruplar ile kendi gruplarını kıyaslayarak bu gruplar içerisindeki olumlu olarak görülen unsurları kendi gruplarında uygulayarak farklılıklar yaratma çabası gösterir (Tajfel, 1972; Tajfel ve Turner, 2004).

Tajfel'in sosyal kimlik kuramı bireylerin arasında ve grupların arasında süreç farklılaşmaların olduğu kanısından hareketle bireylerin içerisinde yer aldıkları sosyal alt sınıflandırmalar bireyler adına bir referans göstergesi olarak sosyal kimliğin önemli unsurları olmaktadır ((Tajfel, 1981: 2-6).). Alt sınıf üyelikleri, bireylerin sosyal kimlik edinmesini sağlar. Sosyal kimlikler bireyin kendilerini ve içinde oldukları gruplarını ve diğer gruplar ile karşılaştırmalarda bulunarak değerlendirmesini sağlamaktadır (Tajfel, 1978b: 45; Hogg, 1992: 88). Bireyin ait olduğu sosyal alt sınıflandırmalar toplumdaki diğer bireylerden onu ayırır ve farklı bir kimlik edinmesini sağlar. Bu bakımdan edinmiş olduğu sosyal kimlik onun toplum içerisindeki konumunu göstermektedir. Bireyin kendisini ne şekilde ifade ettiği ve nasıl olması gerektiği ile ilgili fikri bireyin farklı sosyal alt sınıflandırmalara üye olma bilgisine bağlı olmaktadır.

Sosyal olarak bireylerin kendine bir tanımlamada bulunmasıyla alakalı sorunların temel nedeni sosyal kimlikleridir. Farklı gruplar içerisinde bireylerin kendilerine bir görüntü oluşturma ya da kendilerini ifade etme çabasında olduğu görülmektedir. Bu durum Festinger'in (1954) sosyal kıyaslamalara yönelik yaklaşımlarını doğrulamaktadır. Festinger sadece bireyler arasında, bireylerin kendileriyle ve diğer bireylerle ve bu unsurların kıyaslanmasında elde edilmiş olan bulgulara bağlı kalmıştır. Tajfel'e göre ise bu yaklaşımlarda bireyin birden fazla sosyal grubun içerisinde yer aldığı göz ardı edilmiş ve

bu bakımdan bireyin kendi imajlarının oluşumlarında ortaya çıkabilecek olumlu ya da olumsuz durumlar önemsenmemiştir (Tajfel, 1978b 45-60).

Sherif ve Tajfel'e göre bireyler, bireysel kimliklerinin oluşumunda gruplarla özdeşleşmektedir (Schnaper, 2005, s. 151). Bu noktada bireylerin kendi gruplarını diğer gruplardan üstün görme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Brehm ve Kassin buna neden olarak, bireyin kendisine yönelik sadece olumlu bir öz-değerlendirme yapma güdüsünü göstermişlerdir (Brehm ve Kassin, 1993, s. 102). Böylece ait olduğu grubu diğer gruplardan üstün gören birey, bu grupla sağlam bir bağlılık gösterir ve kimliğini de bu bağlılık üzerinden oluşturur.

Sonuç olarak her birey yaşadığı toplumun alt sınıfı olan bir gruba aidiyet oluşturarak kendisine o grubun değerleri ve tecrübeleri ve grup içerisindeki statüsü üzerinden kendisine bir sosyal kimlik inşa etmektedir. Lakin bu sosyal kimliği inşa ederken "biz" olgusuna odaklanıp kendisini "diğerleri"nden farklı hatta üstün görmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere grup aidiyeti sosyal kimlik oluşturmak üzerine olumlu yönleri olduğu kadar bireyin kendisine objektif yaklaşmasına engel olarak kendisine sadece pozitif kimlik tanımı yapmasına da sebep olmaktadır.

1.1.2. Grup Aidiyeti

Bireyler toplum içinde çeşitli grup aidiyetleriyle bir varlık inşa etmektedir. Cinsiyet, dil, din, etnik grup gibi kategorilere ait sosyal gruplarda mensubiyetleri bulunan bireylerin bu gruplarla farklı alanlarda özdeşleşmeleri mevcuttur. Bireyler sosyal kimliğini bu aidiyetleri ile şekillendirmektedir. Dolayısıyla bir bireyin kendini tanımlaması ile ilgili konu grup aidiyeti ve bu aidiyetten doğan kimliği çerçevesinde ele alınabilir. Bireyin hayatı kim olduğunu ve toplum içindeki varlığını oluşturan ve düzenleyen gruplar içerisinde geçer ve bu aidiyetiyle sosyal kimliğini oluşturur (Meşe, 1991, s. 1).

Bireylerin grubun içerisinde kendi başına kaldığı zamandan farklı olarak davranması; grupların bireye etkileri üzerine yapılan araştırmalarda elde edilen önemli bir sonuçtur (Kağıtçıbaşı, 2006). Bunun nedeni ise bireyin grup içerisinde kendini ait hissetme ihtiyacına bağlı olarak o grup tarafından kabul görme isteğinde olmasındandır. Bireyin

grup üyeliğinden sağlamış olduğu tatmin, r grubun üyesi olmak adına her şeyi denemesine ve kabul görmesine bağlı olarak oluşmaktadır (Şerif, 1996).

Aidiyet, bireyi grup üyesi olmaya iten duygudur. Bu grup aidiyeti bireye kendini bir gruba mensup olma, bir sistem içerisinde önemli olma ve önemsenme, amaç ortaklığı ve bu amaç doğrultusunda birlikte olmanın vermiş olduğu hazın karşılanmasıdır. Grup aidiyeti ihtiyacının bir diğer sebebiyse kişinin toplum içerisinde bir grupla hareket ederek kendisine güvenli alan oluşturma isteğidir. Birey kendisine güvenlik çemberi kurma içgüdüğü ile bazen küçük bir grup bazen de büyük bir gruba dahil olma eğilimindedir (Duru, 2007: 88).

“Ben kimim?” sorusu bireylerin herkesten ayırt edilmesini sağlarken, “Biz Kimiz?” sorusu kültürel, siyasi ve toplumsal olarak benimsenmiş olan amaç, değer, inanç ve benzerlik duyguları ile ayırt edilmesini sağlamaktadır (Zıllıoğlu, 2008: 35). Bu bakımdan temelde sorunların bireylerin tek bir duygu ve değere bağlanmasından dolayı oluştuğunu söylemek mümkündür. Çünkü güçlü yapılanmalar ilerleyen zaman içerisinde güçlü ayrımlaşmaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Grup aidiyeti bireyse kendi grubundakiler ve diğer gruptakiler gibi bir ayrıma sebep olmaktadır. Gruplarda yer alan üyelerin diğer farklı gruplarda bulunanlara karşı bazı olumsuz davranışlar ve duygular benimsedikleri araştırmalarda elde edilen sonuçlar arasındadır. “Bireyin grubun bir üyesi olarak sosyal dünyasını kategorileştirme süreci, bireylerin kendileri ve grubun diğer üyeleriyle ilgili kalıplaşmış benzerlik algılarını ve gruplar arasında da farklılık algılarını vurgulamalarına sebep olmaktadır” (Arkonaç, 2003: 473). Birey ait olduğu grubun değer yargıları, amaçları ile kendisine bir sosyal dünya oluşturmakta, bu sosyal değerlerle benzerlikleri bulunan bireyleri olumlu yönde kabul ederken bu değerler ve anlam dünyasına benzerlik sağlamayanları ötekileştirme eğilimindedir.

Bauman’a (1999) göre çoğul birinci kişi olan “biz”, ilişkilerin yüz yüze olduğu, ait olma duygusunun yer aldığı ve içerisinde güven duygusunun bulunduğu güvenli bir alandır. “Onlar” ise dışlanmış ve istenilmeyen alanlardır. Bu yüzden “biz” dışında yer alan her şey “onlar” olmaktadır. Bu yüzden sadece onlar ve biz olarak iki sosyal grubu ifade

etmemekte, iki tutum arasında yer alan duygusal bağlanmalar, antipati, korku ve güven, kuşku ve güven, çekişme ve işbirlikleri kavramları arasında ayrımları da göstermektedir.

Grupların kişisel ve yapısal özelliklerine bağlı olarak farklı ölçütlere göre ortaya çıkmasının dışında, bireylerin aidiyet duyguları ve sosyal aktifleriyle birlikte siyasal ve ideolojik yaklaşımlarına bağlı olarak da oluşum göstermektedir. Aidiyet ölçütlerinde “biz” ve “onlar” ayrımları yerine literatürde “iç grup” ve “dış grup” kavramları yer almaktadır. Bu bakımdan iç gruplar bizi temsil ederken dış gruplar ise onları temsil etmektedir (Bilgin, 2008: 165).

İç ve dış grupların aralarında toplumsallaşma aşmalarında oluşturmuş olduğumuz hayali bir zıtlık yer almaktadır. Ait hissetmiş olduğumuz ve içerisinde yer adığımız iç grupların kimliğini, üyeler içerisindeki dayanışmalarını, bağlılıklarını ve güven duygusunun oluşumları için dış gruplara ihtiyaç duyulmaktadır (Bauman, 1999: 52). Bu bakımdan “*kimlik daima, kendi olumsuzunu sadece olumsuzun dar bakışıyla elde edebilen yapılanmış bir temsildir. Kimliğin aykırı bir karşıtlıklar kümesi üreterek kendini inşa edebilmesi için, ötekinin iğne deliğinden geçmesi gerekir*” (Hall, 1998a: 41). Bu sebeple bireyin aidiyet kurduğu grubun dışındaki tüm grupların gözünden de kendine bir kimlik inşa etmektedir. Gruplar arası karşılık paradoks etkileşimleri, dışarı ve içerisi arasındaki, ait olanlar ve olmayanlar arasındaki, tarihi belli ve belli olamayanların arasındaki sınırlandırmaları ters düz eden bir anlayışın oluşumuna sebep olur (Hall, 1998b: 71).

Mesnetsiz hayali zıtlıkların oluşmasında veya oluşturulmasına sebebiyet veren, aidiyet kurma ihtiyacının giderilmesine yönelik iç grupların daha güçlü olması adına bazı unsurlar önemli olmaktadır. En etkili unsur ise önyargılardır. Kişisel etkiler ve sosyal şartlar önyargıların oluşumunda ve devamlığında etkiye sahiptir. Önyargılar, bir bireyin kendisini olumlu görmesi ve grubunun diğerlerine kıyasla daha iyi olduğunu benimsemesi için gerekmektedir. Bu bakımdan önyargıları grup gücünün belirleyicisi olarak ifade etmek mümkündür.

Bireylerin içerisinde yer aldıkları gruplara bağlı olarak değerlendirilmesinde ve ayrıştırılmasında önemli olan önyargıların, dış gruplara yönelik olarak olumsuz kanıya varması dogmatik tutumlar olarak ifade edilebilir. “*Önyargı, önceden ifade edilmiş,*

olgunlaşmamış, kanıtsız, temelsiz bir yargı, tutum veya kanaattir ve davranışa dönüştüğünde ise ayrımcılıktan söz edilir” (Bilgin, 2008: 169). Önyargılar, grup üyelerinin diğer grup üyelerine ya da o gruba karşılık oluşturdukları sosyal mesafelerden dolayı ortaya çıkmaktadır (Şerif ve Şerif, 1996b: 649). Sosyal mesafeler zamanla daha da artıka ayrımcılıklar başlamakta ve toplumsal sorunlara davetiye çıkarmaktadır. Antisemitizm, ırkçılık ve cinsiyetçilik, bu sorunların en yaygın önyargı örnekleridir (Bilgin, 2008: 171). Önyargılar, kalıplaşmış tutumlar haline gelebilmektedir. Kalıplaşmış tutumlar da ırk, cinsiyet, yaş ve meslek gibi unsurlara ve özelliklere bağlı olarak sınıflandırma yapmaya ve grubunun kabul etmiş olduğu niteliklerin diğer bireylere dayatılmasına sebep olabilmektedir (Butler ve McManus, 1998: 159-161). Yapılan sınıflandırmalar ve kabul edilen niteliklerle bireyler zamanla diğer insanları değersizleştirmeye yönelerek kendi benlikleri ve ait oldukları grubu yüceltme amacına hizmet etme ihtiyacı içerisinde girecektir (Tarhan, 2010: 31).. Tek bir hedefe bağlı olan stereotipler, bireysel farklılıkları göz ardı ederek kalıplaşmış inançlarına ve yargılarına bağlı olarak bireylerin sınıflandırılarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır (Bilgin, 2008:175).

Bireyin aitlik duygusu hissetmiş olduğu grubun toplum içerisindeki konumu, o grup üyelerinin konumlarında belirlemektedir (Kağıtçıbaşı, 2006:256). Bu durum sosyal dalgalanmalarla birlikte bireylerin ayrımlaşmasında genellikle büyük etkilere yol açabilmektedir. Bu tür dalgalanmalar önyargılara ve ayrımcılıklara temel olan büyük bir sorun alanı olmaktadır. Çünkü belli bir kültürel kalıba koyulması ve kültürel kalıbın standartların belirli olması dalgalanmaların en temel nedir (Tarhan, 2010: 50-51).

Grup üyelerinin geçirdikleri ortak süre ve duygusal bağlılıkları arttıkça grup aidiyetleri de artmaktadır. Üyelerin birbirlerini kendilerine yakın hissetmeleri, fiziksel veya sosyal benzerliklere sahip olmaları aidiyeti olumlu etkiler. Grubun amaç doğrultusunda bireye sağladığı başarı, maddi manevi destek ve önemli hissettirme gibi üyelerine kazandırdığı ödüllerin yanı sıra üyelerin hoşuna gidecek grup içi etkinlikler, grup liderinin yaklaşımı grup aidiyetini olumlu yönde etkilemektedir. Grup aidiyetinin yüksek oranda sağlandığı gruplarda grupta kalma ve grup etkinliklerine dahil olma motivasyonu daha yüksek olmaktadır. Grup aidiyetinin sağlanması üyelerin grup kurallarına uyum

sağlamasını ve uygulamasını sağlamakta ve grubun verimliliğini artırmaktadır (Aktaş, 1997).

Kısaca toparlayacak olur isek grup aidiyetinin temelinde, aitlik duygusu ve saygı duyulan bir grubun üyesi olmak ve bu grup içerisinde yer almasından dolayı bireyin gurur duyması durumu mevcuttur. İçerisinde bulunulan grupların başarıları ve iyi yönde imajlarını olması, bireyin özgüven seviyesinin de atmasına sebep olmaktadır. Grubun tanınması, başarı elde etmesi, geniş kitlelere ulaşması ve üye sayısının giderek artması, grupta yer alan bireylerin özgüvenlerini artırdığı gibi aynı zamanda daha güçlü bir grup aidiyetinin oluşmasını sağlamaktadır. Yukarıda grup aidiyetine yönelik tanımlamalardan da anlaşıldığı gibi grup aidiyeti aynı zamanda toplum içerisinde "ben" ve "öteki" ayrımının oluşmasına ve kendisini diğerlerine göre daha olumlu algılama gibi durumlara sebebiyet vermektedir.

1.2. Dini Grup ve Sosyalleşme

Grup, kendilerini bir grup diye tanımlayan, tutum ve davranışlarını grubun normlarına göre belirleyen kişilerden oluşan bir topluluktur. İnsanlar, tek başlarına başaramayacakları bir işin üstesinden gelebilmek, kimlik duygusu kazanabilmek, sosyal destek alabilmek veya sırf sosyal etkileşimin hazzını yaşamak için gruplara katılabilmekte veya gruplar oluşturabilmektedir (Hogg ve Vaughan, 2007: 342). Dini amaçlar doğrultusunda oluşmuş ve insanların ortak din çerçevesinde sosyal hayatını düzenleyen gruplar da mevcuttur. Birçok din insanın sadece dini hayatını değil hayatın içerisindeki tüm alanlarını etkiledikleri için bireyin sosyalleşmesinde ve kimlik oluşturmasında çok önemli bir yere sahiptir.

1.2.1 Dini Grup

Gruplar bireylerin iş\menfaat veya duygusal/sosyal ihtiyaçlarını karşılamaları açısından farklılaşır. Bazı gruplarda birey duygusal destek ve güven bazısında menfaat birliği, karşıt grupla rekabet gibi gereksinimler yer almaktadır (Hortaçsu, 1998: 82). Dinî gruplar, toplum içerisinde kategorilere göre ayrılmış sosyal grupların bir alt grubundan bir tanesini oluşturmaktadır. Wach ve Mensching dini grupları “doğal dinî gruplar” ve “sırf dinî gruplar” şeklinde ikiye ayırmaktadır. Doğal dinî gruplar, modernizm öncesi kan

birliğine dayalı olan klan, kabile, aile gibi doğal gruplar içerisinde dinin yaşam şekliyle ilgilidir. Sırf dinî gruplar ise sonraki dönemlerde dinin kendisinden kaynaklanan veya dine dayalı olarak ortaya çıkan gruplardır. Tarikatlar, cemaatler, mezhepler ve kiliseler bu gruplara örnek olarak verilmektedir (akt. Çelik, 2011: 7)

Dini grupları konumuz itibariyle ele alacak olursak genel olarak üç temel başlık üzerinden tanımlayabiliriz. Bunlar: Mezhepler, Tarikatlar ve Cemaatlerdir. Aşağıda bu üç dini grubun temel yapılanmaları ve amaçlarının neler olduğu ifade edilmiştir. Araştırmaya konu olan dini grubun amacı, işlevi ve kaynağını bilmek açısından bu üç alt başlıktan aşağıdan kısaca bahsedilmiştir.

1.2.1.1 Mezhepler

Mezhep Arapça kökenli bir kelimedir. Zehap kelimesinden yani “*gidiş, yol, rota*” anlamlarına gelen bu kelimedenden türemiş olup “*gitti, bir yol izledi*” anlamındadır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/mezhep>).Hedeflere ulaşmak adına bazı yollarda gidilmesi gerekmektedir. Fakat hangi yol olacağı bireyin tercihlerine bağlı olmaktadır. Çünkü hedefe ulaşan tek bir yol değil birden fazla yol bulunmaktadır. Burada hedefi belirleyen etkenler bireylerin kişisel, kültürel veya algısal farklılıklarıdır.

Hedefe yaklaştıran ve ulaştıran her yol önemlidir. Fakat bazen yollar uzun ya da kısa, basit ya da zor, güvenli ya da sıkıntılı olabilmektedir. O yoldan sapma, yanlış yola gitme veya yoldan çıkabilme ihtimali de her zaman bulunmaktadır. Ancak belirlenen hedefe ulaşana kadar tüm çabayı sarf etmek ve yoldan dönmek gerekmektedir. Burada kast edilen ahiret hayatı için mezheplerin insanlık adına bir yol olduğu ve bu bakımdan farklı mezheplerin bulunduğudır. Bireyin dini inanışlarına bağlı olarak ve kendisi için uygun mezheplere inanması kendi tercihidir. Burada bütün mesele bu yoldan sapmamak ve bu yolu neden tercih ettiğini unutmamaktır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/mezhep>).

Dini kavram olarak mezhep; dinin anlaşılması ve yaşanmasında ortaya çıkan farklı görüşler ve bunların çerçevesinde oluşan toplumsal grupları ifade etmektedir. Farklılıkları dinin ne şekilde yaşanacağı ve uygulanacağı konusunda filli uygulamalar ve hukuki düzenlemelerle olur iken nelere inanılması gerektiğine de bağlıdır. Bu durum da mezheplerin belli bir kısmı ameli iken bir kısmı da itikadidir. Ameli olan mezheplerde

farklılıklar bir çaba ve uğraş olarak görülmekteyken, itikadi olan mezheplerde farklılıklar hoş karşılanmadığı gibi aynı zamanda sert bir tavırla karşılık bulabilmektedir. Türkçede bu iki kavram da mezhep kavramı içerisinde yer alırken Arapçada genellikle farklı anlamlara karşılık olmaktadır. Ameli ayrışmalar adına mezhep; itikadi ve siyasi adına kullanılanlar ise fırkadır. İtikad ayrışma olarak ifade edilirken fırka bütün bozulması, koparılması, ayrılmayı ifade etmektedir. Bu bakımdan itikadi kavramının dini bozan unsurlar olarak görülmesinden dolayı mezhep kelimesi yerine fırka kelimesi kullanılmıştır. (Aydınlı, 2018: 196).

Mezhepler, ister itikadi olsun ister ameli olsun dine bağlanmış kimselerin dinin anlaşılmasında, açıklanmasında ve yorumlanması noktalarında oluşan farklılıkların toplumlara aktararak kurumsallaşmasına, dinin içerisinde ve bireyde alt kimlik olarak oluşmasına etken olan bir unsur olmaktadır.

1.2.1.2. Tarikatlar

Tarikatlar sadece evrensel din alanlarında cemaatlerin özel şekil yapıları içerisinde yer almıştır. Tarikatlarda yer alan fikir yapıları, kutsal dünya ile kutsal olmayan dünya ayrımını net bir biçimde göstermektedir (Mensching, 2012: 214-216). Mensching tarikatlar içerisinde zahitlik ve keşişlik kavramlarına da yer vermektedir. Bu bakımdan tarikatlara bakılacak olur ise o zaman tarikatlar milli din içerisinde yer alamayacağı kanısı oluşmaktadır. Milli dinler içerisinde kutsal dışı bir anlayış olarak kabul sayılan bir yaşam biçimi bulunmamakta ve onlar için her şey kutsal olarak kabul görmektedir (Wach, 2002). Abdurrahman Kurt tarikatların ana temelinin hedeften uzaklaşmadan dini hayatın yoğunlaşması olduğunu ifade etmiştir (Kurt, 2018: 163).

Tarikatlar bireylerin bilinci ve iradesi üzerine oluşmaktadır. Tarikat üyeleri kendilerine has ibadetlerle, zikirleriyle ve ayinleriyle beraberinde sembolik olarak giydikleri kıyafetleriyle ya da aksesuarlarıyla dikkat çekmektedir. Arapça kökenli olan “Tarikat” kelimesi *tarik* kelimesinden türemiştir. Bu kelimenin manası yol, evliya gönlü, sistem ve meslektir (Baba,1998:271). Asımgil, tarikatların Allah’a yönelme ve Allah’a yaklaşma gibi manalara geldiğini ifade etmiştir (Asımgil, 1998:102).

Bireysel dini bir anlayış olarak var olan daha sonralarında ise gelişen tasavvuf, ilerleyen süreçler içerisinde müritlere eğitim veren kurumlar haline gelmiştir. Bu okullara giden müritler okulların nizamlarına bağlı olarak yaşamaktadır. Bu bakımdan teslimiyet gerektiren bu eğitim şekli tarikatlar aracılığı ile oluşmaktadır. Yılmaz'a göre tasavvufta tarikat kavramının yer alması üçüncü ve dördüncü yüzyıllarda oluşmuştur. Fakat *'Bugünkü anlamıyla bir şeyhin etrafında toplanan müridanın tekke ortamında muhtelif usullerle eğitilmesi anlamında tarikat, Abdülkadir Geylani ve Ahmed Rufai'nin yaşadığı Hicri olarak altıncı, miladi olarak on ikinci yüzyılda ortaya çıkmıştır.'* demektedir (Yılmaz,1996: 464). Küçük ise tarikatların üçüncü yüzyılın ortalarında var olduğunu ifade etmiştir (Küçük, 2015:138). Kara'ysa Selçuklular Dönemi'nde tarikatların var olduğunu söylemiştir (Kara, 2013:218). Bugün bilinen tarikatların en eskisi Kadiriyye tarikatıdır (Kara, 2003: 19).

İslamî geleneğin en önemli unsurlarından olan tarikatlar, İslam kültürüne sahip toplumların hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır (Kılıç, 2009: 88). Kendi içlerinde belirli kuralları ve dinî rolleri olan (Tatlılıoğlu, 2009: 99) tarikatlarda, insanı dış dünyanın etkilerinden kurtarıp iç dünyasına yönelterek ruhsal yönünü terbiye etmesi amaçlanmıştır (Yılmaz, 2012: 230).

Tarikatlar içerisinde bir kâmil mürşide bağlanma anlayışı vardır. Burada bir bireyin tek başına yol alamayacağı bu hususuna bağlı olarak ise bir mürşide ihtiyaç olduğu düşüncesi bulunmaktadır. Bu durumda kendilerini terbiye etmek isteyen kimseler bir şeyhe biat edip onun müridi olmaktadır. Asımgil, “şeyhin isteyene Allahu Teâlâ'nın yolunu gösteren kimse olduğunu, bu işe tarikatı öğretmekle başladığını” ifade etmektedir (Asımgil, 1998:123). Tüm bu tanımlara göre, araştırmamıza konu olan dini grubun (Menzil) mürşid-mürit ilişkisi, müridin ahiret odaklı sistematik ve manevi eğitimler alması, mürşit teslimiyeti, bir silsilelerinin olması bu grubun tarikat formunda bir alt grup olduğu görülmektedir.

1.2.1.3 Cemaatler

Genel bir ifade ile cemaatler belirlenmiş bir mekânda yaşayan topluluklardır. Bir topluluk içerisinde, şehirlerin oluşmasını sağlayan bireyler topluluğu cemaat kavramı ile ifade edilmektedir. Cemaat, sosyal ve siyasi düşünce yapılarında çoğunlukla sosyal

gruplar, işçi grupları, bölge ve mahalle gibi aralarında bir bağ bulunan ve kolektif kimlik oluşturan toplulukları da tanımlayan geniş bir anlama sahiptir. Doğru cemaatlerde bu cemaatlerin üyeleri arasında sadaka, dostluk ve görev bağlılıkları bulunmaktadır (Heywood, 2011: 40-41).

Bu hususa dayalı olarak *“küçük veya büyük herhangi bir grubun azaları her neredeyse veya bu münferit menfaati değil, fakat müşterek hayatın ana şartlarını paylaşacak şekilde bir arada yaşarlarsa”* bu durumda cemaat olacaklardır (MacIver-Page, 1969:14).

18. yüzyılda Simmel uzmanlaşmayı ve iş bölümlerini temel hedef belirleyerek, ana merkezde bireyi ele alarak insanı, devlet, din, ahlâk ve ekonomideki kabul görmüş tarih bağdaşmalarından uzaklaşmaya yöneltmiştir. Yapısal olarak herkeste bulunan insanlık anlayışlarının iyi ve bastırılmadan geliştirilmesi gerektiğini düşünmekte ve daha fazla özgür olmayı savunmaktadır (Simmel, 2000:167-182).

Toplumlar içerisinde bireyin kendilerine özgü olarak hareket etmelerine fırsat tanındıkça, toplumsal olarak hareket etmek daha kolay olmaktadır. Bu durumda toplumda işbölümü ve organik dayanışma anlayışları benimsenmektedir. Organik dayanışmaların bulunduğu toplumlarda birbirine benzer yapılarda parçaların bir arada olması değil, her biri farklı ve özel olan parçalara dayalı yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımlarla artık bireyler birbirlerine bağımlı birer parça haline gelmekte ve soy ilişkilerine göre değil, kendilerini adanmış oldukları toplumsal yapılara karşılık olarak bir arada olabilmektedir. Zorunlu ortamları ya da doğdukları alanlar değil, buldukları ortamların önemli olmasıyla birlikte yerine getirdikleri işlevlere yönelik olarak bireyin yeri belirlenmektedir (Durkheim, 2006: 162-167).

Cemaatler dostluk ve otoritelere dayalı olarak oluşum göstermektedir. Cemaat hayatında dostluk temelinde oluşan ilişkiler, temelde benimsedikleri yoldaşlık ve kardeşlik anlayışlarından dolayı daha samimi ve şahsi olmaktadır. Cemaatlerde otoriterliklerse "baba otoritesi" çerçevesinde oluşmaktadır. Geleneksel cemaat kavramında genellikle dostluk ve otorite kavramları iç içe bulunmaktadır. Cemaat hayatları toplumsal örgütlenmeler aile ve akrabalık, komşuluk, boy, kabile ya da kadim birlik esaslarına göre kurulmuştur. Ancak bu

unsurlar, cemiyet hayatlarında yerlerini bireylerin gereksinimlerine, çıkarlarına, arzularına ve kararlarına bırakmaktadır (Tönnies, 2000: 185-217).

Cemaatler kendi içerisinde kendilerine yetebilecek şekilde yapılanmıştır. Bu durumda bireyin tüm hayatını cemaate ve onun vazifelerine adanması gerekmektedir. Bu durumda belli bir topluluğun cemaat olarak tanımlanabilmesi için iki temel şart bulunmaktadır. İlki birlikte bir hayatı paylaşmak ve yaşamak için gerekli olan mekan iken ikincisi ortak bir hayat tarzını benimsemek için cemaat duygusudur (Kurtkan Bilgiseven, 1986 : 6-7). Cemaatlerin belli unsurlara bağlı olarak değerleri paylaşması, cemaat içerisinde özenli davranması, işbirliği içinde olması, iletişim halinde olmaları, istikrarlı ve birbirlerine bağlı olmaları ve karşılıklı sorumluluk bilincinde olmaları gerekmektedir (Bozkurt, 2012: 88).

Maddi veya manevi ihtiyaca karşılık olarak oluşum gösteren cemaatlerin benimsedikleri geleneksel yapılanmalar ve farklı teşkilatlanmalar ile varlıklarını devamlı kılarak daha geniş kitlelere yayılmak için yeni usuller uygulamasıyla hiyerarşik yapılanmalar söz konusu olmaktadır. Mekan sınırlandırması olmadığından dolayı farklı mekanlarda birbirlerine bağlı olarak küçük ya da büyük oluşumlar ile giderek yayılım göstermektedir. Benimsedikleri diğer bireyleri kendilerine mensup kılma esası ise cemaatlerin genişlemesinde en önemli unsurdur. Farklı alanlarda oluşum gösteren cemaatler büyük bir ağ oluşturarak sistemli bir yapı kurmaktadır. Bu sayede cemaatin üyesi olan bir kimse cemaatin bulunduğu herhangi bir yere gittiği takdirde orada bir dayanışma bulabilmektedir. (Canbay Tatar, 1999: 258).

Yukarıda da sosyolojik olarak genel anlamından bahsedilen ve insan toplulukları anlamına gelen cemaatler, toplumsal değişimle birlikte manevî ihtiyaçların değişmesinden ve artmasından dolayı ortaya çıkmıştır (Mardin, 1992: 349). Din literatüründe, din kardeşliği üzerine oluşturulan ve birlik-beraberliğe dayalı gruplar anlamına gelmektedir. (Subaşı, 2014: 118-119). Osmanlı döneminde devlet desteği ve vakıflar aracılığı ile işlevlerini sürdüren tarikatlar, Cumhuriyet Dönemi'nde modernleşme ve laikleşme ilkeleri nedeniyle ortadan kaldırılmaya çalışılmış, tekke ve zaviyeler kapatılmış ve tarikatlar yasaklanmıştır (Sarıkaya, 1998: 93; Ortaylı, 1995: 285). Bu sebeple kapatılan tarikatlar değişen toplumsal yapıya uygun olarak yapısal farklılaşmalara uğramış ve cemaat adı

altında işlevini sürdürmeye devam etmişlerdir (Özel, 2012: 325). Bu sebeple cemaatlere tarikat yapısının çağın toplumsal yapısındaki dönüşümü diyebiliriz (Türkdoğan, 2004: 690).

Cemaatin özelliklerine baktığımızda araştırmamıza konu olan dini grubun hem ilişkisel hem yapılanma hem de üyeleriyle paylaştığı ortak değerler, mekanlar açısından tarikata bağlı bir cemaat yapılanması olduğu görülmektedir. Tarikat kaynaklı bir yapılanma olmasına rağmen toplumsal değişime ayak uydurarak dernek ve vakıflar görünümüyle işlevlerine devam etmişlerdir. Burada özellikle ifade edilmesi gereken şeyse tarikatların uygulamada farklılaşan alt gruplarının birer cemaat olmasına karşın her dini cemaatin bir tarikata bağlı olmadığıdır.

1.2.2. Dini Sosyalleşme

İnsanlar, özü ve görevleriyle toplumsal bir varlık olarak doğarlar ve birincil, ikincil ve yeniden sosyalleşmelerle sürekli olarak toplumsal hayata katılırlar. Bu süreçte din, toplumun önemli bir parçasıdır ve insanlar dinin içsel ve dışsal boyutlarıyla etkileşim halindedirler. Geleneksel toplumlarda bu etkileşim daha belirgin olduğu kadar modern toplumlarda da sekülerleşme ve işlevsel uzmanlaşma baskın olsa bile din hala toplumsal bir fenomen olarak varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle, dinin etkili olduğu bir toplumsal dünyada, dinin olmadığı bir sosyalleşmeden bahsedilemez (Okumuş, 2014: 441).

Din, insanın ruhsal hayatına katkıda bulunurken aynı zamanda toplumsal hayatta da önemli bir rol oynar. Din, insanların birbirleriyle iletişim kurmasına, birbirlerini anlamasına ve dayanışma içinde olmasına yardımcı olur. İnsanların din aracılığıyla bir araya gelmeleri, ortak değerler ve inançlar paylaşmaları, bir topluluk oluşturarak birbirleriyle etkileşimde bulunmalarını sağlar (Akdoğan, 2002: 26).

Her insan dinsel etkinlik ve fiillere birincil amaçla katılmayabilir. Örneğin, bir kimse camiye sadece eski dostlarını görmek amacıyla veya bir düğüne katılmak maksadıyla gidebilir. Ancak, bu durumda bile kişi, dinsel sosyalleşmeye katkı sağlayan bir ziyaret veya tören aracılığıyla din üzerinden sosyalleşme fırsatı yakalamış olur. Bu durum, dinin, her düzeydeki dini davranışta rastlanabilecek şekilde sosyal bir fenomen olduğunu gösterir. Bireyin ailevi, düşünsel, ideolojik, bilimsel, ekonomik, eğitim, siyasi, ahlâki,

hukuki ve zamansal sosyalleşmesinden bahsedildiği gibi, dinsel sosyalleşmesinden de bahsedilebilir. Bu bağlamda, dinin bireyler arasında bir bağ kurarak sosyal ilişkileri pekiştirdiği ve insanların birbirlerini daha iyi anlamalarını sağladığı söylenebilir (Okumuş, 2014: 433).

Sosyalleşme, bireyin yaşamı boyunca içinde bulunduğu toplumun düşünce yapısını, inançlarını, sosyo-kültürel normlarını, değerlerini ve davranış kurallarını öğrenerek benimsemesi ve içselleştirmesi olarak tanımlanır. Dinsel sosyalleşme ise, bireyin kendi toplumuna ait dini kültür unsurlarını, sembollerini ve değerlerini benimseyerek, dini kimliğini oluşturma sürecidir. Dini sosyalleşme, din temelli öğrenme veya dine ait sosyalleşme olarak da ifade edilebilir. Bir birey dini sosyalleşme yoluyla, kendi toplumunun dini inançlarına ve ritüellerine aşına olur. Bu süreç, genellikle çocukluk döneminden itibaren başlar ve yaşamın diğer alanlarındaki sosyalizasyon süreçleriyle birleşerek kişinin dini kimliğini oluşturur. Böylece, bireyin dini inançları, davranışları ve değerleri toplumun dini normlarına uygun hale gelir. Din, bu şekilde bireyler arasında bir bağ kurarak sosyal bağları güçlendirir ve insanların birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlar (Okumuş, 2014: 445). Bu duruma örnek vermek gerekirse, bayramların ve kandillerin uygulanışlarından bahsedebiliriz. İslam dinine mensup her bireyin bayram ve özel geceleri ihya ettiği bilinmekle birlikte bazı toplumlarda bayramlarda ev ziyaretleri yapılırken bazı toplumlarda camilerde toplu etkinlikler yapılmaktadır. aynı şey kandiller için de geçerlidir. Türk toplumunda kandiller de komşulara çeşitli ikramlar yapıp, gecesinde camilerde ilahiler ve birçok sosyal etkinlik birlikte yapılırken Arap toplumlarında bu gece daha sade ve bireysel ihya edilmektedir.

Dini sosyalleşme, hem bireysel hem de toplumsal boyutları içeren sosyo-psikolojik bir olgudur ve çocukluk döneminden başlayarak ömür boyu devam eden dinamik bir süreçtir. (Güngör, 2012: 117). Her birey her alanda olduğu gibi dini yaşantısını da doğup büyüdüğü toplumun ritüelleri üzerinden deneyimlemektedir.

Dini tercihlerimizin sürekliliğinde rol oynayan dini sosyalleşme süreci, çeşitli sosyalleşme yöntemleriyle gerçekleşir. Bu yöntemler, dini sosyalleşme etkenleri ya da ajanları olarak adlandırılır. Dini sosyalleşme etkenleri, genel sosyalleşme etkenlerine ek olarak dinsel faktörlerdir. Bu etkenler, din, ekonomi, siyaset, hukuk, dil, hareket,

organizasyon ve mezhepler, meslek, sosyal grup, karizmatik şahsiyetler, doğal ve toplumsal felaketler, kişisel tecrübeler, kutsal mekânlar, kutsal zamanlar, müzik, cinsiyet, aile, eğitim, arkadaş grupları ve dinsel gruplar gibi çeşitli faktörler altında ele alınabilir. Bugün ise kitle iletişim araçları, geleneksel dini sosyalleşme araçlarına ek olarak "modern dini sosyalizasyon" aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu etkenlerin bazıları bireyi doğrudan etkilerken, bazıları ise dolaylı yoldan etkiler. (Çayır, 2012: 122).

Dini sosyalleşme sürecinde dinle ilgili bilgiler genellikle soyut olduğu için, doğrudan bilince yansıtılamazlar. Bu nedenle, sembolik veya imgeler aracılığıyla sunulmaları zorunludur. Dilin açık, sade ve anlaşılır olması, dini sosyalleşmeyi önemli ölçüde etkiler. Verilen bilgiler gerçekçi, hayatın sorunlarına cevap verebilir ve çözüm üretebilir nitelikte olursa, dini sosyalleşme süreci daha hızlı ve etkili bir şekilde ilerler. Her bireyin kişisel özellikleri ve sosyal çevresi farklıdır. Bu nedenle, dini gelişim ve sosyalleşme düzeyleri de kişiye özgüdür. Dinin sosyal gerçekliği, bireyin karakter ve ahlakıyla eş zamanlı olarak birleşebildiği oranda başarılı olabilir (Çayır, 2012: 121). Bu en çok kuşakların dini sosyalleşme araçlarının farklılığında görülmektedir. Toplumumuzda dini sosyalleşme çocukluk döneminde yaz okullar, STK'lar tarafından düzenlenen dini kaynaklı sosyal etkinliklerle (Örneğin: Haydi Çocuklar Camiye) gerçekleşirken gençlerde sosyal projeler ve yarışmalarla, yaşlılardaysa sohbet tarzı daha anlatıma yönelik yöntemlerle gerçekleşmektedir. Bu sayede din-toplum etkileşiminin mühim boyutlarından birisi konumunda olan dini sosyalleşme, bireye topluma dair dini yapıya, toplumun norm, değer ve inançlarına katılmasını, onları öğrenmesini, benimsemesini, onaylamasını, davranış kalıbı haline getirmesini ve gelecek nesillere aktarılmasına olanak sunmaktadır. Bu sayede dini sosyalleşme önemli boyut ve işlevselliklere sahip yapısıyla öne çıkacaktır (İnce, 2017: 151).

Sonuç olarak dini sosyalleşme, bireylerin dini tutumlarının şekillenmesinde önemli bir süreçtir. Bu süreç, toplumsal ve kültürel ortamda gerçekleşir. Aile gibi çeşitli dini sosyalleşme etkenleri, dini tutumların oluşmasında büyük bir etki yapar. Birey, aile ve toplumun farklı kanallarında dini zihniyet ve tutum kazanma sürecine dahil olur. Toplumsal bir aktör olarak, karşılaştığı olaylar ve sorunlar karşısında nasıl bir dini tutum

alacağını, nasıl hareket edeceğini, öncelikle ailede ve diğer sosyalleştirici etkenlerde dini sosyalleşmeyle öğrenir (Okumuş, 2014: 442).

1.2.2.1. Dini Sosyalleşme Araçları

Bireyler, doğdukları toplumun kültürünü benimseyebilmek için uzun süreli bir öğrenme süreci olan sosyalleşme sürecini tamamlarlar. Bu süreçte, aile, okul, mesleki örgütler ve diğer sosyal kurumlar aracılığıyla, kişiler kendilerinden beklenen davranışları ve toplumun normlarına uygun şekilde hareket etmeyi öğrenirler. Sosyalleşme sayesinde bireyler, toplumun bir parçası haline gelirler ve diğer bireylerle uyum içinde yaşayabilirler (Demir ve Acar, 1997: 207).

İnsanlar, , günlük yaşamda karşılaştıkları olaylardan ve diğer insanlardan etkilenecek, sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların yanı sıra fiziksel çevrenin de etkisiyle, içinde buldukları küçük ve büyük grupların değerleri, sembolleri, inançları ve davranış biçimlerini örnek alarak dinlerini, inançlarını, dinlerinin kurallarını, gereksinimlerini, emirlerini ve yasaklarını öğrenirler. Bu süreç, kişinin dindarlığı ve dindarca yaşamaya yönelik eğitimini de şekillendirir (Okumuş, 2014: 433).

Sosyal etkileşim süreci, bireylerin yaşadıkları toplumun değerlerini öğrenip, bu değerleri benimsemeleri ve etkin bir şekilde uygulamaları ile gerçekleşir. Her toplumun kendine özgü toplumsal norm ve değerlerinin yanı sıra, etkili bir şekilde bireylere aktarılan formal ve informal sosyalleşme araçları vardır. Sosyalleşme araçları, hayatımızı etkileyen ve önemli etkilere sahip kişi veya kurumları içerir. Bu araçlar arasında aile, arkadaşlar, akrabalar, spor takımı antrenörleri, reklam yöneticileri, yönetim kurulu başkanları, çocuk bakıcıları, komşular, öğretmenler, bilim adamları, uzmanlar, siyasetçiler, film ve müzik yıldızları, sunucular, yapımcılar vb. yer almaktadır (Zuckerman, 2006: 88).

Sosyalleşme sürecinde en önemli araçlar aile, okul, arkadaş grupları ve kitle iletişim araçlarıdır. Aile ve eğitim kurumları, bireyin hem topluma katılmasını hem de toplumun değerlerini kazanmasını sağladığından, sosyalleşmenin başlıca araçlarıdır. Bu nedenle, aile bireylerine ve toplum üyelerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Sosyalleşme süreci bir süreç olduğundan, aile, çocuklara yaşama dair temel özellikleri, cinsiyet rollerini, aile içi ve toplumsal rollerini, bunları nasıl yerine getireceklerini öğretir.

Arkadaş grupları ve kitle iletişim araçları, sosyalleşme amaçlı olarak var olmadıkları halde, çocukların bilgi, tutum ve inançlarının şekillenmesinde kritik bir rol oynarlar (Canatan, 2008: 65).

Sosyalleşme süreci, tarım toplumlarında sadece aile içinde gerçekleşirken, sanayi toplumlarında okullar da sosyalleşme sürecinde almaya başlamıştır. Günümüz ileri sanayi toplumlarında ise kitle iletişim araçları, aile ve okul kadar etkili bir rol oynamaktadır (Konuk, 2003: 272). Bu araçlar, sosyalleşmenin sağlıklı ve başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesini destekleyerek bireylerin topluma uyum sağlamalarını teşvik etmektedir. Bu sayede, sorunsuz ve bilinçli bireylerin yer aldığı sağlıklı bir toplum ve düzen oluşturulması hedeflenmektedir. Bu araçlar, bireylere toplumun beklentilerini öğrenme ve benimseme konusunda gereken bilgi ve becerileri kazandırmaktadır. Bu sayede, bireyler toplumun norm ve değerlerine uygun davranarak toplumsal uyumu arttırabilirler (Çambay, 2015: 239).

İnsan biyolojik, psiko-sosyolojik ve kültürel özelliklere sahip bulunan bir varlıktır. Çok sayıda davranışında bu özelliklerinin de etkisi bulunmaktadır. Allah'a inanma ve dine yönelmede de çok sayıda etken bulunmaktadır ve bunların yoğunluğu kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Bu nedenle bu etkenleri ayrı ayrı ele alıp açıklamaya çalışacağız (Peker, 2010: 76). Bu nedenler aynı zamanda araştırmamız açısından önem arz etmektedir. Çünkü dini sosyalleşmeye neden olan sosyalleşme araçları aynı zamanda bireylerin de dini gruplara yönelmesinde etkili olan birer etken olmaktadır.

1. Aile

Aile, evlilik, kan bağı, süt bağı veya nüfus kaydı yoluyla birbirine bağlı olan karı-koca ve çocuklarından oluşan evrensel bir sosyal kurumdur (Dönmezer, 1999: 194). Aile, insan türünün devamlılığını sağlayan, toplum hayatının en temel yapı taşlarından biri olan ve sosyalleşme sürecinin başladığı, birbirine bağlı karı-koca ve çocuklardan oluşan toplumsal bir birimdir. Biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan aile yapısı, tarih boyunca büyük dönüşümler geçirmiş olsa da, hala bireylerin kişisel gelişimlerine katkı sağlayan ve toplumun vazgeçilmez bir sosyal müessesesi olarak

varlığını sürdürmektedir. Ailenin fonksiyonları arasında sosyalleştirme ve kişilik geliştirme gibi temel işlevler bulunmaktadır (Erkal, 1987: 77).

Aile, insanın biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyolojik, kültürel ve dini yönleri gibi pek çok farklı boyutunu kapsayan evrensel bir sosyal kurumdur. Ailenin temel fonksiyonları arasında neslin devamını sağlama, milli kültürü taşıma, çocukları koruma, sosyalleştirme, eğitim ve arkadaşlık gibi önemli işlevler yer alır. Özellikle modern toplumlarda ailenin sosyalleştirme işlevi önem kazanmıştır ve çocukların gelişimi ve sosyalleşmesi açısından aile ilk ve en önemli kurum olarak kabul edilir. Aile, çocuklarına kültür, değerler, tutumlar, amaçlar ve davranışlar gibi önemli bilgileri kazandırarak, onların gelecekteki hayatlarına hazırlar. Sosyalleşme süreci ailenin yanı sıra dış deneyimlerle de şekillenir (Hallaç ve Öz, 2014: 149).

Aile, çocuğun ilk sosyal çevresidir ve ona sosyal normları, ahlaki değerleri ve kültürel gelenekleri öğretir. Çocuk, aile içinde karşılaştığı iyi ve kötü davranış örnekleriyle birlikte, ilk deneyimlerini edinerek kendisini ve çevresini keşfeder. Bu süreçte bedensel, zihinsel ve duygusal yönden gelişerek yetişkin bir birey olmak için hazırlanır. Ailenin rehberliği ve eğitimi sayesinde çocuk, toplumsal yaşamda başarılı ve saygın bir birey olmak için gerekli olan becerileri ve davranışları öğrenir. Bu sayede çocuk, gelecekteki yaşamı için sağlıklı bir temel oluşturur (Akdoğan, 2002: 146).

Aile, çocukların dini inançlarını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda onlara sosyal normları, görevleri ve değerleri öğretmekten de sorumludur. Sosyalleşme süreci, toplumda uyum sağlamak için nesilden nesile aktarılan kuralların ve görevlerin öğrenilmesini içerir ve bu süreç öncelikle aile ve aile-çocuk ilişkisine dayanır. Bu nedenle, çocuğun kişiliği, toplumsal normlar ve değerleri öğrenmesi ve özel olarak dini geleneği, davranışları, değerleri ve ilkeleri öğrenmesi öncelikle aile içinde gerçekleşir. Çocuk, aile içinde yapılan ibadetler, dualar, namazlar, oruçlar, salâvatlar, dini merasimler, ad koyma, kulağına ezan okuma gibi davranışları takip ederek dini ile tanışır. Bu davranışlar, çocuğun dikkatini çekmeye başlar ve zamanla onun bilincine yerleşir. Psikologlar, dini tutumların oluşumunda ilk faktör olarak aileyi, daha sonra bireysel düşüncüyü ve son olarak da okulun rol oynadığını belirtmektedir (Aktaran: Köylü, 2012: 72)

Aile ve din, insan hayatının belirli alanlarını kapsayan toplumsal kurumlardır. Bu kurumların birbirleriyle bağlantılı olduğu düşünüldüğünde, hemen her toplumda ailenin dini hayatı etkilediği ve dinin de aile hayatına etki ettiği söylenebilir (Birekul, 2014: 143). Bir birey özellikle kişilik özelliklerini etkileyen değerler bütünü büyük bir kısmını aileden edinmektedir. Din ve dini hayatın da temelinde tüm yaşam alanlarının değerler ve uygulaması öğretileri olduğunu göz önüne aldığımızda bir birey dini değerleri, ritüelleri konusunda ve dini tercihlerinde ilk ve en çok ailesinden etkilenmektedir. Doğal olarak dini gruba yönelme sebeplerinden birisi de ailevi etkenler olabilmektedir.

2. Eğitim

Eğitim, bireylerin kültürlerinin bir parçası olmalarını sağlayan, bilgi, beceri ve davranış normlarını kazandırmak için tasarlanmış bir süreçtir. Sosyologlar, eğitimi kişisel gelişimi teşvik eden, bilgi ve becerilerin edinilmesini kolaylaştıran ve bunların geliştirilmesine olanak tanıyan bir kurum olarak tanımlarlar. Eğitim, bireylerin toplumlarında yeteneklerini, tutumlarını ve olumlu davranış biçimlerini geliştiren bir süreçtir. Bu süreç, formel ve informal yöntemlerle insanlara aktarılır. Formel yöntem, belirli bir fiziki alanda, belirli bir zamanda ve belirli bir müfredat uygulanan okullarda teorik ve teknik bilgi, değerler, sosyal roller ve davranış kalıplarının öğretilmesine odaklanır. İnformel yöntem ise aile ve genel kültür gibi çevresel faktörlerle, gazete ve dergi gibi çeşitli kaynaklarla gerçekleştirilen eğitimi ifade etmektedir (Aydın, 2013: 128).

Doğumdan itibaren, insanlar nesnelere, olaylar ve olgularla dolu bir dünyada yaşarken, ilk olarak resmi olmayan normlara uygun davranışlar öğrenerek sosyal bir çevrede yer alırlar. Daha sonra, çocuklar okul ve çevreleriyle uyum sağlamaya başlayarak, sosyalleşme süreçlerinde formel araçlarla tanışırlar. Özellikle çağdaş endüstriyel toplumlarda, okulun sosyalleşme sürecindeki rolü daha da önemli hale gelmiştir. Günümüzde, çocuklar 6-7 yaşlarında veya hatta daha erken yaşlarda okula başladıklarında, birçok arkadaş edinirler ve anne-babalarının yanı sıra farklı arkadaşlar aracılığıyla sosyal açıdan hızlı bir gelişim gösterirler (Şentürk, 1995: 69).

Eğitim, insanın doğumundan itibaren hayatının her aşamasında var olan, toplumun bütünlüğü içinde yerleşik bir doku olarak karşımıza çıkan karmaşık bir faaliyettir. Eğitim,

genç kuşakların bedensel, ruhsal, toplumsal ve ahlaki açıdan hazır hale gelmesini sağlamak için yetişkinlerin sorumluluğu altında gerçekleşen bir toplumsal olaydır. Bu süreç, bireyin kişilik oluşumuna ve yetişkin bir birey olarak topluma katılımına yardımcı olan bir araçtır. Eğitim, aile, ekonomi, siyaset ve din gibi her alanda varlığını sürdürerek, çocukluğumuzdan itibaren anne karnında başlayarak, insanın iyi bir eğitim ve öğretim sürecinden geçirilmesiyle sosyalleşmesine ve toplumun geleceğine yapılan bir yatırımdır (Akdoğan, 2002: 149).

Eğitim her toplumda dini sosyalleşmeyi de etkileyen bir faktördür. Birçok din kendi dini öğretileri çerçevesinde eğitim sistemleri geliştirmekte ve bireylerin dini yaşam ve inançlarına etki etmektedir. Avrupa'daki İslam okulları, Türkiye'deki yabancı menşeli Hıristiyan okulları bunlara örnek olarak ele alınabilir. Yine Türkiye'de İHL'ler ve dini dersleri içerikleri de eğitim yoluyla dini sosyalleşmeye bir örnek teşkil etmektedir. Birçok dini grup da kendi içerisinde çeşitli eğitim sistemleriyle üyelerini kendi değerleri doğrultusunda eğitmektedir.

3. Toplumsal Çevre

Toplum; ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini özgün bir varlık olarak gören (Marshall, 1999: 732) cinsiyet, yaş, gelir, ırk, kültür vb. açılardan farklılıkları barındıran insanların oluşturduğu, çok boyutlu ilişkilerin yaşandığı (Akdoğan, 2002: 159) az veya çok (görelî) bir kararlılığa sahip, belli bir amaca ulaşmak için organize olmuş sosyal bir ortamdır (Arslantürk ve Amman, 2000: 213).

İnsan ya da başka bir canlının yaşamı boyunca ilişkilerini sürdürdüğü dış ortam olan çevre (Demir ve Acar, 1997: 48), eylem halindeki insanlar tarafından oluşturulur ve sürdürülür. Kişi, bu faaliyetten bağımsız ne bir varlığa ne de bir gerçekliğe sahiptir (Berger, 2000: 42).

Toplum, kurallarını sosyal bir varlık olmayan insana doğumu ile birlikte aşılır, öğretir ve benimsetir (Arabacı, 2003: 42;). Belli bir zaman sonra fert bu kurallara kendiliğinden uyar (Arslantürk ve Amman, 2000: 159). Bu da bireye özgü bir kimlik ve benlik kazandırırken aynı zamanda bireyin içinde bulunduğu toplum ve gruba da süreklilik

kazandırır (Doğan, 2014: 85). O halde insanın kendine has hayatına kavuşması için çevreye, yani topluma ihtiyacı vardır (Sezen, 1994: 138).

İnsanın sosyalleşmesi toplum içinde yaşama zorunluluğunun bir sonucudur (Doğan, 2014: 81). Sosyalleşme bireyin toplum içinde yaşamını sürdürülebilmesi ve toplum hayatının idamesi için gereklidir (Okumuş, 2014: 431). Çünkü insan özelde aile veya çevre, genelde ise toplum içindedir (Doğan, 2014: 81). O halde insan tabiatı gereği toplumda sosyalleşme süreci içinde varlık kazanır İnsan yaşadığı toplum içerisinde sosyalleşir ve bu sayede dahil olduğu gruplar ve toplumsal çevrenin niteliklerini kazanır; gerekli beceri, yetenek ve alışkanlıkları edinerek toplumsal bir şahsiyet halini alır (Okumuş, 2014: 430-431).

Sosyalleşmenin birey ve toplum açısından bazı sonuçlarından bahsedilebilir. Birey açısından; biyolojik organizma insanlaşır, bireyin kişiliği gelişir ve gerçekleşir, birey kimlik ve benlik edinir. Toplum açısından ise; yeni katılan üyelerin, topluma uyumu sağlanır, kültürün kuşaklar arasındaki aktarımı sağlanır ve böylelikle de toplumsal devamlılık, süreklilik sağlanır (Kaplan ve Çetinkaya, 2014: 122).

Toplumsal bir varlık olan insanın çevresini fiziki ve sosyal çevre olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Fiziki çevre içerisinde iklim, coğrafya ve bölgesel tarihi farklılıklar ön plana çıkarken; sosyal çevre içerisinde de din, boş zamanlarını değerlendirme, arkadaşlık grupları, örf, adet, gelenek, töre, ahlâk, hukuk, bilim, ekonomi, siyaset, aile, eğitim gibi pek çok faktör sayılabilir. Bu faktörlerden belki de en önemlisi din faktörüdür (Polat, 2002: 207). Bireyin yetişirken benimsediği dini inanç, tutum ve düşünceleri, bireyin dini sosyalleşmesini sağlar (Kirman, 2004: 51).

Her ne kadar toplumsal çevre ve kişisel tutumlar arasında kesin bir ayırım yapılamasa da tutumların gelişmesinde bireyin çevresinin izlerini taşıması mümkün değildir. Bundan dolayı ailenin dışında kalan toplumsal çevrenin dini formasyona olan katkısı inkâr edilemez (Günay, 1999: 250). Özellikle İslam'da dini kaideler hüküm anlamında genel bir çatı altında toplanmasına karşına o hükümlerin uygulanma tarzında toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Bunun en büyük sebebi toplumların kültürlerinin farklı olmasıdır.

1.2.2.2 Dini Kimlik

İnsanların, kendilerini insan yapan ve diğer tüm varlıklardan ayıran, ben kimim sorusu, bireyin toplum içinde kendisinde konumlandırma isteği ve ihtiyacı insanda var olmaya devam ettiği sürece dünyayı anlamlandırmak için araçlar üretmeleri sürecektir (Birsen, 2009: 8). Uzun yıllar önce yok olacağı iddia edilen dinler varlıklarını halen devam ettirmektedir ve insanlar için dünyayı anlamlandırma, kimlik kazandırma işlevleriyle işlev görmektedir. bu işlevlerine devam ederken var oldukları dönemin özelliklerine göre kullandığı araçlar da biçim değiştirmektedir. Bu değişime tezahür şekillerinin de uğradığı görülmektedir.

Bireylerin kimlik tanımlamalarında başvurdukları sosyal dayanaklar arasında "din" de yer alır. Özellikle farklı bir muhite ya da ülkeye taşınan insanlar için din, sosyalleşme aracı olarak kullanılabilir. Din, aidiyet duygusu kazandırması açısından göçmenlerin kimlik tanımlamalarında etkin bir rol oynayabilir. Kimlik oluşumunda dinin sosyal dayanak olarak kullanımı, genellikle göz ardı edilse de, din sosyologları tarafından grup kimliği ve dayanışmasında etkisi üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, Batı'da yaşayan göçmenlerin etnik ve dini kimlikleri arasındaki ilişkileri anlamaya ve açıklamaya yöneliktir. Bu çalışmalar, göç edilen ülkede dinin etnik ve kültürel gelenekleri koruduğunu, ilk nesil göçmenlerin yeni ülkelere alışma döneminde destek sağladığını ve ikinci-üçüncü nesiller için de kimlik kaynağı görevi gördüğünü ortaya koymaktadır (Bankston ve Zhou 1996: 18-37; Chong 1998: 259-286; Kurien 1998: 37-70; Rayaprol 1997: 147-160).

Yapılan çalışmalarda dini ve etnik kimlik arasındaki ilişkinin göçmen gruplar arasında farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Bazı göçmen gruplar, etnik kimlik yerine dini kimliğe vurgu yaparken, bazıları ise etnik kimliklerini öne çıkartarak dinlerini de bu kimliklerine uygun bir şekilde yaşamaya çalışmışlardır. Göç sonrasında dinin, kimlik tanımlamasında ve kimliğin geliştirilmesinde sosyal bir kaynak olarak işlev görmesi önem kazanmıştır. Bazı sosyologlara göre, göçmenler yabancılaşma ve kafa karışıklığı sorunlarını din ile çözmeye çalışırlar. Bu nedenle, göçmenler yeni ülkede dini kurumlar inşa ederek kendi sosyal ve kültürel aktivitelerini yeniden yaşayabilme imkânı bulurlar. Bu durum, özellikle kendi vatanlarında dinde çoğunluğa sahip olan ama yeni göç edilen ülkede azınlık konumuna düşen etnik gruplar için daha belirgin hale gelir. Din, yeni ülkede

aidiyet duygusu kazandırması ve kimlik oluşturmada etkili bir rol oynaması nedeniyle, göçmenlerin kimlik tanımlamalarında önemli bir sosyal dayanak olarak görülmektedir (Kurien, 1998: 37–70). Dinin, göçmen gruplarının kimlik tanımlamalarında sosyal bir kaynak olarak işlev görmesi konusunda farklı açıklamalar bulunmaktadır. Bir açıklama, göç olayının kendisi başlı başına teolojik bir deneyim olduğundan, göçmenlerin yeni ülkede yabancılaşma ve kafa karışıklığı sorunlarını dini kurumlar aracılığıyla çözmeye çalıştıklarını öne sürmektedir. Ancak bir diğer açıklama, dini kurumların sunduğu maddi, psikolojik, sosyal ve ekonomik fırsatlar gibi dini olmayan yararların da göçmenlerin dinî kimliklerini ön plana çıkarmalarına neden olduğunu vurgulamaktadır. Dinin toplumda oynadığı role de atıfta bulunan bir açıklama ise, dini kurumların göçmenlere manevi ihtiyaçlarının yanı sıra diğer birçok konuda da (mesela ekonomik fırsatlar, eğitim kaynakları, sosyal destek) imkânlar sunabildiğini belirtmektedir. Ayrıca, dinin göçmenler ve yerliler arasında kuşatıcı bir işlev sergilemesi de dini kimliğin öne çıkmasında önemli bir rol oynar. Örneğin, Afrika veya Asya'dan Amerika'ya göç eden bir Hıristiyan, kendisini dini kimliğiyle tanımlayarak kilisede etnik veya milli kimliğini göz ardı ettirebilir ve böylece sosyal izolasyondan kurtulabilir. Din, insanlar arasındaki diğer farklılıkları ortadan kaldırarak farklı etnik ve kültürel arka plandan gelen insanları aynı çatı altında toplayabilir. Sonuç olarak, göçmenlerin dini kimliklerinin öne çıkmasında birçok farklı faktörün etkili olduğu görülmektedir. Din, hem manevi ihtiyaçların karşılanması hem de sosyal, ekonomik ve diğer dini olmayan faydaların sağlanması açısından göçmenler için önemli bir kaynak olarak işlev görebilir. Ayrıca, din insanlar arasındaki farklılıkları ortadan kaldırarak göçmenleri ve yerlileri bir araya getirebilir ve böylece sosyal uyum sağlamaya yardımcı olabilir (Kurien, 1998: 37–70).

Dini Kimlik Gelişim Aşamaları

Dini kimliğin gelişiminde 3 aşamadan söz etmek mümkündür. Bu aşamalar, Yüklenilen dini kimlik, kazanılan dini kimlik ve aleni dini kimliktir (Çiftçi, ty: 10).

Yüklenilen dini kimliği açıklamak gerekirse, dini kimliğin gelişiminde ilk aşama, çocukluk dönemidir. Bu dönemde, bireyler hazır bir sosyal çevrede kendilerini tanımlar ve tanımlanırlar. Ancak, bu aşamada dini kimlik üzerine düşünmek yerine, bireyler verili bir dini kimliğe sahiptirler. Müslüman veya Hıristiyan olmanın önemi henüz tam olarak

anlaşılmaz, çünkü bireyler sadece birer çocuktur ve ebeveynleri ne yapmaları gerektiğini söylediğinde onu yaparlar (Çiftçi, ty: 10-11).

Kazanılan dini kimliği açıklamak gerekirse; dini kimlik, insanların yaşları ilerledikçe somut ve bilişsel olarak daha fazla anlam kazanır. Bu aşamada din, kendilerine yüklenen veya sorgulanmayan bir kaynak değil, tercihe açık bir kimlik kaynağı olarak görülür. Hayatın anlamı ve amacı hakkında doğal bir sorgulama döneminde, bireyler din kimliklerinin kendileri için ne ifade ettiğini araştırmaya başlarlar. Örneğin, Amerikalı genç Müslümanlar için bu süreç özellikle üniversiteye ayrıldıktan ve tek başına yaşamaya başladıktan sonra gerçekleşir. Üniversite, tek başına var olmanın ilk adımıdır ve aynı zamanda gençlerin dini kimlikleri üzerinde de kendilerinin etkili olduğu bir dönemdir. Amerika'da aktif olan Müslüman öğrenci dernekleri aracılığıyla, bireyler güçlü bir sosyal etkinlik alanı kazanabilir ve dini kimliklerini kendilerinin seçtiği bir konuma yükseltebilirler (Çiftçi, ty: 11-13).

Dini kimlik gelişiminin üçüncü aşaması olan aleni dini kimlik/ dini kimliğin alenileştirilmesi, özellikle Amerika'da 11 Eylül 2001'de yaşanan terör saldırıları sonrasında Müslüman gençlerin kimlik tanımlamalarındaki değişimle ilgilidir. Bu saldırıların ardından Amerika'da yaşayan Müslüman toplumunun maruz kaldığı ayrımcılık, önyargı ve dışlama gibi baskılar, genç Müslümanların dini kimliklerine daha fazla vurgu yapmalarına yol açmıştır. 11 Eylül'ün neden olduğu sosyal travma, genç Müslümanların daha fazla dindarlaşmalarına ve toplumda birer dini ve manevi sözcü olarak hareket etmelerine neden olmuştur. Medyanın ve Müslüman olmayan toplulukların Müslümanlara yönelik olumsuz ve yanlış düşüncelerinin de etkisi bu süreçte önemli olmuştur (Çiftçi, ty: 11-13).

Birçok sosyolog, bir sosyal grubun kendisini tehdit altında hissetmesi durumunda grup dayanışmasını artırmanın birinci çözüm olduğu konusunda hemfikirdir. Bu dayanışma, kendisiyle birlikte grubun diğer üyelerinin kimliklerine olan vurgunun belirginleştirilmesi anlamına da gelir. Amerika'da 11 Eylül sonrası Müslümanların veya Türkiye'de yaşayan dini azınlıkların gruplarının kendilerini tehdit altında hissetmeleri, dini kimliklerine daha fazla vurgu yapmalarına ve açık bir şekilde sunmalarına neden olmuştur. Bu örnekler, tepkisel de olsa, bireyin dini gelişim aşamasının son noktasının açık bir dini kimlik aşaması olabileceğini göstermektedir (Çiftçi, ty: 11-13).

Dini kimlik gelişim aşamaları, bireyin dini kimliğiyle ilgili farkındalığının nasıl şekillendiğini açıklar. İlk aşama, yüklenilen dini kimlik aşamasıdır, burada bireyin dini kimliği, ailesi ve çevresi tarafından verilir ve sorgulanmaz. İkinci aşama ise kazanılan dini kimlik aşamasıdır, burada birey kendi seçimleriyle dini kimliğini belirler ve diğer grup üyelerinin desteğini alır. Bu aşamada, dini kimlik diğer kimliklerine göre daha önemli hale gelir. Üçüncü aşama ise aleni dini kimlik aşamasıdır. Bu aşamada, birey, dini gruplarına yönelik tehdit ve baskı hissettiğinde, dini kimliğini öne çıkartarak tepki gösterir. Bu aşamada, amaç dini gruplarına yönelik baskılara karşı mücadele etmek ve dini kimliğin toplumsal hayatta eylemde bulunarak öne çıkmasını sağlamaktır (Çiftçi, ty: 11-13).

Günümüz toplumlarında bireyin kimlik çatışması ve karmaşasının en büyük sebebi bireyin anlam dünyasının varlık dünyasıyla bağlarının koparılmasıdır. Bu noktada bireyin tutarlı bir anlam dünyası oluşturmasında, din hem modern hem de postmodern dönemde sunduğu kimlik ile rehberlik etmektedir. Farklı kimliklerin de bu anlam dünyasını oluşturmada etkisi bulursa da din genel olarak diğer kimlikleri de kapsayıcı bir etken olduğu için bireyin en önemli kimlik faktörü olmaktadır. Böylelikle hem bireysel hem de toplumsal kimlik oluşumunun sağlıklı olması açısından dini kimliği oluşturan he türlü kurum ve grubun önemi artmaktadır.

1.2.3. Dini Grup Aidiyetinde Etkili Olan Nedenler

İnsanlar tasavvufa ve tasavvuf menşeli olan dinî gruplara yönelmesinde çok çeşitli nedenler bulunmaktadır. İnsan, kendisiyle ve diğer varlıklarla uyumlu bir hayat yaşamak, nefisini arındırmak ve gönlünü her bütün yanlış duygulardan temizlemek amacıyla tasavvufa katılmak istemektedir (Kayıklık, 2011: 12). Bu vesileyle, dünyada Yaratıcı ile iletişim halinde olmayı amaçlamaktadır (Öztürk, 1974: 24). Dini takva boyutunda yaşama isteği, aile ve arkadaşların tavsiyeleri (Efe, 2008: 88), manevî kazanımlar ve arkadaşlık ortamı (Bilge, 2008: 126- 130), günlük hayatın sıradanlığı (Çelik, 2011: 26;) günahkâr olduğu fikri, bir şeyhin manevi desteğine ihtiyaç duyulması, günah olan davranışlardan kurtulma amacı, tasavvuf ehlinin örnek karakterleri insanları dini gruplara aidiyetlerini sağlayan nedenlerdendir (Certel, 2003: 188-190). Yetik'in yaptığı araştırmaya göre (1996: 122- 124), insanların tarikata giriş amaçlarını ise daha düzenli ve disiplinli bir dini hayat

yaşamak, dini daha iyi öğrenmek, dini derecesini artırmak ve Allah'ın rızasını kazanmaktır.

Bazen dinî gruplara aidiyet oluşturma isteği tek başlarına din değiştirmeye neden olabilmektedir. Örneğin Brodbeck (2010: 33), arkadaşlarının teşvikiyle New York'taki sufi tasavvuf faaliyetlerine katıldığını ve daha sonra Müslüman olduğunu açıklamıştır. Özelsel ise (2002: 39) varlık sorgulamalarının ve arayışlarının İslamî sufizme yönelmesinde etkili olduğunu belirtmiştir.

Dini gruplara üye olmaya sebebiyet veren etkenlerden birisi de insanların materyalist dünyada yaşadıkları ruhsal bunalımlardır. Köse Müslüman olan İngilizlerle bir araştırma yapmıştır ve bu araştırma sonucunda sufi üyelerinin çoğunun, tasavvufa veya İslam'a girmeden önce depresif ruh hali, hayatı anlamsız bulma veya kaygı gibi ruhsal bunalımlar yaşadıklarını ve tasavvufi/ dini gruplara girmesiyle ruhsal olarak iyileşme gösterdikleri sonucuna ulaşmıştır. (Köse, 2008: 145, 195, 208- 261). Ayrıca bireyler, kendilerini güçsüz veya yalnız hissetmeleri sebebiyle bu yönlerini kuvvetlendirmek için de bir gruba üye olma ihtiyacı hissetmektedir. Bireyin hayatta herhangi bir amaca sahip olması ve bu amaç doğrultusunda diğer insanlarla birlikte hareket etmesi ve bundan kaynaklı kendini faydalı hissetmesi bir gruba üye olma durumunu daha cazip hale getirmektedir (Büyükkara, 2007: 109, 135).

Bireyin sosyal çevresi, travmatik yaşanmışlıkları, sosyalleşme ihtiyacı, dinî/manevî tatmin edici bir hayat yaşama isteği, anlam ve amaç arayışı gibi çeşitli nedenler insanların dinî gruplara üye olmalarında etkilidir. Gruba üye olduktan sonra grup mensubiyetinin sürekliliğinin olması için bazı etkenler mevcuttur. En etkili olanlardan biri grup lideridir. Freedman ve arkadaşlarına göre (2003: 538) liderin ve onun takip edenler grup yapısının en önemli özelliğidir. Hökeleli'ye (2009: 177, 181-186) göre bağlanma duygusu insanın en doğal özelliklerinden biridir ve şeyh mürit ilişkisi bu özelliğin tezahürlerindedir. Mürid, şeyhe bağlanma ve duygusal destek ihtiyacından; varoluşsal gerilimler, yetersizlik veya günahkârlık duygularından dolayı bağlanabilmektedir. Uludağ'a göre (2006: 139) dinî konularda üst düzey hassasiyeti olan bireyler tabii oldukları maneviyat önderlerine bağlılıklar geliştirmektedirler. Liderin en önemli özelliği kendisine tabii olan bireyler üzerinde bıraktığı etkidir. Genellikle lider, grubun inançları ve etkinliklerinin

şekillenmesinde de büyük bir etki oluşturmaktadır. Lidere atfedilen “Karizma” sıfatının tam tanımı yapılamasa da ile “karizma” ya sahip kişiler, olağanüstü, güçlü liderler olabilmektedir (Freedman ve diğ. 2003: 539-558). Sosyolojik açıdan, birey üzerinde etki oluşturan bu liderleri, takipçileri meşrulaştırmaktadır (Gül, 2003: 23-24). Liderlerden ayrı olarak grup ortamı da gruba mensubiyetin sürdürülmesinde etkilidir. Günay (1999: 236) sosyal grup üyelerini birbirine bağlayan ortak menfaatlerin, değerlerin veya ideallerin olduğundan bahsetmiştir. Bununla birlikte aralarında birçok konuda ortaklık sağlanmış grup üyelerinin birbirine bakış açısı daha pozitif olmaktadır ve grubun normlarına uymak konusunda daha eğilimlidirler (Hogg, Vaughan, 2007: 342). Bireyin dinî bir gruba ait olması bireyde güven duygusunu pekiştirmektedir (Aktaş, 2014: 121). Dini grupların kendi üyeleri üzerinde birçok davranışı pekiştirmek veya terk etmek üzerine etkileri mevcuttur. bu konuda yapılan çalışmalara göre bireyin sergilediği tutum grup normu doğrultusunda, grup bu tutum üzerinde pekiştirici etki eder; ama grup normuyla uyumuyorsa grup bu tutumun azalarak yok olması konusunda etki etmektedir (Kağıtçıbaşı, 2014: 278). Ayrıca bu konuda yapılan bazı araştırmalara göre din birey üzerinde her zaman olumlu duyguları ve ilişkilere etki etmemekte; suçluluk, utanç ve korku duygularına da sebep olabilmekte ve asosyallik, değersizlik algısı ve dar bir perspektif de ortaya çıkartabilmektedir (Koenig ve Larson, 2001: 72). Buna rağmen, araştırmaların büyük bir kısmında, dindarlık ve maneviyatın ruh ve beden sağlığını olumlu yönde etkilediği görülmüştür (Horozcu, 2010: 211). Cohen ve Koenig’e göre (2003: 215), yaşlılarda herhangi bir sorunla başa çıkma konusunda dindarlık ve maneviyata yönelme oldukça etkilidir. Rieben ve arkadaşlarının araştırmasında (2014: 812) dinî gruplara üye olmanın ve dini bir büyüğe bağlılığın, problemlerle başa çıkmada etkili olduğu tespit edilmiştir. Başka bir araştırma da ise bir önceki tespiti destek nitelikte bulgulara ulaşılmış ve bulgulara göre kocası tarafından fiziksel veya psikolojik şiddete maruz kalan kadınlarda maneviyatın, bir sığınak görevi gördüğü ve kendilerini daha iyi hissetmelerine yardımcı olduğu görülmüştür (Drumm ve diğ. 2014: 385).

Dinî grupların veya oluşumların sosyolojik açıdan insanlara olumlu yönde etkileri olduğu görülmektedir. Hortaçsu’ya göre (1998: 84), bireylerin aidiyet kurdukları gruplardan edindikleri maddi ve manevi etkilerin büyük oranda faydaları bulunmaktadır. Cemaatlerin büyük bir çoğunluğu bireyleri bencillikten uzaklaştırarak toplumsal bir

farkındalık oluşturmakta ve böylece toplumsal çözülmeye de engel olmaktadır. Bununla birlikte kişilerin topluma aidiyetini artırmaktadırlar. Fakat cemaat bir yandan kendi üyeleri arasında aidiyeti artırsa da bu “biz şuuru” bazen diğer cemaat üyelerini ötekileştirmeye neden olabilmektedir. Bu ayrışma büyüdüğü ve rekabete dönüştüğü takdirde büyük tartışmalara sebebiyet verebilmektedir. Tarihte bu tür dinî nitelikli çatışmaları görmek mümkündür (Eren, 2000: 112).

Yukarıda bahsedilen araştırma ve çalışmalara baktığımızda dinî grup aidiyetinin oluşmasında özellikle insanın anlam arayışı, dini daha iyi yaşama ihtiyacı, bireyin kendini yalnız hissetmesi ve amaçsızlık gibi bir çok etken bulunmaktadır. Bununla beraber grup aidiyeti oluşuktan sonra bireyin bu aidiyetini pekiştiren bazı etkenler de vardır. Grubun lideri, kişiye sağladığı manevi ve kişisel tatmin, uğruna mücadele edecek bir amaç ve bu amaç yolunda kendine uygun başka bireyler bunlardandır. Dinî grupların bireylere, bireylerin dini gruplara birçok olumlu etkisi mevcut tur. Bu etkiler grup ve bireyi etkilediği kadar toplum ve

1.2.4. Türkiye'de Dini Grupların Gelişim Süreçleri

Yukarıda tarikatlar başlığında da bahsettiğimiz gibi tarikatlar Osmanlı kurulduğu zamandan itibaren Osmanlı'nın sosyo-kültürel yapısını ciddi oranda etkilemiştir ve şekillendirmiştir. O dönemde etkileri sadece belli bir sınıf düzeyinde kalmamış, hem alt ve orta sınıfı hem de devlet adamları, padişahlar gibi üst düzey devlet erkanını da etkilemiştir. Bu sebeptendir ki Osmanlı'da tarikatlar devlet ve halk arasında bir köprü oluşturmuş, devlet düzeyinde halkın daha anlaşılır olmasını sağlamışlardır. Lakin Osmanlı'da toplumsal yozlaşma başlayınca toplumun her bir yapısı gibi tarikatlarda da bazı alanlarda yozlaşmalar görülmeye başlanmıştır. Bu süreçte Osmanlı'nın yıkılmasıyla birlikte Cumhuriyet kurulmuş ve toplum düzeyinde birçok alanda değişiklikler olduğu gibi dini kurumlarda da kökten değişikliklere gidilmiş, tarikatlar ve onlara ait olan dervişlik, seyyidlik, müridlik, halifelik, gibi unvan ve bu unvanlara bağlı faaliyetler yasaklanmıştır (Çelik, 2011: 23). Bu yasaklar kırsal kesimde şehirdeki kadar etkili olmamış ve buralarda yasaklara rağmen dinsel ağlar ve muhafazakâr yaşam tarzları gizli bir şekilde varlığını sürdürmüştür (Gözaydın, 2009: 301). İnönü döneminden başlayarak uzun bir dönem cemaat hareketlerine karışanlara hapis cezası gibi büyük tehditler ve uygulamalar rağmen , Said-i

Nursi öncülüğünde Nur Cemaati ve Süleyman Hilmi Tunahan liderliğinde Süleyman Efendi cemaati faaliyetlerini ve varlığını sürdürmüştür (Dikici, 2008: 175-176). Dinî grupların bütün bu yasaklara rağmen varlıklarını gün geçtikçe çoğalarak sürdürüyor olmasının çeşitleri sebepleri vardır. Dindarlık ve dinî gruplar her zaman ve koşulda varlığını sürdürecektir bir ortam oluşturmaktadır. kendi mecrasını bulmaktadır. bu sebeple bütün yasaklara rağmen küreselleşme temelli modernleşmeyle birlikte yeni varlık alanları ve şekilleri oluşturarak toplumlarda var olmaya devam edeceklerdir (Yılmaz, 2014: 178)

Türkiye’de bireylerin oy kullanma ve tercih hakkı tek partili dönemden çok partili döneme geçişle gerçek manada güçlenmiş ve gerçekleşmiştir. İradenin halka geçmesiyle birlikte halk kendisini yönetecekleri ve yöntem şeklinde kendi değerlerine uygun tercihler yapmıştır. Bu gelişmelerle birlikte 1950 sonrasında tarikatlar ve bu tarikatlara bağlı cemaatler yeniden görünür olmaya başlamış -siyasi alanda da görünürlüğü mevcut- ve meşruiyet kazanması için bir takım çalışmalar yapılmıştır. (Şahin, 2008: 63). Bu süreçten sonra dinî grupların faaliyetlerinde ve görünürlüğünde büyük bir hızlanma olmuş ve 1980’den itibaren toplumsal kurumlar bu meşrulaşmaya zemin olmuştur. Bunun en önemli örnekleri İskenderpaşa Cemaatinin radyo ve eğitim faaliyetleri, Süleymancılarının yurt faaliyetleri, Gülen ve Menzil cemaatinin şeyhlerini ziyaret için Adıyaman Menzil Köyü turlarıdır. (Sezgin, 2013: 104). Dinî gruplar daha geniş bir kitleye ulaşabilmek için iletişim araçlarını kullanmışlar ve böylece halka daha hızlı ve kolay ulaşabilmişlerdir. (Cengiz, 2008: 258). Menzil cemaatinin, İskenderpaşa Cemaatinin ve Erenköy Cemaatinin radyo, TV ve basım yayım çalışmaları buna örnek olarak verilebilir. Buradan da anlaşıldığı üzere tarikatlara uygulanan yasal uygulamaların da hafiflemesiyle tarikatlar görünür olmuş, işlevlerini devam ettirebilmek için modernizemin gerekliliklerine göre yapısal değişikliklere gitmiştir. Örneğin, bugün birçok tarikat tekke zaviye formundan tamamen uzaklaşmış ve dernekler- vakıflar, okullar gibi STK formunda yapılaşmıştır. (Silverstein, 2007: 48, 298).

Burs sistemi, kurban organizasyonları, yardımlaşma vakıfları gibi sistemler dinî grupların dinî-mistik fonksiyonu olup, sosyokültürel faaliyetleriyse (eğitim, sağlık vs) seküler fonksiyonlarındandır. Günümüzde birçok dinî grubun bu iki fonksiyonuna yönelik

hizmetleri sadece buldukları ülkeden ibaret olmayıp uluslararası yapılmaktadır (Sezgin, 2013).

Günümüzde birçok tarikat lideri veya mensubunun ya aktif siyaset içerisinde yer aldığı ya da siyaseti yönlendirecek açıklamaları olduğu görülmektedir (bknz. Mahmut Efendi Cemaati Kanaat Önderleri, Menzil Cemaati ve İskenderpaşa Cemaati Seçim açıklamaları). Bu sebeple halen bu dinî gruplar din ve siyaseti birbirine karıştırmakla ve laikliğe zarar vermekle itham edilmektedirler. Siyasetle alakadar olmalarındaki en önemli etken bu ülkede yaşayan bireyler olarak değerlerine uygun bir toplum inşası istemeleri ve değerlerini yaşamak konusunda özgürlük arayışında olmalarıdır. (Küçükcan, 2005: 127-128).

Modernlik ile din arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Çünkü modernizm toplumda dini öteleyen bir yaşam formu oluşturmaya başlamış, her kurum gibi din de modern hayatta kendine yer bulabilmek ve işlevini devam ettirebilmek için yönetsel değişikliklere başvurmuştur. Özellikle tarikat kaynaklı olan dinî gruplar bile taviz vermedikleri geleneklerde enemeye gitmiş ve modernizmle uyumlu bir dindarlık ekolü oluşturmaya başlamıştır (Yılmaz, 2014: 182). Bu durum en açık cemaatlerin MEB'e bağlı okullar ve yaz okullarında, çevre ve kültür dernekleriyle halka ulaşmaya devam etmelerinde, online sohbetlerinde görülmektedir. Günümüzde bu tür modernizme ayak uydurmuş dinî grupların eskiye nazaran daha dünyevî bir sistem oluşturmasıyla üyeleri arasında yandaşçılığın gözle görünür biçimde arttığı ifade edilmektedir (Atacan, 2008:20).

Sonuç olarak Cumhuriyet döneminde çağın kültürel ve sosyal değişimine uyum sağlayan tarikatlar dinî gruplar olarak varlıklarını sürdürmüşler, bu değişime ayak uydurmayanlarsa radikal olmakla eleştirilmiş veya zamanla yok olmuşlardır (Sarıkaya, 1998: 93-100). Ancak toplumsal değişime uyum sağlamak için kullanılan yöntemler ve kurumlar; dinî grupların geleneksel özelliklerinde de değişime sebep olmuş, onları gelenek ile modernlik arasında eklektik yapılar haline getirmiştir (Çelik, 2011: 27). Modernizm kaynaklı toplumsal değişimler, dinî grupların hareketlerini özgürleştirmesine karşın asimile olmalarına da neden olmuştur (Aydemir, 2010: 7). Togayhan'a göre (1998: 181) dinî gruplar ve tarikatlar eskiye nazaran daha materyalist ve dünyevî hale gelmiştir. Çünkü

Türk Sufizmi, bir lokma bir hırka anlayışından bir kopma yaşamış ve dünya hayatına daha fazla meyletmiştir.

Sonuç olarak tarikatlar, günümüzde cemaat formuna dönüşerek toplumun dinî hayatıyla beraber her alanda da toplumun vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Bütün dinî gruplar isim ve tarz olarak çeşitlilik arz etmektedir lakin bu çeşitliliğin tek neden temel konulardan, varoluş amaçlarından çok metotlarındadır. Bu metodolojik farklılıklar, doğru bir biçimde algılanıp, anlamlandırıldığı ve bu anlam doğrultusunda yönetilirse kültürel bir zenginliğe zemin hazırlayacaktır; lakin tersi bir durum olduğunda toplumda rekabet ve çatışmalara neden olması muhtemeldir.

1.3. Kadın, Din ve Dini Grup İlişkisi

Din; felsefe, psikoloji, sosyoloji, teoloji gibi disiplin dalları tarafından farklı farklı tanımlanmıştır (Sezen, 1998: 30). Ancak bir kavram olarak dinin, karmaşık ve çok yönlü bir özelliği olmasından dolayı tanımlamalarda görüş birliğine ulaşılamamıştır (Hökelekli, 1993: 69) Sosyolojide tanımlardan birine göre din, belirli toplumda ortaya çıkan ve o toplumda yaşanan sosyal bir gerçekliktir (Günay, Ecer, 1999: 41-42). Psikolojik tanımlarda ise insanların içinde buldukları his ya da duygular temel alınarak açıklamalar yapılmıştır (Cox, 2004: 18- 22) Din, doğası gereği teorik boyutta gerçekliği ifade etmektedir. Dindarlık ise teorik ve soyut gerçeklik olan dinin, uygulama boyutunu içermektedir (Yapıcı, 2008: 19)

Kadına, erkekten farklı olarak daha uysal, pasif, itaatkâr ve duygusal olması empoze edilmekte ve bu empoze edilen olgular toplumda dindarlıkla özdeşleştirilmektedir. Toplumdaki sosyal statü ve rolleri gereği kadın, yapısal statü kuramına göre daha dindardır. Çünkü din temelli toplumlarda kadının erkeğe göre, dinî etkinliklere diğer faaliyetlere göre daha çok zaman ayırması, iş hayatında daha az yer alması, çocukların yetiştirilmesinde daha büyük rolleri olması gerçekleştirmektedir. (Furseth ve Repstad, 2011: 331). Hallahmi ve Argyle (1997: 78) Kadın ile erkek yetiştirilme şekillerinin farklı olması, kadınların kurallara uyma ve başkalarının varlığına ihtiyaç duyma eğiliminin erkeklere oranla daha fazla olmasının kadınların erkeklerden daha dindar olmalarına sebep olmaktadır. Karaşahin ise (2007: 290); kadının ev dışı sosyal hayata erkeklere göre daha

pasif olmaları, aile içindeki statüsü, toplumsal yapıdaki kadınlara yönelik ahlakî ve dinî normların uygulamasının cinsiyete göre farklılaştırılmasının kadınların erkeklerden daha dindar olmalarının kaynağı olabileceğini ifade etmiştir..

Türkiye’de kadın ve erkeklerin din ilişkisi ile ilgili yapılan çalışmalarda, kadın dindarlığı açısından farklı sonuçlar. Örneğin Mehmedoğlu (2004), Yıldız (2006) ve Uysal’ın (2006: 145) kadın dindarlığı ile ilgili çalışmalarında, kadınlar erkeklere oranla daha az dindar çıkmıştır. Sezen (1993: 290) araştırmasında, kadınların dinsizlik eğiliminin, erkeklerden fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kula’nın (2001: 151) 16-21 yaş aralığındaki bireylerle yapmış olduğu çalışmasında, kızlara oranla erkeklerin dindarlık ortalamalarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir.(akt. Baynal, 2021:45).

Kadın ve erkeklerin dinle ilişkisiyle ilgili yapılmış akademik çalışmalara baktığımızda kadınların mı yoksa erkeklerin mi daha dindar oldukları konusunda farklı görüşlerin olduğu ve mutlak bir bilgiye ulaşamadığı görülmektedir. Bununla birlikte yukarıda da bahsi geçen birçok görüşe göre kadınların, erkeklere oranla manevî ve din konulara daha ilgili oldukları görülmektedir. Bu ilgilerinin, kadınları dinî gruplara yöneltmekte etkili olduğunu ifade edebiliriz.

1.3.1. Modernleşme Sürecinde Türkiye’de Kadın ve Din

Modernleşmeye ilişkin birçok tanım bulunmaktadır ve bu kavram çok geniş bir alanı kapsadığı için tek cümleyle tanımını yapmak mümkün değildir. Modernleşme, 18. yüzyılında Avrupa’da meydana gelen ekonomik-siyasal-sosyal süreç kapsamında açıklanmaktadır. Rönesans ve Reform hareketlerinin Batı’daki etkisi sonucu oluşan değişiklikleri kabullenme ve kültürel, geleneksel oluşumların göz ardı edilmesi hayli zor olmuştur. Modernleşme değişim sürecinde yaşanan alışma sürecini de içerisinde barındırmaktadır. Otoriter anlayışa sahip yönetimlerde toplumun Batı dışında modernleşme hareketlerinden söz etmek mümkündür (Göle, 2000, 18-21). Modernizmi, pozitivizmi, evrenselliği ve realizmi kapsayan ve modernite çağını belirleyen bir fikir akımı olarak tanımlayabiliriz (Aslan ve Yılmaz, 2001: 97). Modernleşmenin en önemli yönlerini kurumların çeşitlenmesi, siyasal yapıda özgürlük, sanayileşme, siyasal katılımın artması ve geleneksel davranışların değişmesi oluşturmaktadır (Kili, 1996: 9-10)

Tüm dünya tarihi boyunca toplumlar ahlakî sistemlerinin sembolik zeminini kadınlar üzerinden oluşturmuştur (Şişman, 2011: 78). Kadının tarihsel süreci toplumun en aşağısında olmasından eşit seviyeye ulaşmasıdır. (Joyce, 1910:52). Cinsiyet rol ve statüleri toplumsal sistemler değiştikçe değişmektedir (Tolan, 1985: 251). Modernleşme süreci ile birlikte kadının statüsü, kadın ve erkek rollerindeki dağılımlar, geleneksel ve modern kadın tipi, kadının haklarının gasp edilmişliği gibi tartışmalar ortaya çıkmıştır. Günümüzde de devam eden bu tartışmalar kadınların sosyal hayatta daha fazla yer alması ile çeşitlenmiştir (Orçan, 2008: 2).

Osmanlı döneminden itibaren başlayan modernleşmeye ilişkin durumlar Türk toplumunda gözlemlenen ilk modern hareket olarak nitelendirilmektedir. Osmanlı modernleşmesi III. Selim döneminde (1789-1807) başlayıp II. Mahmud dönemiyle (1808-1839) hızlanmıştır ve kıyafeti ile kendisini göstermeye başlamıştır (Kılıç, 2009: 67). Kadın üzerinden başlayan modernleşmeyle birlikte Osmanlı'da aydın kesim tarafından kadının özgürlüğüyle ilgili fikirsel yazılar yazılmıştır (Mardin, 1991: 33). Batıcı aydınlar tarafından, Tanzimat ve Islahat dönemlerinde ülkenin geri kalmışlığının büyük nedeni olarak İslam dinini göstermişlerdir. İlerleyen süreçte İslam'ın alanında kadının eğitim durumu, erkeğin çok eşli olma hakkı vb. gibi sorunlar aydınlar tarafından tartışılmıştır (Altındal, 2004:125). Tanzimatla birlikte Osmanlı'da kadının konumu sadece ev hanımı ve anne olmaktan çıkmaya başlamıştır. (Erdoğan, 1999: 82). İlerleyen süreçte II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte (1908-1920) kadın erkek eşitliği üzerine görüş ve tartışmalar ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2006: 16).

Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyet ilk dönemi aydınları kadının toplum nezdindeki konumu ve kadın haklarıyla ilgili fikirsel tartışmalar yapmışlardır. İslamcı düşünürler genel olarak, İslam'ın izin verdiği şartlar ve ortamlarda kadınların eğitim almalarını lakin kamusal alanda çalışmalarını savunmuştur. Batı yanlısı düşünürlerden bir kısım İslamiyet'in kadına değer vermediğini iddia edip ve tesettür fikrine sert bir şekilde karşı çıkarken; diğerlerine göre daha hoşgörülü olan batı yanlısı düşünürler ise kadının toplum içerisinde pasif kalışını dine değil toplumsal etkenlerle açıklamıştır. Cumhuriyet sonrasında Batıcı görüşler toplumda ağırlık kazanmış ve kadının özgürleşmesine engel olan tek şey dinmiş gibi görülmüştür. bu sebeple Cumhuriyet sonrası

bilimsel çalışmalarda Türkiye'de kadının konumu İslamiyet öncesi ve sonrası olarak ele alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulmasıyla birlikte Türk kadını sosyal ve kamusal hayatta var oluş alanları açısından diğer doğu ülkelerine göre daha çok özgürlük elde etmiştir (Small, 1983: 253). Cumhuriyet döneminde Türk medeni kanunuyla kadınlar ile erkeklere de tek evlilik kuralı getirilmiş kadına eğitim ve siyasi alanda haklar verilmiş ve kadınlar ile erkekler arasında eşitlik sağlanmıştır (Alperen, 2003: 372). Cumhuriyet dönemi modernleşme çalışmalarıyla birlikte kadın, şehirli/köylü profilleriyle ele alınmıştır. Şehirli kadınlar, akılcı, modern ve eğitilmiş olarak köylü kadınlarsa dindar, kaderci, cahil ve bilinçsiz olarak nitelendirilmiştir. (Sancar, 2014: 314- 315) Köylü kadın, daha ataerkil bir toplumsal yapıda annelik, eş ve ev işleri ekseninde hayatını sürdüren, sorunları olduğunda bunu tekkelerde adak adayarak, kurşun döktürerek, muska takarak çözmeye çalışan bir konumda görülürken, şehirli kadın toplumsal hayat içerisinde kamusal görünümü olan, annelik ve ev hanımlığı dışında sosyal statü oluşturan, ekonomik özgürlüğü olan ve bir sorunla karşılaştığında çözümünü bilimde arayan bir konumda değerlendirilmiştir (Özudođru, 2009: 128- 132).

Türkiye'de 1980'li yıllarda daha dine yönelik katı tutumların biraz daha azalmasıyla birlikte İslam'a yönelik olumlu söylemler artmış ve bundan dolayı kadın konusu birçok kesim tarafından daha ayrıntılı ele alınmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. (Nişancı, 2006: 107). İslam'a karşı yakınlıkları olan entelektüel kadınların da bu konuya dahil olmasıyla kadın konusunun ana teması din çerçevesinde ele alınmaya başlanmıştır. Bütün bunlar zemininde İslam'a fikirsel olarak ilgi artmış ve bundan kaynaklı İslam'a mesafeli entelektüeller bile İslam'ı araştırma konusu olarak gündemlerine almıştır. (Tekin, 2004: 42, 134).

Türkiye'de 90'lı yıllarda hem geleneğine ve dinine bağlı hem de modernizmle alakalı olan kadın profili muhafazakar kadın entelektüellerin ideal kadın tiplerini oluşturmaya başlamıştır. İdeal kadınlar, yeri geldiğinde sorgulayıcı, moderniteden beslenebilen ama aynı zamanda kendi kültürel unsurlarını barındırarak kültürü içerisinde uyumlu yaşayabilen niteliklerde ifade edilmektedir (Sucu, 2011:176,179). 1990'lı yıllardan sonra kadınlarla ilgili gündeme gelen konular genelde siyasetteki konumları, kadın erkek

eşitliği, kamusal alandaki varlıkları ve dini ritüellerdeki görünürlükleri (Cenaze, cuma namazı vs) olmuştur (Yılmaz, 2015: 23). 2000'li yıllarda sivil inisiyatif ve muhafazakarların sayıca artışıyla Müslüman kadın entelektüeller muhafazakar erkeklerin kadın üzerindeki uygulamalarını tartışmaya başlamış ve kadınlar için toplumsal hak ve özgürlüklerden bahsetmişlerdir. Bu tartışmalarla birlikte İslamcı hareketin dönüşümüne katkıda bulunmuş ve hız kazandırmışlardır (Topçu, 2009: 116-118).

Kadının modern toplumda yer alması iki aşamada ele alınmıştır. Kadının toplumun temel yapı taşı olan aile bütünlüğünün sağlanması ve idame ettirilmesinde rolünün yanı sıra giyim tarzı ve eğitimleriyle ele alınmıştır. Kadının varlığı erkek egemenliğinden ayrı olarak özel ve asıl olarak ele alınmaya başlanmıştır. Kadının kamusal alandaki yer itibarıyla kamusal alanlarda kadınla ilgili değişikliklerin kabul görmesi söz konusu hale gelmiştir. Kadının aile içerisindeki konumuna ek olarak Cumhuriyet döneminde modern devlet rejimini destekleyici faaliyetlerde yer alması da modernleşmenin bir sembolü olarak nitelendirilmiştir (Kandiyoti, 1998: 109-110). Kadının eş ve anne olmaya ilişkin yükümlülüklerine ek olarak eğitilmiş ve modern kişiliğe bürünmesi kadının modern toplum kategorisinde bir bütün olarak ele alınmasını ifade etmektedir. İlk dönem modernleşme adımlarıyla kadına, geleneksel ve modern birleşimi bir rol ve statü oluşturulmuştur. Muhafazakar kesimin modern yaşam ve laik düzen içerisinde dar alanda kalması, bu ailelerin şehir yaşamının dışında konumlanmasına sebep olmuştur. İslami alanda yaşam süren kişilerin bu modernleşme hareketinden uzak kalarak kamusal alanda faaliyetlere katılım göstermemesi ve kamusal hizmetlerden faydalanmamayı tercih ettiklerini göstermektedir. İslami inanç doğrultusunda kadının kamunun dışında kalmasının söz konusu olmasının yanı sıra buna bakarak kadının tam olarak kendisini soyutladığını söylemek mümkün değildir. 1950'li yıllara kadar kamusal alanlarda Müslüman kadınlara rastlamak da mümkün değildir. Toplum içerisinde kadının kamusal alanda aktif olmaması söz konusudur (Coşkun, 2011: 132-137). Kadınların İslam'dan kaynaklanan veya kaynaklandığı sanılan geleneksel oluşumlara maruz bırakılmasından dolayı modernleşme kapsamının dışında kalması toplum açısından kadın adına mecburiyet olarak nitelendirilmektedir. Toplumsal alanda kadının İslami olarak kendini ekonomik güvence altında tutmasının evlilik yolu ile mümkün olması düşüncesi her ne kadar tartışılabilir da İslami bakımdan durumun değerlendirilmesi halinde bu yargı geçerli ve doğru bir oluşum

olarak belirlenmiştir. Bu nedenle kadının erkeğe bağıllığı, evlilikle ekonomik bağımsızlığa erişmesiyle ilişkilendirilmiştir (Aktaş, 2019: 132).

Geleneksel toplumda kadının ekonomik özgürlüğü evlilikle ilişkilendirilse bile modernizmin yayılmasıyla birlikte kadın yeni özgürlükler elde etmiştir. Özellikle kapitalizmin daha fazla iş gücüne ihtiyaç duymasıyla birlikte hem erkeğe hem kadına çalışma fırsatı sunmuş ve kadın elde ettiği özgürlüğü çalışma hayatına girerek kullanmıştır. (Altındal, 2004: 115). Kadının çalışmasını bir hak olarak görenlerle birlikte bu durumun aile kurumuna etkisiyle topluma ve bireysel olarak kadına zararlı olduğunu savunanlar da vardır. Modernleşmeyle birlikte kadının ev dışına çıkmasının ve orada yaptığı her türlü faaliyetin takdir edilmesi, kadının erkeklerin yaptığı işleri yapması kadın erkek eşitliği gibi algılanması amaçlanmıştır (Aktaş, 1991: 251-252) Kadının fitratı göz önüne alınmaksızın erkek hangi işleri yapıyor ise onu yapabilmek eşitlik olarak görülmeye başlanmıştır. Annelik, ev hanımlığı, eş kimliği toplum tarafından küçük görülen birer olgu haline getirilmiştir.

Kadının ev dışına çıkmasının görünürlüğünün yaşandığı iki alan bulunmaktadır. Bunlar birisi kadının eğitim öğretim kurumlarından faydalanması diğeryse kamusal alanda kadının çalışmasıdır. Ekonomik kaygılar ve sıkıntılar kadını çalışmaya yönelten en önemli nedenlerdendir. Ayrıca bir alanda öğrenimini tamamlamış ve bu öğrenimini değerlendirmek isteyen kadınlar da çalışmayı tercih etmektedirler. İdeolojik olarak bir hedefi olan kadınların da bu ideolojiye hizmet etmek için çalışmak istedikleri görülmüştür. Bütün bunlara rağmen ülkenin ekonomik gücü artırıldığında çalışma kadının sayısı azalacaktır. (Koçkuzu, 2005: 323, 325).

Kadınların eğitim alması konusunda Durakbaşa (2002: 97) yenilikçilerin düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir; öncelikle kadının eğitim alması bilinçli bir çocuk yetiştirme ve kocası ile ilişkisinin sağlıklı olması bakımından önem arz etmektedir. Refah ve olumlu yönde hareketlilik için kadını eğitim görmesi gerekmektedir. Ancak burada kadının eğitim almasının nedeninin yalnızca özel alanda gerekli olmasından kaynaklı olarak değerlendirilmesi bu yaklaşımın doğruluğu hususunda tartışmaları meydana getirmektedir (Zengin, 2011: 69).

Meulenbelt (1987: 45) kadın ev hanımı olsun veya çalışsın fark edilmeksizin kadına verilen toplumsal rolün ev kadınlığı ve annelik olduğunu belirtmiştir. Modernleşmeye rağmen Türk toplumunun ataerkil bir yapısı vardır ve kadının çalışması onun ev içerisindeki sorumluluklarını azaltmamaktadır. Meydaner'in (2006: 78) ekonomik ve sosyal yönden farklı şartlara sahip olan ve çalışan kadınlarla bir araştırma yapmış; her türlü ev işlerinin onlara ait olduğu ve eşlerinin onlara yardım etmediği görülmüştür.

Kadının çalışmasının olumsuz etkilerinden bahsedenlerle birlikte günümüzde, toplumda kadına atfedilen annelik ve ev hanımlığı rollerine değer verilmediği için hem muhafazakar ve Batıcı düşünürlerden kadının çalışmasına gerektiğini düşünenler de vardır. Sanford ve Donovan'ın (1999: 16-17) kadın katılımcılarla yapmış oldukları araştırmada, kadınların ev hanımı ve annelik rollerine yönelik değersizlik algıları olduğu ve bunun kaynağının annelik ve ev hanımlığına yönelik toplumsal yargılarının olduğu ifade edilmiştir.

İslamî sistemde kadın; kocasının isteklerini yerine getiren, çocuklarına hem bakım hem eğitim veren, kocasının krallığında kraliçe olan bir konuma sahiptir (Haddad, Findly, 1985: 287). Ayrıca kadının doğurganlığı onu erkeklerden daha üstün kılmaktadır (Vecdi, 1972: 17). Ancak gelişmiş dünyanın önemli bir kısmı en düşüklerde seyreden doğurganlık sendromu yaşamaktadır. Çünkü modernleşme sürecinde kadının anne olma arzusu devam etse de kariyer ve annelik arasında bir arada kalmışlık söz konusudur. Modern toplumun en büyük gerilimlerinden biri de bu iki unsuru uyumlu hale getirme sorunudur Kadının doğurganlıktan uzaklaşması, anneliğin ve çocuk sahibi olmanın yanında ailenin çekiciliğini de ortadan kaldırmaktadır (Cündioğlu, 2004: 74)

Türkiye'de Müslüman kadının çalışmasıyla ilgili birbirinden farklı görüşler bulunmaktadır. Göle'ye göre (1991: 139) Kemalizm'in kadınlar için oluşturduğu fırsat alanını kullanan İslamcı kadınlar kamusal yaşama katıldıkça, İslamî yasakları delip "mahrem" alandaki kadın-erkek ilişkilerini altüst etmektedirler. Okumuş'a göre ise (2008: 11- 13) başörtülü kadının çalışma hayatına girmesiyle ve okullarda okumasıyla İslam'da kadının dinarlığı daha doğru şekilde görülmekte ve toplum üzerindeki önyargıları yıkıp olumlu etki alanları oluşmaktadır. Aksoy ise (2005: 251) tesettürlü kadınların kamusal alana katılmaları ile İslamcı kadınların manevi ve toplumsal olarak dönüşmesine yol

açtığını belirtmiştir. Fidan'ın (2013) araştırma sonucun Aksoy'un (2005) fikirlerini destekler niteliktedir. Bu araştırmaya göre kendini dindar olarak nitelendiren kadınların; sosyal hayatta yer almak istedikleri, kamusal alanda çalışarak, eğitim alarak ekonomik özgürlük ve statü kazanmayı hedefledikleri, bu süreçte dini değerlerinden taviz vermeleri gerektiğinde bu tavizleri İslamî argümanlarla destekleyerek verdikleri tespit edilmiştir. Modernizm doğrultusunda gerçekleşen toplumsal değişim, Müslüman kadınların dini ve yeniyi harmanlayarak bambaşka bir düzen oluşturmaya çalıştıkları görülmüştür. 90'lı yıllardan sonra kadın dindarlığı önemli oranda dönüşmüştür. Kadınların bu değişimi dönüşümleri muhafazakar ve modern toplumun bir arada sürdürülebileceğine dair temelleri oluşturmuştur.. Kadınların bu değişimleri aynı zamanda bu değişime karşı çıkan muhafazakar ailelerine karşı başkaldırı oluşmasına da sebep olmuştur. Devlet sistemi içerisinde muhafazakar kadınların yer alması modern toplum tarafından kabul edilmese de bu oluşumdan ve davadan vazgeçmeyerek dindarlık içerisinde modern oluşumların meydana gelmesine zemin hazırlamışlardır (Mahcupyan, 2015: 1)

Modern toplum içerisindeki gelişmeler; sanat-müzik-dini anlayış-tüketim ve moda gibi oluşumları sağlarken sürdürülebilir yaşam içerisinde esnekliklerin sağlanması halinde kadınların toplum içerisinde fark edilmesi söz konusu olmuştur. Modern toplum içerisinde kadının üretim ve tüketim sürecine dahil olması mümkün hale gelmiştir. Bireylerin gereksinimleri olan tüketim, sanat ya da moda gibi oluşumların fark edilmesi ve alışılması sonucunda yadırganmadan yaşam içerisinde yer alması mümkün olmuştur. Bu alanda da sektörlerin gelişimi söz konusu hale gelmektedir. Gelişen ve modern toplum olarak nitelendirilen toplumların sanayilerinin gelişiminden söz etmek mümkündür. Burada artan talep doğrultusunda üretimin artışının artması doğrultusunda istihdamın sağlanması ve kadın çalışanların iş yaşamı içerisinde yerini alması söz konusu olmuştur. Muhafazakar kesiminde süreç içerisinde yerini alması üretime ve tüketim bağlamında ele alınmasına neden olmuştur (Haenni, 2011: 31-32).

Modernleşmeyle birlikte ülkemizde kadın hakkında tartışılan bir diğer konu ise başörtüsü ve Müslüman kadının başörtüsü ile kamusal alanda var olması olmuştur. Kamuda başörtüsü tartışması istinasız her siyasi dönemin gündemine de girmiştir. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de modernleşme kadın sembolü üzerinden

gerçekleşmiş ve modernizmin en büyük engeli din olarak görülmüştür. Türkiye'de modernleşme kapsamında uygulanmaya başlayan laiklik ilkesi sonucu din işleri ve devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. Başörtüsünün dini bir sembol olması gerekçe gösterilerek başörtülü kadınların başörtüsü ile eğitim almasını laikliğe aykırı oluşu durumu ülkede tartışılan bir durum olmuştur. Başörtüsüyle üniversitelerde eğitim almak 1980 darbesi ile yasaklanmış olup 1990 yılında dönemin iktidar partisiyle yeniden serbest bırakılmıştır. Lakin 1998 yılı 28 Şubat süreciyle birlikte yeniden yasaklanmıştır. (Kubilay, 2010: 78-80).

Türkiye'de başörtüsüne devlet kanalıyla getirilen yasaklarla birlikte kızların başörtüleriyle özellikle üniversitelerde okuma mücadeleleri Müslüman kadının toplumda özgür bir şekilde hayat sürdürmesinin de sembolü olmuştur. (Kılınç, 2000). Yaşanan bu mağduriyet sonucunda Müslüman kadınlar kendileri kendilerinden sonra gelecek Müslüman kadınların dini kimlikleriyle kamuda özgürce var olabilmesi için ev dışına çıkmaları ve mücadele vererek kamuda daha güçlü yer almaları gerektiğini benimsemişlerdir. Özellikle 90'lı yıllarda bu Müslüman kadınlar varlıklarıyla yeni bir kamusal alanın inşası için çabalamışlardır (Aktaş, 2001: 12). 1990 senesinde İslami içeriklere ilişkin savunmaların son bulmasının yanı sıra modernleşmeye ilişkin etmenlerin kabul edilme süreci başlamıştır. Modernleşme adımlarının 1980 senesinde ilk kez atılması halinde verilen tepkilerin azalması durumu gözlemlenmektedir. Toplumun İslam'a göre hareket etmesine yönelik anlayış azalmıştır. Kadınların muhafazakar ve dini değerlerinin yanı sıra modern yaşam içerisinde kendilerine yer bulmaları ve bu hususta uyum sağlama süreçleri başlamıştır (Yıldırım, 2016: 99). İş hayatında dindar/muhafazakar kadınların değerlerinden vazgeçmeyerek kamusal alanda faaliyet göstermeleri zorlu da olsa yer almak çabalamışlardır. İslam dininin gerekliliklerinden vazgeçmeyerek meslek icra etme konusunda kararlılıklarını ortaya koymuşlardır. Bu kadınların kamuda olduğu şekilde kabul edilmesi halinde dini değerlerine sahip çıkan geleneksel kadının ifadesinin oluşumunun mümkün olduğu görülecektir (Göle, 2011: 43).

Sonuç olarak Türkiye'de dindar kadının kamusal alanda var olmasının Türkiye'de modernleşme hareketiyle doğru orantılı olduğu görülmektedir. 90'lı yıllarda başlayan bu hareket günümüzde giderek normalleşmiş artık herhangi bir kamusal alanda kadın bir çalışan görmek olağan hale gelmiştir. Yapılan çalışmalara ve günlük deneyimlere

baktığımızda çalışan pek çok kadının aslında mevcut ekonomik düzeyleri geliştiğinde çalışmayı bırakacağı düşünülmektedir. Buna karşın idealist olup, maddi kaygılardan uzak bir amaç uğruna çalışan ve çalışma hayatına devam etmeyi hedefleyen kadınlar da mevcuttur. Bunun yanında ekonomik düzeyi artsa bile sırf toplum nezdinde ev hanımlığı ve annelik rollerinin aşağı görülmesi sebebiyle eğitilmiş kadınların evde oturmak yerine çalışmayı tercih ettikleri görülmektedir. Kadın özelinde başörtülü kadınların kamusal alanda olmasında başlı başına sosyolojik bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernizmle birlikte İslam ve İslamî görünüme sahip bütün insanlar kamusal alandan uzaklaştırılma çalışılmış, tesettürlü kadınlar hem üniversitelerden hem de devlet kadrolarından belli bir süre uzak tutulmuştur. Her şeye rağmen İslam ve İslamî kimliğe sahip bireyler kamusal alana dahil olmuştur. Bu dahil oluş karşılıklı değişikliklere sebep olmuştur. Modernite toplumsal kültürün etkisinde kalarak değişime uğramıştır (Akgül, 2002: 178). Tesettürlü kadınların kamusal alanda var olması bir noktada problemleri çözmüş gibi görünse de bu kadınların sistemde kalmak için verdikleri tavizler Müslüman kimlik rolleri açısından (eş, anne, mahrem bilinci, evliliğe uzaklık vs) yeni sorunlara sebebiyet vermektedir.

Türk toplumunda kadın kültürel normların yozlaşması sebebiyle ezilmiş, hakları elinden alınmış ve ikinci plana atılmıştır. Bunun sebebi tamamen kültürel kodlar olmasına rağmen İslam'la ilişkilendirilmiş ve kadın kendi dinî kimliğine uzaklaştırılmıştır. Kadın hak ettiği değeri, muameleyi ve kimliği kazanabilmek için kamusal alanda var olmaya çalışırken öz değerlerinden uzaklaşmıştır. Meriç'e göre (2004:226) ev kadının hakları daha çok gasp edilmekte olup kadına hak ettiği değer ev hanımlığı haklarının iyileştirilmesinden ziyade genel toplumsal normların değişmesiyle gerçekleşmektedir. Artık kadınların kamusal alanda hem eğitim olarak hem çalışma olarak normalleştiği süreçte geleneksel olan birçok kurum buna ayak uydurmuş ve kadınlara yönelik çalışmalarını bu minvalde şekillendirmeye başlamıştır. Bu nedenle günümüzde sosyal bilimlerde kadın görünürlüğüne yönelik faydasız tartışmalar yerine Müslüman kadının bu şartlarda değerlerini korumaya yönelik küresel sisteme alternatif çözümler geliştirmelidir (Erkilet, 2015: 95).

1.3.2. Kadın ve Dini Grup Aidiyeti

Dini gruplar sadece günümüzde değil yüzyıllardır süregelmektedir. Tarih içerisinde adları, sosyal görünümleri değişse de varlıklarını korumuşlar ve topluma yön vermişlerdir. Kadınlar sadece günümüzde değil geçmişte de dini gruplar içerisinde yer almışlardır. Tarih alanında, ilahiyat alanında yapılan tasavvuf tarihi ve biyografi çalışmalarına bakıldığında kadınların tasavvuf tarihi boyunca tasavvufi gruplarda aktif rol aldığı görülmektedir.

Sufilerin, kadınlarla ilgili görüşleri net değildir. Bunu sebebi tasavvufçuları insanları kadın veya erkek gibi değerlendirmelerinden ziyade kullukları ve ahlakları üzerinden insana değer biçmektedirler (Özköse, 2007: 21). Bu nedenle tasavvufçular erkek ve dişilik arasındaki farkı dikkate almazlar (Sabbah, 1992: 11- 16). Ayrıca “Bir şey haddini aşarsa zıddına dönüşür.” anlayışıyla sufiler bazı günahlar üzerinde çok fazla durulmasının ters tepki yaratacağını düşünmektedirler. Sufilerde orta halli olmak gibi bir yaşam anlayışları olduğu için kadınların, toplumdan soyutlanmalarını doğru bulmaz ve belirli bir seviyede toplum içerisinde olmalarını savunurlar (Uludağ, 2014: 40). Ahilik teşkilatına bağlı Bacıyan-ı Rum teşkilatı, dindar kadın gruplarının toplumsal alanda varlıkları olduklarının ispatıdır. Buradan da anlaşıldığına göre kadınlar, dini grupların başlangıcından beri erkeklerle birlikte var olmuştur. Anadolu’da dinin yayılmasında tasavvufa bağlı kadınların çok büyük etkileri olmuştur. (Mollaibrahimoğlu, 2014: 243). Tasavvufi gruplara üye olmak isteyen kadınlar tasavvufun ilk dönemlerinde tarihinin ilk dönemlerinde, tekkelerde barınak ve erzak teminine yardımcı olmuşlardır. Bazı araştırmalarda ise kadınların tasavvufi gruplarda ön planda olmadıkları görülmüştür. Ask ve Tjomsland’ın (1998: 133) Halvetî-Cerrahî tarikatı ile ilgili yapmış oldukları araştırmada kadın erkeklere göre daha az toplum önünde oldukları tespit edilmiştir.

Türkiye’de modernleşme süreci, kadınların konumunda ciddi bir değişime sebep olmuştur. Cumhuriyetle beraber kadınlar mesleki donanıma sahip olmak ve iş sahibi olma gibi bazı toplumsal avantajlara sahip olmuştur. Bu nedenle kadın ve erkeğin rollerinde birbirine benzerlik ve kadınların toplumda daha aktif bir rol alması durumunu oluşturmuştur (Sarmış, 2011: 137). Toplumsal değişime göre yapısal değişime uğrayan ve topluma uyum sağlayan dini gruplarda da kadının yeri ve konumu daha aktif hale gelmiştir. Toplumsal sosyalleşme teorileri, toplumsal değişime bağlı cinsiyet kişilik

özelliklerinin ve geleneksel cinsiyet rollerinin sosyalizasyonu ile toplumsal yaşam içindeki yapısal konum özelliklerini temel almak suretiyle dindarlıktaki cinsiyet farklılaşmalarını, özellikle de kadınların daha yüksek bir dindarlık eğitimine sahip olmalarını açıklamaya çalışmaktadır (Günay, Çelik, 2006: 326). Bütün bu toplumsal değişimler, kadının toplumsal değişim içerisindeki yeri ve konumu kadının dini gruplara aidiyet sebeplerini ve dini grupların kadının toplumsal yaşamına etkilerini de şekillendirmektedir.

Dini gruplar, özel bir sosyal grup kategorisine dâhil olmakla birlikte tarikat ve cemaatleri de kapsamaktadır. Tarikatlar ve cemaatler tasavvufî özellikler taşısa da modernleşmenin etkisiyle şekilsel ve içeriksel olarak değişimler göstermişlerdir. Cemaatler, daha çok kitlelere ulaşmak amacıyla tasavvufun değişime uğramış ve topluma uyum sağlamış halidir. Dini gruplara katılmanın pek çok nedeni olsa da, dini etkenler genellikle ön plandadır. Dini gruplarda dini bilgi doktrini, grupların kendi inançları ve amaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu durum, gruplara üye olan kişilerin tutum ve davranışlarına zamanla yansımaktadır. Kadınlar için dini gruplara katılmanın özel bir motivasyonu vardır ve bu motivasyonlar kişisel gelişim, manevi doyum, sosyal ilişkilerin artması ve dini bilginin artması gibi çeşitli nedenlere dayanabilir. Ancak kadınların dini gruplara katılmasının toplumsal cinsiyet algısı açısından da farklı sonuçları olabilir. Cinsiyet kalıpları, kadın ve erkeğin biyolojik olarak farklı cinsiyetlere sahip olduğunu kabul ederek başlar. Ancak toplumsal cinsiyet, bu biyolojik farklılıkları toplumsal ve kültürel bir sistemle birleştirerek belirlenir. (Akgül, 2013:134-135).

Kadınların dini konulara erkeklerden daha fazla ilgi gösterdikleri araştırmalarla desteklenmektedir, ancak bu konuda çelişkili sonuçlar da mevcuttur. Bu ilgilerinin, dini gruplara yönelmelerinde etkili olduğu gözlemlenmektedir. Ancak dini gruplar, dinin özünde olmayan bazı cinsiyetçi kalıp yargıların aktarılmasına neden olabilmektedir. Bazı dini gruplar kadına karşı daha reformist bir yapıya sahip olsa da ataerkil yapıda olan dini gruplar hala mevcuttur. Bazı dini gruplardan faaliyetlere katılmak isteyen kadınların psikolojik baskıya maruz kalmaları ve bu nedenle erkek sufilerin öne çıkması, ataerkil toplum yapısından kaynaklanmaktadır (Sarmış, 2011: 137).

Berktaş'a göre din kadınlara zaman zaman kendilerini ifade etme olanağı sunsa da kadını ikincil ve bağımlı olarak değişmez bir biçimde tanımlamaktadır. Yani din,

kadınların yaşamında hem özgürleştirici hem de baskıcı bir güç özelliği göstermektedir (Berktay, 2014: 172). Kadınların, dinin özgürleştirici ve kurallardan kaynaklı kısıtlayıcı yönü sebebiyle hem kuralları ihlal etmedikleri hem de özgür oldukları dini menşeli gruplarda sosyalleşme ihtiyaçları vardır. Dini grupları tercih etmelerinde bu durum etkilidir.

Zuckerman'a göre kimlik büyük oranda sosyalleşme süreciyle şekillenir. Sosyal çevremiz dini inanç ve yaşantımızı da belirlemektedir. Yaşadığımız çevre ve bu çevrede kimlerle olduğumuz dini kimliğimizi de büyük oranda şekillendirmektedir. Dini kimlik, büyük oranda zaman ve mekan faktörleri tarafından tayin edilir. Daima zaman ve mekan faktörlerine dayanır (Zuckerman, 2006: 73). Toplumsal çevre ve dini kimlik birbirinden ayrılmaz iki faktörse, kadınlar dini gruplara göre bir kimlik oluşturabilir ve bu kimlik doğrultusunda sosyal hayatını da şekillendirebilir.

Aile, toplum ve birey arasındaki ilişkiyi doğrudan şekillendiren en önemli unsurdur. Ailenin en temel işlevlerinden biri, toplumsal ve kültürel değerlerin, kuşaklar arası aktarımını sağladığı sosyalizasyon sürecidir. Kadın kimliğinin oluşmasında en önemli ve etkili çevresel faktör kişinin sosyalleşme sürecinde dahil olduğu ilk grup olan ailedir (Yıldırım, 1998: 24,89). Bu durumda ailenin kadının dindarlığı üzerinden kadına atadığı roller kadının dini gruba yönelmesinde bir etken olabilmektedir. Aile, din ve birey arasındaki en önemli iletişim kanallarından biridir. Din faktörünün aile hayatına etkisi, gerek kültürel gerek dince belirlenmiş sistemlerle kontrol edilebilir (Kehrer, 1998: 93). Dinin aile üzerindeki etkisi sonucundan dini grupların da kendi dini doktrinlerine göre kadının aile hayatına etkisi olduğu, ailevi ilişkileri şekillendirdiği inkar edilemez.

Müslüman kadınların, değerleri doğrultusunda ev dışında sosyalleşebilecekleri ortamlara ihtiyaçları vardır. Bilge(2008: 64) Pek çok kadın için tekkelerin sadece dini mekan değil sosyalleşmek için ortam buldukları bir yer olduklarını ifade etmektedir. Dini programlar öncesinde ve sonrasında kadınların yaşlılarıyla vakit geçirdiği, sosyal ilişkiler kulübü olarak tabir etmektedir.

1.3.3. Dinî Grup ve Kadın İle İlgili Literatür

Kadın konusu birçok alanın konusu olmakla birlikte, en çok ele alan alanlardan birisi de sosyolojidir. Dinî gruplar ise sosyolojinin alt dalı olan din sosyolojisinin konularındandır. Son zamanlarda kadın ve dinî gruplara dair hem din sosyolojisi hem de din psikolojisi alanında araştırmalar yapılmaktadır.

Dinî gruplarla ilgili çalışmalardan bazıları ise Atacan'ın (1990) Sosyal Değişme ve Tarikatlar: Cerrahiler; Atay'a ait (1996) Batıda Bir Nakşî Cemaati,, Tatlılıoğlu'na ait (1995), Kirman'ın (2000) Türkiye'de Bir 'Yeni Dini Cemaat' Örneği Olarak "Süleymancılık", Atik'in (2007) Rıfâilîk Tarikatı Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme, Efe'ye ait (2008) Dinî Gruplaşma ve Cemaatleşme Olgusunun Sosyolojik Açından İncelenmesi (Isparta Örneği), Aydemir'in (2010) Küresel Dünyada Küçük Dinî Grupların Varoluşsal Sorunları ve Entegrasyonel Asimilasyonu: Yezidiler Örneği; Çelik'in (2011) Türkiye'de Dinî Grupların Sosyolojisi; Çapar'ın (2011) Bir Dinî Grup Olarak Bahaîler (Türkiye Örneği);; Başeyit'in (2015) Bir Dinî Grup Üzerine Sosyolojik Araştırma: Galibiler – Antalya çalışmalarıdır.

Cengil'in (2003: 229-230) 52 erkek 49 kadın toplamda 100 kişi ile yapmış olduğu Tasavvufî Yaşantıya Yönelmede Etkili Olan Psiko-Sosyal Nedenler adlı çalışmasında, tasavvufa yönelme nedenleri arasında cinsiyet açısından farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Kadınların tasavvufî yaşantıya yönelmesinde en çok etkili olan durumun, "eşinin isteği" olduğu belirlenmiştir. Sonrasında ise bazı manevi olayların olması, çocuğun anne ve babadan etkilenilmesi etkenler takip etmektedir

Erman'ın (2005: 99-100) Nakşibendî tarikatına mensup 36 tanesi kadın 4'ü erkek olan 40 kişinin katılımı ile yaptığı araştırmada, tasavvufa üye olmada etkili olan etkenlerin ahlâken gelişmek, manevi olarak huzura ermek, Allah'ın rızasını kazanmak, dünya ve ahiret hayatını Allah'ın isteği doğrultusunda düzenlemek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dinî gruplar ve kadın ile ilgili çeşitli araştırmalar olmasıyla birlikte bu çalışmalardan çok azı dini grupların kadınlar üzerindeki etkisini ve kadınların bu gruplara üye olma nedenleri üzerinde durmaktadır.

Tasavvufta kadının önemi ve toplumsal olarak konumu ile ilgili yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır: Altuntaş'ın (1997) Tasavvuf Kültüründe Kadın, Uludağ'ın (1995) Sufî Gözüyle Kadın, Küçük'ün (1997) Tasavvuf Kültüründe Kadın, Özköse'nin (2007) Tasavvuf Kültüründe Kadının Yeri, Acar'ın (2009) Tarikatlarda Kadının Konumuna Sosyolojik Bir Bakış (Mevlevilik ve Bektaşilik Açısından Bir Değerlendirme), Güloğlu'nun (2011) Tasavvufta Kadın, Kul'un (2013) İlk Dönem Tasavvuf Tarihinde Kadın.

Bununla birlikte konu ile ilgili olarak son zamanlarda Türkiye'de nitel ve nicel çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Çalışmaların çoğu cemaatleri özelleştirmeden genel çalışmalar olmakla birlikte birkaç çalışma tek bir cemaat üzerinden gerçekleşmiştir. Bilge (2008: 128) Nakşibendilik'de Kadın: Ulaşlı Köyü Örneği Çalışmasıyla Nakşibendiliğin kadın algısı, kadına bakış açısı, kadının sosyal yaşamına etkisini incelemiştir. Bu dini gruba üye olan 60 kadın ile anket çalışması yapmış olup bulgularda, dini grubun kadının sosyalleşmesine olumlu yönde katkıda bulunan, kadının kendisini manevî olarak daha geliştirmiş ve huzurlu hissetmesine aracı olan bir sosyal kurum konumunda olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca dini grubun kadınlara dini kazanımlar haricinde arkadaş ortamı oluşturduğunu ve kadınlara sosyal kimlik oluşturma imkanı sağladığını ve bütün bunların kadınların özgüveninin artırdığını tespit etmiştir.

Karataş ise (2004) Tarikatlara yönelmenin sosyo-kültürel ve psikolojik nedenleri adlı çalışmasında tarikatlara veya tarikat menşeli dini gruplara bağlı olan kadınlarla yapmış olduğu çalışmalarda kadınları tarikata girmeye yönleten etkenin en çok dinî neden olduğunu tespit etmiştir. Kaya'nın (2007: 85) Dinî Gruplar İçinde Tarikata Üye Olan Kadınların Sosyo-Ekonomik ve Toplumsal Yönleri adlı çalışmasında dini gruplar içinde tarikata üye olan kadınların sosyo-ekonomik ve toplumsal durumlarını incelemiştir. Nakibendiyye, Kadiriyye ve Rifai tarikatlarına mensup Sivas ilinde ikamet eden 150 kişi ile nicel bir araştırma yapmıştır. Kadınların çoğunlukla arkadaş etkisiyle tarikata girdiklerini daha sonra dinî bilgi ve yaşantılarını daha düzenli hale getirme hayatlarını düzenleyebilme gibi nedenlerle girdiklerini gözlemlemiştir.

Baynal (2016:238) "*Kadınların dini gruplara yönelim nedenleri ve dini grupların psiko-sosyal ve dini/manevî etkileri*"ni konu edinen bu çalışmasında kadınların dini gruba

yönelmelerindeki psikolojik nedenler, dini ve manevî nedenler ve sosyal nedenler olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenler içerisinde özellikle ailevi nedenler, medya etkisi, arkadaş etkisi, sosyal ortam oluşturma etkisi gibi nedenleri kapsayan sosyal nedenlerin çoğunlukta olduğunu ifade etmiştir. Kadınların dini gruplara katılma nedenleri olarak da dini ve manevî nedenlerin etkili olduğunu söylemiştir. Ayrıca dini grupların kadınlar üzerinde ağırlıklı olarak psiko sosyal, dini ve manevî etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Literatür taramasında kadın ve dinî gruplarla ilgili çalışmaların genelde kadını ve dini grupları ayrı ayrı ele alan çalışmalar olduğu görülmüştür. Dini gruplara mensup kadınlarla ilgili yapılan çalışmalarınsa genellikle teorik çalışmalardır. Son yıllarda bu konuyla ilgili nitel ve nicel çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların bir veya iki tanesi hariç bir veya iki dini grup üzerinde yapılan çalışmalar olduğu görülmektedir. Çalışmamız da tek dini grup üzerinde yapılmış olup, Konya gibi dindar kadınların aktif olduğu bir ilde yapılması açısından ve bazı sonuçların diğer çalışmalardan farklı olması ve yaşa göre incelenmesi açısından farklılık oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Konusu

Kadının toplum içerisindeki konumu, roller ve statüsü en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Kadın özellikle 20. ve 21.yüzyılda birçok toplumsal alanda yer almaya başlamıştır. Kadın, İslamî toplumsal yapının içerisinde hep var olsa da İslam'ın topluma yansıyan görünen kısmında kadının aktifliği artmıştır. Bu sebepten son zamanlarda Müslüman kadının toplumsal konumu ve buna bağlı küçük gruplar ile ilişkisi araştırmaların konusu olmuştur. Bu araştırma ile de kadının dini grup aidiyeti üzerinden dini gruplara girme nedenleri, grup içi etkinlikleri ve bu grupların kadınlar üzerindeki etkilerinin konuları ele alınacaktır.

2.2. Araştırmanın Amacı

Araştırma ile dini grup aidiyeti olan kadınların dini grupları ile karşılıklı etkileşimlerinin incelemesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede, kadınların demografik özellikleri, bu dini gruba bakış açıları, dini gruba mensup olma nedenleri ve dini grubun kadınların toplumsal yaşamı üzerindeki etkilerini belirlemeye yönelik veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

2.3. Araştırmanın Sorusu

Toplumsal sistemler içerisinde toplumsal değişimlerle birlikte dini gruplarda da değişimler olmakta, dini gruplar günümüz değişimlerine değerlerine göre uyum sağlamaktadır. Bu noktada dini grupların son zamanlarda değişim geçirdiği bir durum da kadınların dini grup aidiyeti konusunda olmuştur. Son zamanlarda kadınlar özellikle değişen toplum dünyasında değerleriyle sosyalleşeceği bir ortam bulmakta zorlandıkça dini gruplarda daha aktif yer almaya ve bu gruplar içerisinde sosyal kimlik ve sosyal bir statü inşa etmeye başlamıştır. Bu araştırmada dini grup aidiyeti konusunun araştırılması kapsamında şu sorular üzerinden konular araştırılmıştır:

- 1) Kadınların dini gruplara genel yaklaşımı nedir?
- 2) Kadınlar dini gruplara katılma nedenleri nelerdir?
- 3) Kadının dini grup toplumsallığı nasıl şekillenmektedir?

2.4. Araştırmanın Önemi

Toplumsal sistemler içerisinde dini inanışların büyük etkileri olmaktadır. Dini inanışlar ve değerle geçmişten bu güne kadar oluşturdukları topluluklarla birlikte toplumsal rollerin oluşumlarında ve değişimlerinde etkin rol almışlardır. Bu süreçler içerisinde toplumsal sistemlerde yaşanan değişimlerle beraberinde kadınların toplumdaki yerleri de değişmiş ve şekillenmiştir. Bu bakımdan dini topluluklar ve gruplar arasında da kadınların rolleri ve kadının grup içerisindeki yerinde de değişimler yaşanmıştır. Bu araştırma, bilimsel yöntem ve teknikler kullanılarak, dini gruplarda kadınların aidiyeti ve gruplarda var olma sebeplerinden dolayı bilgilerin aktarılması ve literatüre katkıda bulunması bakımından önemlidir.

2.5. Araştırmanın Modeli ve Deseni

İnsan davranışının ve sosyal gerçekliğin arkasında yatan nedenleri ortaya çıkarmak için nicel araştırmalar yeterli görülmemektedir (Gürbüz; Şahin, 2018: 103). Dini gruplara mensup kadınların bu gruplara aidiyetlerinde etkili olan toplumsal etkenlerin ve aidiyetlerinin nasıl şekillendiğini incelemeyi amaçlayan çalışmamız, elde edilecek veriler sistematize edilerek, anlama ve açıklamaya ve yorumlamaya uygun bir araştırmadır. Nitel araştırma yöntemi disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma problemini anlayıcı ve yorumlayıcı bir yaklaşımla ele almayı amaçlayan bir yöntemdir. Üzerinde araştırma yapılan olgu ve olaylar kendi bağlamında ele alınarak, insanların onlara yükledikleri anlamlar açısından yorumlanır (Altunışık ve Diğerleri, 2010: 302). Nitel araştırma yönteminin tanımına baktığımızda araştırmamızın, verileri yorumlayarak anlama ve açıklamaya yönelik bir araştırma olması sebebiyle nitel araştırma yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

Bu araştırmada, kadınların dini gruplara aidiyetlerinin nedenleri ve etkilerine ilişkin olguları incelenecektir. Bu konular farkında olduğumuz ama ayrıntılı bilgi sahibi

olmadığımız konulardır. Kadınların dini gruba aidiyetleri genelleyerek anlaşılabilir bir konu değildir. Her kadının dini gruba aidiyet olmasında kişiye özel nedenlerin olması, grubun etkilerinin her bireyde farklı olması sebebiyle bu çalışmada doğru sonuçlara nitel bir çalışma yapılmadan ulaşılabileceği mümkün değildir. Bundan dolayı bu araştırmada, nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik (oldu bilim) desen kullanılmıştır. Fenomonolojik desen farkında olduğumuz ancak derinlemesine bilgi sahibi olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

2.6. Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırma için Konya ilinde bulunan bir dini gruba mensup olan 30 kadın örneklem olarak seçilmiştir. Bu 30 kadınların seçilmesinde mensup oldukları dini grupların faaliyetlerinin Türkiye'deki diğer illere göre aktif olması, aynı zamanda kadınların bu dini gruplarda aktif rol almaları etkili olmuştur. Bu dini grupların vakıf olarak faaliyet yürüten, yasadışı herhangi fiil ve söyleme sahip olduğuna dair hiçbir resmi kaydı bulunmayan, sistemsel olarak tasavvufi yapıda oldukları bilinen dini gruplar arasında yer almaktadır. Araştırmamızda kadınlarda dini grup aidiyetinin analizini yapmak amacıyla nitel araştırma, örneklem seçim yöntemi olan amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar kartopu tekniği ile belirlenmiştir.

2.7. Katılımcılar

Araştırma kapsamında Konya ilinde bulunan dini gruplara mensup 30 kadın ile görüşülmüştür. Örneklem sayısı aktif katılan kadın yoğunluğu göz önüne alınarak belirlenmiştir. Katılımcılar kartopu örnekleme ile belirlenmiştir. Araştırma sonucunun kapsayıcı olması amacıyla Kadınların belirlenmesinde yaş grupları dikkate alınarak eşit bir dağılım yapılmıştır. Katılımcıların 10'u 18-25 yaş aralığında, 10'u 25-50 yaş aralığında ve 10'u da 50 yaş üzerindedir. Katılımcıların ayrıntılı yaş bilgisi Tablo:1'deki gibidir.

Tablo 1: Katılımcı Yaş Tablosu

	18-25 Yaş	25-50 Yaş	50 Üzeri
K 30			X
K 29			X
K 27			X
K 26			X
K 25			X
K 24			X
K 23			X
K 22			X
K 21			X
K 20		X	
K 19		X	
K 18		X	
K 17		X	
K 16		X	
K 15		X	
K 14		X	
K 13		X	
K 12		X	
K 11		X	
K 10	X		
K 9	X		
K 8	X		
K 7	X		
K 6	X		
K 5	X		
K 4	X		
K 3	X		
K 2	X		
K 1	X		

Katılımcıların eğitim durumuna göre dağılımı şu şekildedir: Okur yazar olmayan 1 kişi, ilkokul mezunu olan 9 kişi, ortaokul mezunu olan 4 kişi, lise mezunu olan 9 kişi ve üniversite mezunu olan 7 kişi vardır.

Tablo 2: Eğitim Durumu Dağılımı

	Okur Yazar Değil	İlkokul Mezun	Ortaokul Mezun	Lise Mezun	Üniversite Mezun
K 30		X			
K 29		X			
K 28			X		
K 27		X			
K 26		X			
K 25			X		
K 24		X			
K 23		X			
K 22		X			
K 21	X			X	
K 20					X
K 19				X	
K 18		X			
K 17				X	
K 16			X		
K 15		X			
K 14			X		
K 13					X
K 12				X	
K 11				X	
K 10				X	
K 9					X
K 8				X	
K 7				X	
K 6					X
K 5					X
K 4				X	
K 3				X	
K 2				X	
K 1					X

Katılımcıların gelir durumuna göre dağılımı şu şekildedir: 5000 TL ve altı geliri olan 3 kişi, 5000 TL-8000 TL arasında geliri olan 5 kişi, 8000 TL-10000 TL arası geliri olan 7 kişi, 10000 TL ve üzeri geliri olan 15 kişi bulunmaktadır. Katılımcılardan 24'ü çalışmazken 6'sı bir işte çalışmaktadır.

Tablo 3: Gelir Durumu Dağılımı

	5000 TL ve altı	5000 TL-8000 TL	8000 TL-10000 TL	10000 TL Üzeri	Çalışıyor	Çalışmıyor
K 30	X					X
K 29		X	X			X
K 28				X		X
K 27				X		X
K 26	X					X
K 25		X				X
K 24			X		X	
K 23		X				X
K 22				X		X
K 21				X		X
K 20				X		X
K 19	X					X
K 18			X			X
K 17		X			X	
K 16			X			X
K 15				X		X
K 14				X		X
K 13		X		X	X	
K 12				X		X
K 11				X		X
K 10				X	X	
K 9				X		X
K 8				X		X
K 7				X	X	
K 6				X	X	
K 5			X		X	
K 4				X		X
K 3			X			X
K 2				X		X
K 1			X			X

2.8. Veri Toplanması ve Analizleri

Konusu dini gruplarda kadın aidiyeti olan bu çalışmada, öncelikle konuya akademik bir perspektif ve zemin oluşturması açısından bu alanda hazırlanmış yazılı kaynakların taraması yapılarak teorik zemine oturtulmaya çalışılmıştır. Araştırmamızda nitel araştırma yönteminin alt tekniklerinden olan mülakat ve yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu, araştırmanın teorik kısmından elde edilen veriler, danışman akademisyen görüşü ve katılımlı gözlem sonucu elde edilen veriler sonucunda şekillenmiştir.

Katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili bilgilere ulaşmada geliştirilen kişisel bilgi formundan yararlanılmıştır. Kişisel bilgi formu kapsamında katılımcının yaşı, medeni durumu, eğitim durumu, gelir düzeyi ve çalışma durumuyla ilgili bilgiler toplanmıştır.

Yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat formları hazırlanarak açık uçlu sorular olarak katılımcıya yöneltilmiştir. Sorular katılımcıların dini gruba yönelme nedenlerini, kadınların dini gruplara genel yaklaşımlarını ve dini grupların kadınlar üzerine sosyal ve dini etkilerini tespit etmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Sorulara verilen cevaplar ses kaydı alınarak veya notlar tutularak kayda geçirilmiştir.

Elde edilen veriler, nitel veri analizi programı olan MAXQDA 2020’de kodlanmış ve bu kodlar hiyerarşik kod alt kod modeli ile yorumlanmıştır.

2.9. Alan Araştırmasında Karşılaşılan Güçlükler, Sınırlılıklar Ve Gözlemler

Araştırmadan karşılaşılan en büyük güçlük dini grupların kapalı grupları olmasıydı. Toplumda var olan olumsuz dini grup algısı sebebiyle dini gruplar tanımadıklarını birini kolay kolay içlerine almaktadır. Konya'daki genel sorumluları aranıp bir araştırma yapmak istendiği ifade edildiğinde “son zamanlarda toplumda dini grubumuza karşı yıkıcı ve mesnetsiz haberler yapılmakta” diyerek görüşme talebi reddedilmiştir. Daha sonra talebimi birkaç kez farklı kanallardan yenilememe rağmen o esnada dini grupla ilgili manipülatif haberler yapılması gerekçesiyle talebim ertelendi. Kendileri için zarar verecek kötü niyetli

bir araştırmacı olmadığımı ikna etmek için dini grupta aktif görev alan birinin referansı bulunmak zorunda kaldı. Bu referansla gittiğimde katılımcılara ulaşmak ve görüşme yapmak oldukça kolaylaştı.

50 yaş ve üzeri grupla görüşme yaparken soruları anlamakta zorlandıkları ve alakasız cevaplar verdikleri gözlenmiştir. Bu sebeple bu yaş grubuna sorular sorulurken ayrıntılı anlatılmış ve süreç uzamıştır. Çok nadir de olsa sorulan sorunun cevapları alınamamıştır.

Araştırmadaki bir diğeri sınırlılıksa bazı katılımcıların yüz yüze görüşmek istememesi oldu. Bu katılımcılarla telefon üzerinden görüşme sağlanmıştır. Telefon üzerinden yapılan görüşmelerde cevaplar bazen daha kısa olmuş, katılımcının tepkileri ölçülememiştir. Ayrıca cevapların ayrıntılandırılması için ihtiyaç olan sohbet ortamı oluşturulamamıştır.

Katılımcılara ulaşılması sebebiyle, görüşmeler için grubun vakıf binasında bir sohbet veya başka sosyal faaliyetin olduğu günler tercih edildi. Görüşmeler yapılırken faaliyetin başlaması sebebiyle veya ortamın yoğunluğu sebebiyle ara ara görüşmeler yarım kaldı ve devamında konuya yeniden odaklanmada sorunlar yaşandı. Bazı katılımcılarla ise görüşmeler tamamlanamadığı için yeni görüşmeler planlandı.

Görüşmeler esnasında gözlemlenen bazı durumlar olmuştur. Vakıf faaliyetlerine bazılarının dini gruba aidiyetlerinin olmadığı ve "sohbet varmış geldik" diyerek geldikleri ve grupla ilgili ayrıntılı bilgilerinin ve bağlarının olmadığı gözlemlenmiştir. Vakıf binasının alt sokağında farklı dini grupların binaları bulunup, bu binalardan bahsederken birçok kadının diğeri grupların varlığından haberleri bile olmadığı planlanan dışı bir gözlem ile fark edilmiştir.

Vakıfta gözlem amaçlı bazı faaliyetlere katılma ricasında bulunulduğunda bazı faaliyetlerin (hatme gibi) sadece kendi mensuplarına özel olduğu ve bu Türkiye genelinde tüm grubun kuralı olduğu gözlemlendi. Literatürde de bahsettiğimiz "ben" ve "öteki" algısının bariz bir örneği olarak karşımıza çıkmıştır.

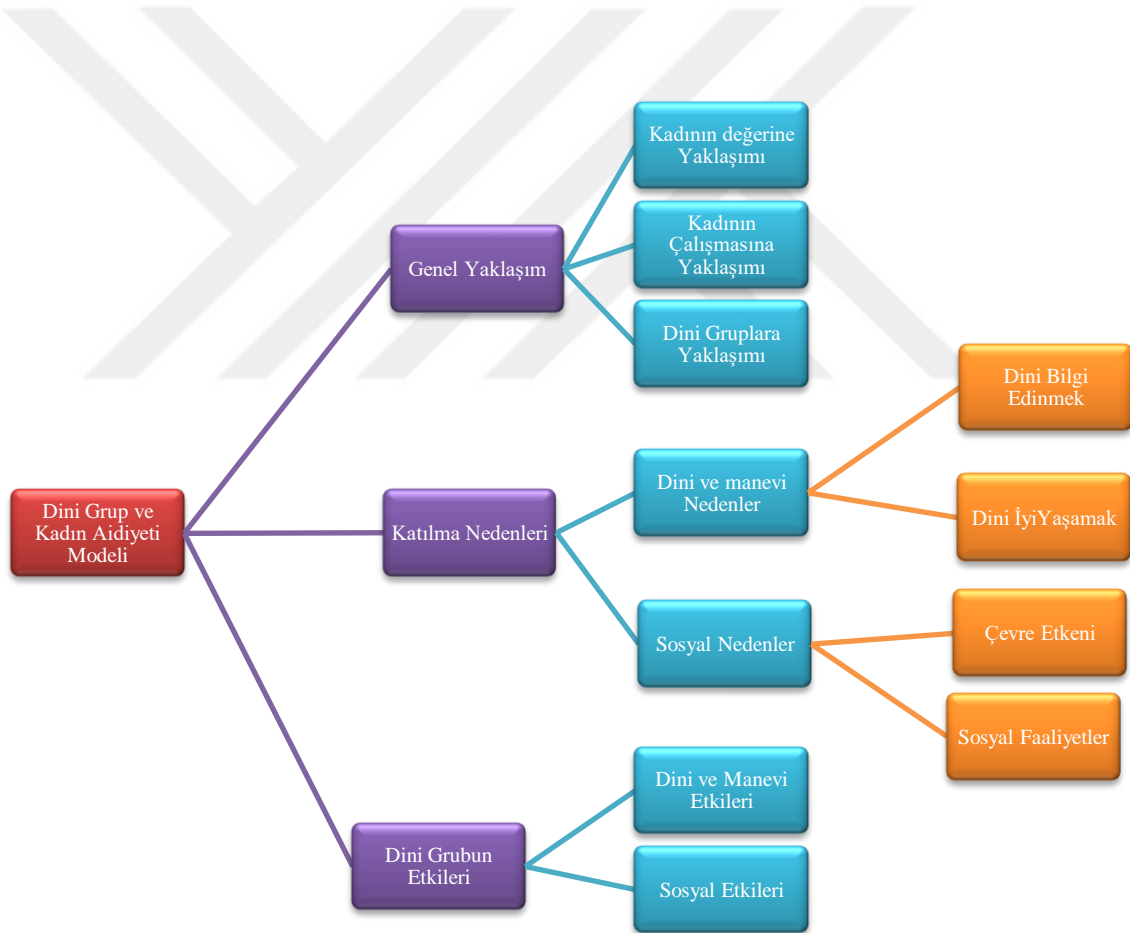
Gözlemlediğim bir diğer unsur da bu cemaatin kitle iletişim araçlarını çok aktif kullandığıdır. Vakıf binasına gittiğimde benimle ilgilenen görevli kitapları, dergileri, çocuk yayınlarını, radyo ve televizyon programlarını anlattı Cengiz'in (2008:258). cemaatlerin modernleşmeyle birlikte kitle iletişim araçlarını aktif kullanarak halka daha hızlı ulaştıkları ifadesini destekler niteliktedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

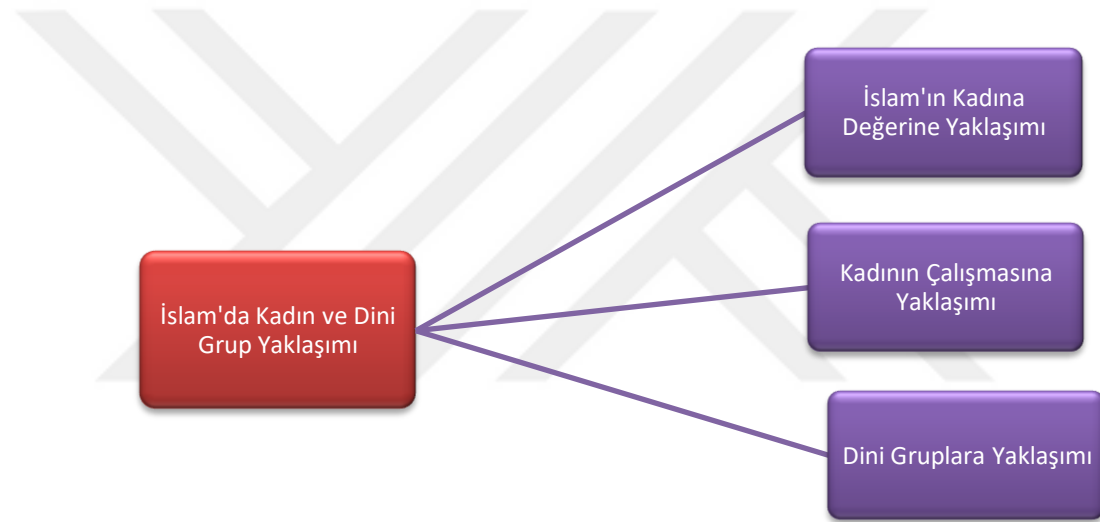
Bu bölümde yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular, araştırmanın sorularına göre elde edilen verilere göre belli bir sistematik içerisinde verilecektir. İlk olarak kadınların dini gruplara ve kadının sosyal hayata katılımına genel yaklaşımıyla ilgili bulgular ele alınacak; sonrasında dini gruba üye olmanın nedenleriyle ilgili bulgular ve son olarak dini grubun bireyin hayatına etkileriyle ilgili bulgular, veriler doğrultusunda değerlendirilecektir.

Şekil 3.1. Dini Grup Aidiyeti Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

Araştırma bulgularına göre, dini grup aidiyeti ve kadına yönelik yapılan görüşmelerde çıkan sonuçlar modellenerek Şekil 1’de gösterilmiştir. Kadınların dini gruplara genel yaklaşımı başlığı altında kadınların İslam’da kadına yaklaşımı ,kadının çalışmasına ve dini gruplara yaklaşımı; katılma nedenleri başlığı altında bireyin dini gruba katılmasında etkili olan sosyal ve dini nedenleri ; son olarak dini grubun bireyin sosyal hayatına ve dini hayatına etkileri bu model çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. İslam'da Kadına ve Dini Gruba Yaklaşımı

Şekil 3.2: İslam'da Kadın ve Dini Grup Yaklaşım Modeli

Kavramsal çerçeve kısmında da ele aldığımız şekilde, toplumumuzda kadının sosyal hayata katılımıyla ilgili tartışmalar devam etmektedir. Bütün bu tartışmalara rağmen sosyal hayatta varlığını sürdüren kadınlar olmakla birlikte bunu doğru bulmayan ve bu sebeple sosyal hayata hiç katılmamayı ya da değerlerine uygun ortamlarda sosyalleşmeyi tercih eden kadınlar vardır. Konumuzun çok yönlü ele alınarak öğrenilmesi amacıyla bu bölümde dini gruba üye kadınların, kadınların İslam'daki değerine ve kamusal alanda çalışmasına yaklaşımı ve dini gruplara atfettiği anlam şekil 2 üzerinde belirtilen model üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Tablo 4. Dini Gruba ve İslam'da Kadına Yaklaşım

Kodlar (Genel Yaklaşımlar)		Sayı
İslam'da Kadının Değeri	Kadına Değer Veriliyor	14
	Kadın Korunuyor	5
	Kadına Haklar Veriliyor	6
	Kadını Özgürleştiriyor	5
Erkek Kadın Üstünlüğü	Erkek Üstündür	5
	Kadın üstündür	2
	İkisi de eşittir	12
	Kadın ayrıcalıklıdır	2
	Erkek ayrıcalıklıdır	3
	Erkeğe daha çok özgürlük verilmiş	2
	Erkekler ve Kadınlar Birbiri Tamamlar	4
Kadının Kamusal Alanda Çalışması	Çalışmamalı	11
	Çalışmamalı Ama Mecbursa Çalışabilir	2
	Çalışmalı	4
	İslam'a Uygun ortam Olursa Çalışabilir	6
	Dini taviz vermeden çalışabilir	6
	Bazı mesleklerde çalışabilir	1
Dini Gruba Atfedilen Anlam	İslam'ı Yaymak	4
	Allah'ın Rızasını Kazanmak	10
	Huzur	6
	Özgürlük	6
	Birlikte Hareket Etmek	4

3.1.1. İslam'da Kadına Yaklaşımları

İslam'da kadına verilen değer toplum tarafından tartışmalı konulardan olmuştur. Kur'an'da kadınlar ilgili geçen ayetlerden yola çıkarak bazı düşünürler İslam'ın kadın ile ilgili negatif ayrımcılık yaptığını belirtmiş, bazıları ise toplumda yaşanan kadına yönelik uygulamaların , ayetlerle ilgili değil dinin yanlış bilinmesiyle ilgili olduğunu belirtmiştir. Sonuç olarak bu tartışmalar devam etmektedir. Dini gruba üye kadınların İslam'ın kadına verdiği değere yönelik yaklaşımlarını tespit etmek amacıyla "*İslam dininin kadına bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?*" ve "*Sizce İslam'da erkek kadından üstün müdür? Neden? İslam'da erkek kadından daha özgürdür, erkek daha ayrıcalıklıdır* " gibi söylemler mevcut. *Siz bu söylemler hakkında ne düşünüyorsunuz?*" soruları sorulmuş ve bu sorulara verilen yanıtlar üzerinden kodlamalar yapılmıştır

İslam'ın kadına verdiği değerle ilgili soruya 14 kişi "İslam kadına değer veriyor" cevabını verirken, 5 katılımcı "İslam'da Kadın Korunuyor" cevabını, 6 katılımcı "İslam'da Kadına Haklar Veriliyor" ve 5 katılımcı da "İslam Kadını Özgürleştiriyor" cevabını

vermiştir. Katılımcılardan hiçbirisi İslam'ın kadına değer vermediği veya arka plana attığına dair beyanda bulunmamıştır.

Bazı katılımcılar İslam'ın kadına erkekten farklı olarak koyduğu kuralları İslam'ın kadını tehlikelerden koruması değerlendirmiştir. Bunu bir ayrımcılık ya da kadını değersizleştirme olarak algılamamıştır. Kadının tesettürü ya da sosyal hayattaki varlığının belli kurallara bağlanmasını bir kısıtlayıcılıktan çok bir özgürlük olarak değerlendirmiştir. Bu cevaplardan bazıları aşağıdaki gibidir:

(K10) Herkes İslam'ın kadını kısıtladığını düşünüyor ama aksine İslam kadını koruyarak ve muhafaza ederek özgürleştiriyor. Başka hangi dinde kadın hem sosyal hayatta olup hem onuru şahsiyeti ve fiziki güvenliği bu kadar güvence altına alınıyor. İslam'da kadının hakiki değerini deneyimleseler ve hissetseler anlarlar ki dünyada kadına en çok kıymeti veren din İslam'dır. İyi ki Müslüman bir kadını diyorum. (Yaş 21, Lise)

(K13) Günümüzde değer kadının çalışması ve dışarıdakilere hizmet etmesiyle ölçüldüğü için İslam'ın kadına değer vermediği iddia ediliyor. İslam'da ise kadın kendi ailesinin hizmetiyle mükellef tutularak tabiri caizse başkalarına kölelik yapmaktan kurtarılarak yüceltiliyor. Evde beşiği sallayan kadın aslında dünyayı sallıyor. (Yaş 38, Üniversite Mezunu)

Bazı katılımcılar da İslam'da kadına verilen değer dünyada şu an da kadına verilen değeri şekillendirdiğini savunmuştur. Yani buradan da anlayabiliriz ki modernizmin değil İslam'ın kadın haklarını şekillendirdiği iddia edilmiştir. Bazı cevaplar şu şekildedir:

(K24) İslam'da kadın çok özel İslam kadına,değer veriyor. 1500 yıl önce hiçbir yerde kadın el üstünde tutulmazken İslam tutmuş kadını kaldırmış. (Yaş 54 ,İlkokul Mezunu)

(K21) İslam dini Peygamberimizin veda hutbesi ile kadının değeri arttı. Şu anki kadınlar günü aslında İslam'da asırlar öncesinde vardı. (Yaş 56, okuma yazması var)

Bazı katılımcılar da şu an toplumda kadını öteleyen uygulamaların İslam'a ait gibi görünüp aslında toplumun yozlaşmasından kaynaklı olduğunu savunmuşlardır:

(K29)İslam kadına çok değer vermiş ama şu an toplumda tam tersi yaşıyor. Peygamberimizin sünnetinde ayetlerde kadın hep el üstünde tutulması gerektiği anlatılıyor. Ama maalesef herkes böyle yaşamıyor. (Yaş 64, İlkokul Terk)

(K7)İslam dini adaletli, kadına haklar veriyor. Ama insanlar ve kültür bunu etkiliyor ve insanlar da İslam'ın kadına bakışına yanlış bakıyor. (Yaş 19, Üniversite okuyor)

Tartışılan bir diğer konu olan İslam'da erkeğin kadına göre daha ayrıcalıklı ve özgür konumda olduğuna dair sorulara yönelik 2 katılımcı "Erkek Üstündür", 12 katılımcı "İkisi de eşittir", 2 katılımcımız "Kadın ayrıcalıklıdır", 3 katılımcımız "Erkek ayrıcalıklıdır", 2 katılımcımız " Erkeğe daha çok özgürlük verilmiş" ve 4 katılımcımız "Erkekler ve Kadınlar Birbiri Tamamlar" tamamlar cevaplarını vermiştir.

Kadına verilen değer konusunda bütün katılımcıların hem fikir olurken erkek kadın üstünlüğü konusunda hem fikir olmaması dikkat çekmiştir. Erkekleri üstün gören 2 katılımcının da 50 yaş üstü, erkeği daha özgür gören 2 katılımcının da 25 yaş altı olması; İslam'da kadın erkek çalışmasının yaş faktörüne göre çalışılması durumunu da göstermiştir.

Genel olarak verilere baktığımızda İslam'ın asıl muhatabı olan kadınların İslam'ın koyduğu kuralları kısıtlayıcı olarak görmek bir yana kendilerine verilmiş bir hak, özgürlük ve değer olarak görmektedir. Sanılanın aksine konularından şikayetçi değillerdir. Lakin erkek kadın üstünlüğü konusunda az da olsa bazı katılımcıların erkeğin daha üstün tutulduğunu düşünmesi çelişik gibi görünse bile bir katılımcının erkek üstünlüğünün doğal ve gerekli olduğunu ifade etmesi bu çelişkiyi kısmen de olsa ortadan kaldırmaktadır.

(K30)Erkek gök kadın yerdir. Bize öyle öğretiler. Gökten rahmet gelir ama o erkeğin eş olduğunu bilmesi gerekir. Ama erkek sorumluluk almada bir adım önde. Mesela bize bakmada bizleri korumada, beden gücünde bizden bir adım önde. ama bu bizi

ayrıcalıklı kılar bence. Mesela kadın çalışsa bile erkek kadının parasını müsaadesi olmadan alamaz İslam'da (Yaş 57, İlkokul Mezunu)

3.1.2. Kadının Çalışmasına Yaklaşımı

Günümüzde, kadın ve erkek arasında toplumsal imkanlar ve kamusal alanda bulunma konusunda koşulların eşitlendiği ve kadının da erkeğin de eğitim ve çalışma alanında bulunma fırsatıyla çift kariyerli aile modeline geçildiği bilinmektedir (Bayer, 2013: 125- 126). Kadının çalışmasıyla ilgili tartışmalar eskiye nazaran azalsa da İslamî çevrelerde bu tartışma devam etmektedir ve bazı dini gruplar günümüz şartlarının düzeldiğini iddia ederek çalışmasını savunurken bazı dini gruplarda hala uygun bulmamaktadır. Dini grubun bu konudaki tutumunun katılımcıları da etkilediği katılımcıların cevaplarında da mevcuttur.

Kadının kamusal alanda bulunmasıyla ilgili yaklaşımın anlaşılması için " Kadının çalışması hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?" sorusu yöneltilmiştir. Ve bu sorulara verilen yanıtlar üzerinden kodlamalar yapılmıştır. Bu sorunun cevabına 11 katılımcı "Çalışmamalı" cevabını, 2 katılımcı "Çalışmamalı Ama Mecbursa Çalışabilir" cevabını, 4 katılımcı "Çalışmalı" cevabını, 6 katılımcı "İslam'a Uygun ortam Olursa Çalışabilir" cevabını, 6 katılımcı "Dinî taviz vermeden çalışabilir" cevabını ve 1 katılımcı da "Bazı mesleklerde çalışabilir" cevabını vermiştir.

"Çalışmamalı Ama Mecbursa Çalışabilir" cevabını veren katılımcıların mecburiyetten kasıtlarının ekonomik olduğu görülmüştür. Bu katılımcılar kadının çalışmaması gerektiğini ama ekonomik zaruretler olursa kadının çalışabileceğini ifade etmiştir:

(K16) Fitraten kadının çalışması biraz ters ama malum ekonomik durumlardan dolayı çalışıyoruz . (Yaş 42, Ortaokul Mezunu)

(K13) Mecbur değilse çalışmasın evde çocuğunu büyütsün, dinimizi öğreysin, akşam eşini karşılasın. Ama şimdi hayat pahalı olunca mecburen çalışıyoruz. (Yaş 38, Üniversite Mezunu)

Kadın çalışmamalı diyenlerin gerekçeleri de farklılık göstermektedir. Kimisi dini kaideler dolayı bu fikri savunurken kimisi kadının ve erkeğin sorumlulukları nezdinde bu durumu ele almıştır. Aktaş'ın (2019:132) da ifade ettiği gibi dindar kadınlarda ekonomik özgürlüğün evlilikle ve eşin ekonomisiyle ilişkilendirilmesi durumu bu cevaplarda da görülmektedir. Bazı cevaplar şu şekildedir:

(K28) *Çalışan kadın çocukları kreşte ya da bakıcıyla büyütüyor ne anlamı kaldı çalışmanın. 3 kızım var hepsi okudu ama çalışmaları taraftarı değilim. (Yaş 51, Orta Okul Mezunu)*

(K29) *Dinimizde **bayanın çalışması haramdır**. Eşim böyle söyler, getirdiğinin de bir bereketi olmaz. Erkek çalışır hanım evde oturur. Kadın kısmı gezmez. (Yaş 64, İlkokul Terk)*

(K14) *Zorunlu olmadığı müddetçe çalışmamalı diye düşünüyorum. Çünkü akşam yoruluyorsun eve **geldiğinde evin de sorumluluğu kadına ait oluyor. Kadının fitratı bunu taşıyamaz**. Annesi çalışan çocukla çalışmayan çocukların merhamet duyguları bile çok farklı oluyor. (Yaş 46, Ortaokul Mezunu)*

Cevaplardan da görüldüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu kadının eve ait sorumluluklarının aksamasında kadının çalışmasını büyük etken görmektedir. Bu da dini bir kaynaktan çok toplumsal olarak kadına yüklenen sorumluk ve rollerle ilgilidir.

Kadının çalışmasına olumlu bakan katılımcılar da olmuştur. Bu katılımcılardan az bir kısmı kadının çalışmasını bir şarta tabii tutmazken büyük bir kısmı kadının çalışması için çalıştığı ortamın mahremiyet açısından uygun olması veya çalışırken dini değerlerinden taviz vermemesi gerektiğini ifade etmiştir. Göle'nin de (2011: 43) ifade ettiği gibi kadınlar değerlerinden vazgeçmeden kamusal alanda var olabilmek için mücadele edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

(K16) *Bazı yerlerde mesleklerde çalışması gerekiyor. Mesela **hemşire bir bayan olabilir**. Ben bir hastaneye gittiğimde bir bayanın bana enjektör uygulamasını isterim açıkçası. Bir öğretmen olabilir. Neden öğretmen, ilk iki kızımı yetiştirirken hiç erkek*

öğretmen olmadı açıkçası ve bizim öğretmenleriyle iletişim kurmamız oldukça kolaydı. (Yaş 42, Orta okul Mezunu)

(K20) Bu konuda 2 görüşe sahibim. birincisi şeran mahremiyet açısından eğer kadına özel bir ortam yoksa kadının çalışmasının uygun olmadığını biliyorum. Günümüz şartlarına bakınca imkanımız olsa ben de çalışırdım diye düşünüyorum. Ortamlar uygun olsa üretmek ve mesleğimi icra etmek isterdim. (Yaş 29, Üniversite mezunu)

Görüldüğü üzere kadının çalışmamasını savunan katılımcıların çok olmasıyla birlikte çalışmasını savunan katılımcıların sayısı da az değildir. Kağıtçıbaşı'nın da ifade ettiği (2014: 278) gibi dini grubun üyeleri üzerinde bir davranışı veya fikri pekiştirici veya azaltıcı etkisi vardır. Bireyin tutumu grup normlarından farklıysa zamanla birey bu tutum veya fikirden uzaklaştırılır. Katılımcıların bu konuda iki farklı görüşe ayrılmasında da bu durumun etkili olduğu görülmektedir; aidiyet kurdukları dinî grubun son zamanlarda kızları okutması ve kadının görünürlüğü konusunda daha esnek olmasının etkisinin olduğu düşünülmektedir.

3.1.3. Dini Gruba Yaklaşımları

Bireyler dini gruplara farklı anlamlar atfedebilmektedir. Bu bağlamda “Bir kadın için dini bir oluşuma ait olmak ne ifade eder?” sorusuna vermiş oldukları yanıtlardan yola çıkılarak kodlamalar yapılmıştır:

Tablo 3.1'e bakıldığında, katılımcıların dini gruba yükledikleri anlam “huzur(6)”, “Allah'ın rızasını kazanmak(10)”, “birlikte hareket etmek(5)”, “özgürlük(6)” ve “islam'ı yaymak(4)” olarak tespit edilmiştir.

Bu soruya verilen cevaplardan da görüldüğü üzere bireyin bir amaç doğrultusunda diğer insanlarla birlikte hareket etmek istemesi (Büyükkara, 2007), yaşadıkları ruhsal bunalımlar (Köse, 2008), günah olan davranışlardan kurtulup Allah'ın rızasını kazanma arayışında ilk sığındıkları yerlerden birisi dini gruplardır. Bu sebeptendir ki dini gruplara yukarıda da bahsi geçen anlamlar atfedilmiş. Bu anlamları daha iyi görebileceğimiz katılımcı cevaplarından örnek verilmesi gerekirse aşağıdaki cevaplar gösterilebilir.

Çoğu katılımcı tarafından, manevi bir amaç arayışında olup bunun kurumsal olarak yapılması konusunda dini grubun bir otorite olarak görülmesi bu cevapta görülmektedir :

*(K12) Biz İslam için çeşitli fedakarlıklar yapan hanımlarız. Bazen evimizden bazen ailemizden bazen sosyal çevremizden fedakarlık yaparak burada hizmet veriyoruz. Bunların hepsi Peygamberimizin izinde İslam adına bir şeyler üretmek, **insanlara İslam'ı ulaştırmak** bizim için buraya ait olmanın anlamı. (Yaş 33, Lise Mezunu)*

Bu veriden de görüldüğü üzere katılımcıların az bir kısmı dini gruba “İnsanlara İslam'ı ulaştırmak” olarak bakmaktadır. Bu durum onların dini gruplarını İslam'a hizmet için bir araç olarak gördüklerini ve dini gruplarıyla bir uyum ortaya koyduklarını göstermektedir.

Katılımcıların çoğunun Allah'ın rızasını kazanmak için bir arayış ve yol arayanların da dini gruba bu konuda bir anlam atfetmesine aşağıdaki cevap örnek verilebilir:

*(K16) Cemaat **Allah rızası** için toplanan bir topluluktur, kalabalık ise amaçsız bir araya gelen bir gruptur. (Yaş 42, Ortaokul Mezunu)*

Bilim ve teknoloji giderek hayatımızı kapladığı bu dönemde birçok insani sorunla birlikte gelişen diğer bir sorun da inançların bozulması, insanın geçici arzular peşinde koşması ve bundan kaynaklı yaşanan ruhsal huzursuzluklardır. Bu sorun hayata anlam katan inanç arayışlarına neden olmuştur (Amman, 2012: 49). Katılımcılarımızın bir kısmının da dini gruplar vasıtasıyla ruhsal bir huzura kavuştuğu görülmektedir. Aşağıdaki cevap da bunu kanıtlar niteliktedir:

*(K23) Dünyada çok az şeyden huzur bulmaya başladım. Bu ortamlarda **ruhumu tatmin ediyorum. Huzur** demek benim için. (Yaş 66, İlkokul mezunu)*

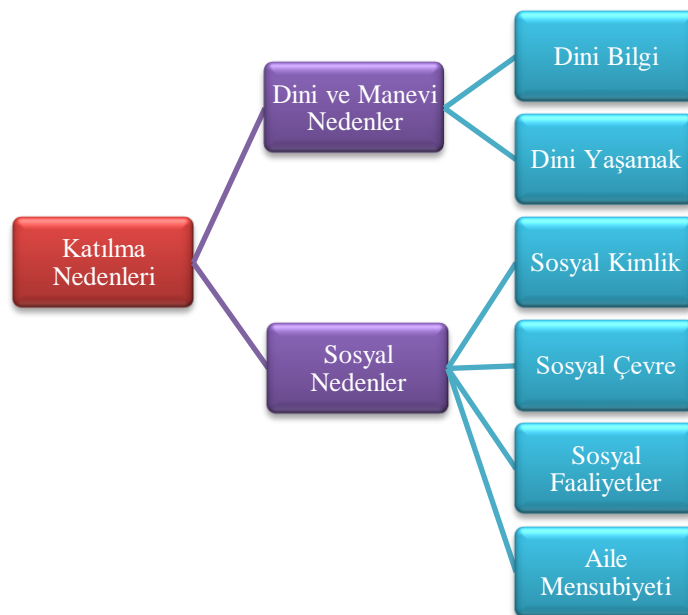
Grup içerisinde ortak bir amaç için çalışmak ve birlikte hareket etmek çoğu zaman heyecan vericidir. Bu duygular, kişi farkına varmaksızın ona güven sağlar (Özel, 2012: 325). Araştırma bulgularına göre katılımcılardan bir kısmının da dini gruba birlikte hareket etme anlamını ve amacını atfettikleri görülmektedir:

(K7) *Birleriyle birlikte olduğumda daha motive oluyorum teşvik oluyor. Benim için motive olmak. (Yaş 19, Üniversite okuyor)*

Nitekim Yetik'e göre de bireyler Allah'ın rızasına uygun yaşamak, dini daha anlamlı yaşayan bir Müslüman olmak, güzel ahlaka sahip olmak, ayet ve hadislerde emredilenleri hakkıyla uygulayabilmek, İslam'ı daha bilinçli yaşamak ve ruhi huzura ulaşmak gibi dini amaçlarla tarikata girmektedirler (Yetik, 1996: 122).

3.2. Katılma Nedenleri

Kadınlar sadece günümüzde değil geçmişte de dini gruplar içerisinde yer almışlardır. Kadınların dinî gruplara yönelmesinde çok çeşitli nedenler bulunmaktadır. Bu nedenlerin içerisinde sosyal kimlik oluşturmak, sosyal çevre edinmek, dini bilgi ihtiyacı gibi çeşitli nedeler bulunmaktadır. bu başlık altında dini gruba katılma nedenleri ele alınacaktır. Bu nedenler şekil 3 üzerinde belirtilen model üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır.

Şekil 3.3. Katılım Nedenleri Modeli

3.2.1. Dini Nedenler

Dini gruba üye olma nedenlerini anlayabilmek için katılımcılara öncelikle dini gruba girmeden önceki durumlarını tespit etmek amacıyla "Bu oluşuma mensup olmadan önceki dini bilgi ve donanımınızı nasıl değerlendirirsiniz? Sizce yeterli miydi?" sorusu daha sonra dini bilgi donanımları ve katılım amaçlarıyla bağlantısını kurmak adına "Bu oluşuma mensup olmanızdaki amaç neydi? Beklentilerinizi karşıladı mı? " sorusu yöneltildi. Bu sorulara verilen dini etmenli cevaplar aşağıdaki tablodaki şekilde kodlanmıştır:

Tablo 5. Dini Gruba Katılmanın Dini Nedenleri

Kodlar (Dini Nedenler)		Sayı
Dini Grup Öncesi Dini Bilgi	Yeterliydi	4
	Yetersizdi	22
	Çocukluğumdan beri dini bilgiyi buradan alıyorum	4
Dini Nedenler	Dini daha iyi yaşamak	9
	Allah'ın Rızası	5
	İslam'ı Yaymak	1
	İslami Bilgi Edinmek	4

Bu tabloya göre veriler analiz edildiğinde, dini gruba katılmadan önce katılımcıların çoğunun dini bilgisinin yetersiz olduğu, 4 katılımcının dini bilgisinin yeterli olduğu, 4 katılımcının da çocukluğundan itibaren bu dini grupta yetişmesinden dolayı dini bilgisini yeterli bulduğu bulgusu elde edilmiştir.

Dini gruba katılmanın nedenleri sorusuna verilen dini nedenli cevaplar şu şekildedir: 9 katılımcı " Dini daha iyi yaşamak" cevabını, 5 katılımcı " Allah'ın Rızası kazanmak" cevabını, 1 katılımcı "İslam'ı yaymak" cevabını ve 4 katılımcı da " İslami Bilgi Edinmek" edinmek cevabını vermiştir.

Dini gruba katılma nedenlerine verilen dini cevaplara baktığımızda bu veriler dini gruba girmeden önce dini bilginin yeterliliğine yönelik görüşleri destekler niteliktedir. Kendini günahkâr hissetmek, bir şeyhin manevi desteğine ihtiyaç duyulması, günah olan davranışlardan kurtulma isteği, dini daha iyi yaşama isteği insanların dini gruplara

aidiyetlerini sağlayan nedenlerdendir (Certel, 2003: 188-190). Katılımcılarımızın verdiği cevaplarla da bu net biçimde görülmektedir.

Katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu kendilerini dini bilgi açısından eksik hissettikleri için dini gruplara girmeyi tercih etmişlerdir:

*(K24) Donanımlı bir **dini bilgim yoktu** ve ibadet hayatım düzenli ve yeterli değildi. Kuran kurslarında da sadece Kuran öğretiyorlar o sebeple böyle bir yere geldim. (Yaş 54 ,İlkokul Mezunu)*

Çok az bir katılımcı ise dini bilgilerini öğrenmekten ziyade dini bilgiyi uygulamaya dökmekte eksiklikler yaşadığını ve bu sebeple bir dini gruba katılmaya karar verdiğini ifade etmiştir. Bu ifadeleri Onat'ın (2009:4) dini grup mensuplarının birbirlerinin dini ibadetlerini yerine getirmekte kontrolünü sağlamakta ve teşvik etmekte oldukları ifadesini de doğrular niteliktedir.

*(K30) Ben dini daha iyi yaşamak ve ahlaki olarak daha iyi bir yerde olmak istiyordum. Allah ve Resulüne giden yolu daha iyi bilmek istiyordum. Ben buradan önce başka cemaatlere gittim. Hep bir arayışım vardı. **Benim gibi insanlarla birlikte dini yaşamak** dini daha iyi öğrenmek, birbirimize destek olmak istedim hep. Sonra da buraya dahil oldum. (Yaş 57, İlkokul Mezunu)*

3.2.2. Sosyal Nedenler

İnsanlar grup içerisinde sosyalleşmekte ve sosyal kimliklerini şekillendirmektedir . Dini grupların bireylerin dini hayatıyla etkileşimi olmakla birlikte sosyal hayatlarıyla da etkileşimi bulunmaktadır. Bireylerin kimlik tanımlamalarında başvurdukları sosyal dayanaklar arasında "din" de yer alır. Özellikle farklı bir muhite ya da ülkeye taşınan insanlar için din, sosyalleşme aracı olarak kullanılabilir. Bu başlıkta dini gruba katılmanın sosyal nedenleriyle ilgili bulgular ele alınacaktır.

Dini gruplara katılmakta sosyal nedenlerin etkisini anlamak açısından "Bu oluşuma mensup olmanızdaki amaç neydi? ?Beklentilerinizi karşıladı mı? " ve " Bu oluşumda sizi

en çok memnun eden şeyler nelerdir?" soruları yöneltildi. Bu sorulara verilen sosyal etkenli cevaplar aşağıdaki tablodaki şekilde kodlanmıştır:

Tablo 6. Dini Gruba Katılmanın Sosyal Nedenleri

Kodlar (Sosyal Nedenler)	Sayı	
Sosyal Çevre	Eşim	2
	Anne Babam	6
	Arkadaşım-Komşum	4
Sosyal Faaliyet	Boş Vaktimi Değerlendirmek	3
	Sosyal Faaliyetlerine Katılmak	4
	Arkadaşlarla Vakit Geçirmek	5

Bu tabloya göre veriler analiz edildiğinde dini gruba katılmakta etkili olan sosyal nedenler iki başlıktan oluşmaktadır: Sosyal Çevre ve Sosyal Faaliyet.

3.2.2.1. Sosyal Çevre Etkisi

Sosyal çevre yönlendirmesine baktığımızda, 2 katılımcı dini gruba girmesinde etkili olan kişiye "eşim" cevabını, 6 katılımcı "anne babam" cevabını ve 4 katılımcı arkadaşım-komşum cevabını vermiştir. Burada diğerlerinden farklı olarak yaş faktöründe anlamlı farklılığa rastlanmıştır. Anne- Babam cevabını veren 4 katılımcının 18-25 yaş altında olduğu, diğer ikisinin de 18-25 yaş arasıyken anne babası dolayısıyla dini gruba katıldıkları tespit edilmiştir. Burada görüyoruz ki Çiftçi'nin (AÖF, sf.10) de ifade ettiği gibi çocukluk ve gençlik döneminde kimliğin en önemli gelişim etkenlerinden biri de aile ve sosyal çevreden alınan dini yönlendirmeleridir. Bu dönemde verilen hazır dini kimlik oluşu gibi alınıyor ve değişimler olsa da yetişkinlik döneminde de varlığını koruyor. 18-25 yaş arası katılımcılarımızın çoğunun dini gruba katılmasında anne babasının etkisi olduğu sonucu görülmektedir. Aşağıda örneklerini göreceğimiz üzere aile aidiyet kurulacak dini grubu bile etkilemektedir.

(K2)Ben buraya Babamın vesilesiyle geldim, ilk gittiğimde bir arkadaşla tanıştım. Sonra onunla arkadaş oldum. Adıyaman'a ev falan yapıldı, gidip geliyoruz. (Yaş 18, Lise Mezunu)

Katılımcıların azımsanmayacak bir kısmı da açık bir şekilde ailesinden dolayı bu grubun içerisine doğduğunu ve bunu yadırgamadığını ifade etmesi verili dini öğelerin benimsenmesinin örneklerindedir:

(K5) Benim ailem sofı olduğu bu grubun için içine doğdum ama onlar beni zorlamadı. (Yaş 25, Üniversite Mezunu)

Bir diğer bulguysa evlilik yoluyla oluşan dini grup aidiyetleridir. Evlilik insanı birçok yönden etkilemekle birlikte özellikle toplumumuz da erkek baskın aile yapısı dolayısıyla erkeklerin eşlerinin dini grup aidiyetlerini yönlendirmede de daha aktif olmuştur. Toplum ile bireyler arasındaki ilişkiyi birinci elden inşa eden bir sosyal kurum olarak ailenin en temel fonksiyonlarından biri, toplumsal ve kültürel norm ve değerlerin kuşaklar arası aktarım ve muhafazasının gerçekleştirildiği sosyalizasyondur. Kadın kimliğinin oluşmasında en önemli ve etkili çevresel faktör kişinin karşılaştığı ilk sosyal grup olan ailedir (Yıldırım, 1998: 24,89). Katılımcılarımızdan bazısının eşlerinin bu dini gruba üye olduklarını ve daha dini grubun ne olduğunu bilmeden eşleri istedikleri için katıldıklarını ifade etmiştir.

(K19) Evlendiğimde 20 yaşındaydım, ne tarikat biliyorum ne de sofı. Eşim bir yerlere gidip geliyordu, sonra bana da dedi sen de buraya benimle git gel diye. Hiç bilmeden başladım ama zamanla çok sevdim. (Yaş 37, Lise Mezunu)

(K29) Ben bilinçli girmedim. Eşim sofıymiş (bu cemaatin üyelerine verilen ad) sofı ol dedi sofiliğin olduğunu bile bilmiyorum ol dedi oldum. (Yaş 64, İlkokul Terk)

(K13) Eşimin bir yerlere bağlı olduğunu biliyordum ama ilk başlarda çok ilgilenmedim. O beni ısındırmak için çok çabaladı, bir süre sonra onu kırmamak için sohbetlere başladım. Orada insanlarla tanıştıkça tövbe aldım. (Yaş 38, Üniversite Mezunu)

Okumuş'a (2004:430) göre insan belli bir sosyal çevrede sosyalleşir ve süreçteki tercihlerini ve tutum- davranışlarını bu ortama göre belirlemeye başlar. Niteliklerini o çevreden esinlenerek oluşturur. Elde ettiğimiz bulgularda da görüyoruz ki katılımcıların

baya bir kısmının dini gruba katılmasında birlikte vakit geçirdiği komşuları veya arkadaşları etkili olmuşlardır.

Katılmakta herhangi bir amacım yoktu. Yakın çevremde birinin tavsiyesiyle girdim. Başlarda sohbetlere katılmıyordum. Bu şekilde hiçbir anlamı olmadığını anladım. Bir komşum vesilesiyle sohbetlere katılmaya başladım. . (Yaş 28, İlkokul Mezunu)

(K16) Çok sevdiğim ve gıpta ettiğim bir arkadaşım vardır.Nasip olacak ya ben bilgisizce o arkadaş vasıtası ile girmiştim.Ona güvendiğim için gelir misin gelirim dedim. Ama o zamanlar bilmiyordum neye girdiğimi ne yaptığımı. (Yaş 42)

Cevaplardan da görüldüğü üzere katılımcılarımızın bir kısmında dini grubun mahiyeti hakkında bilgisi olmadan bile dini gruba katılmada arkadaş ve komşu çevresi oldukça etkili olmuştur.

3.2.2.2. Sosyal Faaliyet

Hogg ve Vaughan'a göre (2007:342) insanlar sosyal çevre edinmek veya sırf sosyal etkileşimin hazzını yaşamak için gruplara katılabilmekte veya gruplar oluşturabilmektedir. Toplum ile bireyler arasındaki ilişkiyi birinci elden inşa eden bir sosyal kurum olarak ailenin en temel fonksiyonlarından biri, toplumsal ve kültürel norm ve değerlerin kuşaklar arası aktarım ve muhafazasının gerçekleştirildiği sosyalizasyondur. Kadın kimliğinin oluşmasında en önemli ve etkili çevresel faktör kişinin karşılaştığı ilk sosyal grup olan ailedir(Yıldırım, 1998: 24,89). Dini gruba katılmaya neden olan etmenlere yönelik verilen cevaplara da baktığımızda gruba katılma nedeni olarak 3 katılımcının "Boş vaktimi değerlendirmek için", 5 katılımcının "Sosyal faaliyetlere katılmak için" cevapları Hogg ve Vaughan'ın fikirlerini destekler niteliktedir. Burada da yaş faktöründe anlamlı bir farklılık oluşmuş ve "Sosyal faaliyetlere katılmak için" cevabını veren 5 katılımcının da 18-25 yaş arasında oldukları bulgusu elde edilmiştir.

Verilerde de görüldüğü üzere katılımcıların bir kısmının dini grupları seçmesinde bu grupların yaptığı sosyal faaliyetlerin etkisinin olduğu görülmüştür. Bu katılımcıların bazısının söylemlerinden örnek vermek gerekirse aşağıdaki gibidir:

(K4) *Buraya gelmemdeki en önemli şey sosyal faaliyetlerinin çok olması. Arkadaşlarımla burada akşamları sohbet olduğunda genelde yemek dağıtımı olsun, ikram paketleme olsun hep biz yapıyoruz. Bunları yaparken eğleniyoruz da. **Buranın kızı gibi olduk.** Çayları biz ikram eder, kapıya biz bakarız. Kermeslerde de biz görev alıyoruz. (Yaş 18, Lise Mezunlu)*

Bu katılımcının "Buranın kızı gibi olduk" ifadesi onu grubuna olan aidiyetinin açık bir ispatı olup bunu tamamen vakıftaki sosyal faaliyetler ve arkadaşlarıyla açıklamaktadır.

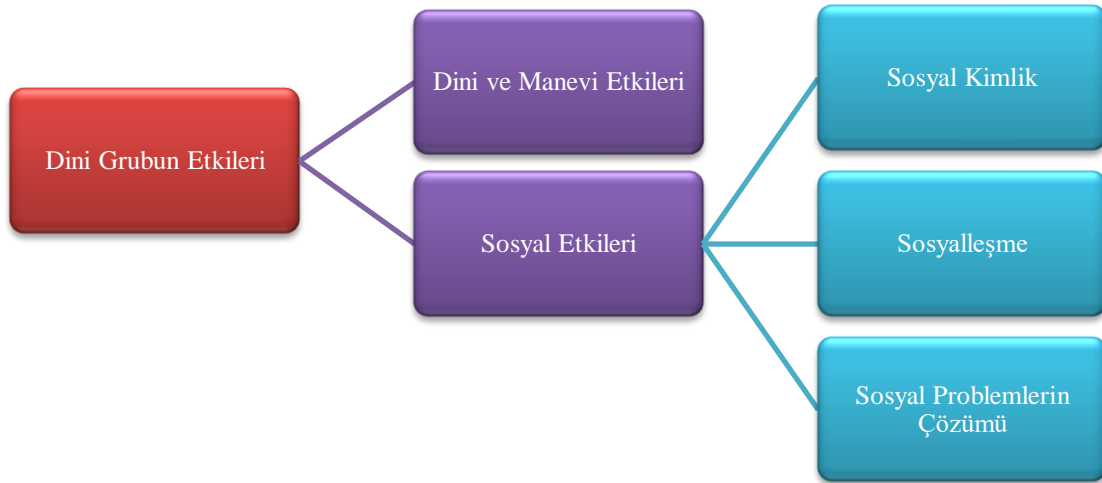
Yine 25 yaş üstü katılımcılarımızdan bazılarının gruplara gelerek vakitlerini daha faydalı geçirdiklerini hissetmeleri bu grupların faaliyetlerine katılımı ve aidiyetlerini pekiştirdiği görülmüştür.

(K11) *Vaktim oldukça buraya geliyorum çünkü evde oturmak yerine faydalı oluyorum, işe yarıyorum. (Yaş 36, Lise)*

Bütün bu bulgular gösteriyor ki tekkeler pek çok kadın için sosyalleşmek amacıyla ortam buldukları bir mekandır. Dini programlar öncesinde ve sonrasında kadınların yaşlılarıyla vakit geçirdiği, sosyal ilişkiler kulübü olarak tabir etmektedir. (Bilge 2008: 64)

3.3. Dini Grubun Etkileri

Dini gruplarda dini bilgi doktrini, grupların kendi inançları ve amaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Bu durum, gruplara üye olan kişilerin tutum ve davranışlarına zamanla yansımaktadır. Kadınlar için dini gruplara katılmanın özel bir motivasyonu vardır ve bu motivasyonlar kişisel gelişim, manevi doyum, sosyal ilişkilerin artması ve dini bilginin artması gibi çeşitli nedenlere dayanabilir. (Köse, 2008:114)

Şekil 3.4. Dini Grubun Etkileri

Dini grupların kadınların dini ve sosyal hayatı üzeri birçok etkileri vardır. Bu etkiler Şekil 4'de de modellendiği üzere dini etkiler ve sosyal etkiler olmak üzere 2 başlık altında ele alınacaktır.

3.3.1. Dini ve Manevi Etkileri

Dinin dini grup aidiyeti üzerine etkileri olduğu gibi dini grubun da bireyin dini hayatı üzerine etkileri oldukça fazladır. Dini grubun dini hayata etkilerinin tespit edilmesi için katılımcılara " Bu oluşuma mensup olduktan sonra dini hayatınızda nasıl bir değişiklik oldu? Bu oluşum sizin dini hayatınıza neler kattı?" sorusu sorulmuş ve sorulara verilen cevaplar aşağıdaki kodlanmıştır:

Tablo 7. Dini Hayata Etkileri

Kodlar (Dini Grubun Dini Hayata Etkileri)		Sayı
Dini Hayata Etkileri	Dini Vecibeleri Yerine Getirmemi Sağladı	15
	İç Huzura Ulaşmamı Sağladı	6
	Dini Daha Anlamlı Yaşamamı Sağladı	10
Dini Sohnete Katılım	Düzenli katılım	27
	Katılmadığım çok nadirdir	3

"Dini sohbetlere ne sıklıklarla" katılırsınız sorusuna 27 katılımcı düzenli katılımı cevabı verirken 3 katılımcı "Katılmadığım çok nadirdir" cevabını vermiştir. Bu cevaptan da anlaşıldığı üzere dini gruba aidiyet sağlamış kadınlar bu dini gruplarla kesintisiz ve sistematik bir şekilde dini eğitim alışverişi yapmaktadır.

Dini grubunun dini hayata etkilerine 15 katılımcımız "Dini vecibeleri daha iyi yerine getirmemi sağladı" cevabını, 6 katılımcımız "İç huzura ulaşmamı sağladı" cevabını ve 10 katılımcımız da " Dini daha anlamlı yaşamamı sağladı" cevabını vermiştir.

Bu cevaplara göre katılımcılarımızın büyük bir çoğunluğu, dini pratiklerini uygulamak konusunda daha dikkatli ve titiz davranmaktadır. Bu konuda dini grubun katılımcıların büyük kısmı üzerinde bir disiplin oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların ifadeleriyle açıklamak gerekirse:

(K27) Buraya 45 yaşımdan sonra geldim. Bu yaşıma kadar bir Müslüman'ın bilmesi gereken birçok bilgiyi biliyordum ama düzenli uygulamıyordum. Buraya geldikten sonra namazlarımı daha düzenli kılmaya başladım. Hocalarımız bize Kur'an kağıtları veriyor o yüzden artık her gün az da olsa okuyorum. Dini hayatım da daha çok ibadet etmeye katkısı oldu bu tarikatın. (Yaş 57, İlkokul)

Katılımcılardan bazısı grubun dini hayata etkisini iç huzuru oluşturması olarak ifade etmiştir. Baynal'a göre (2021:240) dini gruplar sadece dini desteğinden değil birçok özelliğinden dolayı ruhsal bunalım yaşayan bireyde ruhsal dinginlik oluşturmaktadır. Bu düşünceyi katılımcılarımızın cevapları da destekler niteliktedir:

(K15) Sohbetlere giderken ki ruh halinle dönerken ki ruh halin aynı olmuyor. Ruhsal anlamda bir dinginliğe sahip oluyorsun bu da beni memnun ediyor. (Yaş 28, İlkokul Mezunu)

Dini grubun katılımcıların büyük bir çoğunluğunun dini hayatlarına etkileri sadece ibadet boyutunda değil dini değerler ve davranış boyutunda etkisi bulunmaktadır. Baynal'a göre (2021) Dinî grupların ahlakî ve manevî değerlere etkisi ile bireylerin insanlara karşı tutum ve davranışlarını düzelmekte ; kendilerinde bulunan olumsuz düşünce ve tutumlara

karşı eleştiri getirebilmektedir. Aşağıda katılımcının verdiği cevap Baynal'lı destekler niteliktedir:

*(K17) Çok şey değişti. Bunu bir cümle ile ifade edemeyiz. Hayata tamamen farklı pencerelerden bakıyorsun. Hani bir değil, iki değil, üç değil, dört değil o kadar farklı pencerelerden bakmayı öğreniyorsun ki tefekkür niyeti ile bakıyorsun. **Karşıdakinin bakış açısıyla bakabiliyorsun.** Bunun öncesinde tek pencereden bakıyormuşuz tamamen nefsanî duygularla kendi açımızdan bakıyorduk bu yola girmeden önce ama bu yol bize öğretti ki nefis, nefsanî bakmak en alt seviye en olmaması gereken bir şey. Farklı pencerelerden olumlu **su-i zan değil de hüsn-ü zan** yapmayı öğrendim, tefekkür etmeyi öğrendim. Dünyaya imtihan için geldiğimizi biliyorduk ama bunun ayrıntısını, inceliklerini öğrendim. Çok şey katkı gerçekten, insanlara bakış açım olsun, imtihanlara bakış açım olsun, sıkıntılara bakış açım olsun, hayvanlara, doğaya, hani şöyle bir şey söyleyim Müslüman olmayan insana bile dua etmeyi öğretiyor. Onlar bilmiyor Allah'ım, Müslüman olmayanları duamıza katmazdık bile ama bu yola girdikten sonra onları duamıza katmaya başladık. Allah'ım Müslüman olmayanlara da Müslümanlığı nasip eyle. Çok güzel sevgi dolu bir bakış açısı. Keşke herkes bu bakış açısı ile baksa dünyada savaş kalmaz, kötülük kalmaz. Hani insana ahlakın güzelliğini öğretiyor, inceliklerini öğretiyor. (Yaş 45,Lise)*

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere dini grubun katılımcıların çoğununun manevî dünyasına empati yapabilme, iyi niyetli düşünme çabası içerisinde olabilme, başına gelen zorluklara rıza gösterme ve insanlara daha hoşgörülü yakalaşabilme yetisi kazandırdığı görülmektedir.

3.3.2. Sosyal Hayata Etkileri

Dini grupların, üyelerinin sosyal hayatları üzerine oldukça fazla etkileri vardır. Dini grupların veya oluşumların sosyolojik açıdan insanlara olumlu yönde etkileri olduğu görülmektedir. Hortaçsu'ya göre (1998: 84), bireyler aidiyet kurdukları gruplardan maddî manevî büyük faydalar sağlamaktadır. Dini grupların bireyler üzerindeki sosyal etkilerini anlamak üzere katılımcılara, "Mensubu olduğunuz grubun faaliyetlerinde nasıl bir rolde-konumda yer alıyorsunuz? Bunun size katkıları nelerdir?", " Bu oluşuma mensup olduktan sonra sosyal hayatınızda bir değişim oldu mu? Oluşumunuz dışındaki ilişkilerinize (aile, arkadaş, iş okul vs.) bir etkisi oldu mu?" ,ve son olarak "Sosyal problemlerle (ailevî

problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken mensubu olduğunuz oluşumun bir etkisi olur mu?” soruları yöneltilmiş bu sorulara gelen cevaplara üzerinden aşağıdaki gibi kodlamalar yapılmıştır:

Tablo 8. Sosyal Hayata Etkileri

Kodlar (Sosyal Hayata Etkileri)		Sayı
Sosyal Kimlik	Dini Grupta Aktif Görevim Var	22
	Görev almak Faydalı Hissettiriyor	10
	Kendimi ve Becerilerimi Geliştiriyorum	7
	Kendime güvenim artıyor	5
Sosyalleşme	Çevre ediniyorum	9
	Daha sosyal bir insan oluyorum	7
Sosyal Problemlerin Çözümüne	Eşime karşı daha anlayışlıyım	8
	Annem babamla aram daha iyi	5
	Annelik becerilerim geliştirdi	4
	İnsanlara karşı daha hoşgörülüyüm	7

Sorulara verilen cevaplar sonucu elde edilmiş verilere göre dini grubun sosyal hayat üzerine etkileri 3 başlık altında ele alınacaktır. Bu başlıklar: Sosyal Kimlik, sosyalleşme ve sosyal problemlerin çözümüne etkisi.

3.3.2.1. Sosyal Kimlik Oluşumu

Bireyler kimlik tanımlamaları yaparken birçok dayanaktan beslendiği gibi dinden de beslenmektedir. Özellikle farklı bir muhite veya şehre taşınan insanlar için din, sosyalleşme aracı olarak kullanılabilir. Birey var olduğu grup içerisinde bir benlik algısı oluşturma çabası içerisinde yer almaktadır. Grup içerisinde bir rol ve statü sahibi olmak ister. Bu durum dini gruplar içinde geçerlidir. Katılımcıların grup içerisindeki konumlarını ve konumlarının etkilerinin tespit edilmesi amacıyla “*Mensubu olduğunuz grubun faaliyetlerinde nasıl bir rolde-konumda yer alıyorsunuz? Bunun size katkıları nelerdir?*” sorusu sorulmuştur. bu soruya verilen cevaplara göre 30 katılımcının 22'sinin şu an dini gruplarında aktif bir görevinin olduğu, diğer 8'nin de büyük bir çoğunluğunun eskiden aktif görevlerde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu görevlerin onlara olan katkısı sorulduğunda 10 katılımcının "kendimi iyi ve faydalı hissettiriyor" cevabı verdiği, 7 katılımcının "Kendimi ve becerilerimi geliştiriyorum" cevabını verdiği, son olarak 5 katılımcının da "Kendime güvenim artıyor" cevabını verdiği görülmektedir.

Okutan'ın (2013: 386) 40 kadın katılımcıyla yapmış olduğu mülakat sonucuna göre; bir işe yarama, bir şeyler yapıp faydalı olma ve öğrenme isteği denekleri dini gruplara yönelmiştir. Çünkü kişinin gruba girmesi, hayatını anlamlandırmasına, hayatta bir amacının olmasına ve dolayısıyla yaşamı için motivasyon sağlamasına neden olabilir. Araştırmamızda katılımcılarımızın birçoğunun dini grupta aktif görev aldıkları için kendilerini iyi ve faydalı hissetmeleri de bu sonucu destekler niteliktedir. Bir örneği aşağıdaki gibidir:

(K9) Burada değerlerimden taviz vermeden bir şeyler yapabilmeyi çok seviyorum. Faydalı olmak insana terapi gibi geliyor. Bir işe yaradığımı, topluma bir katkı olduğunu hissediyorum. (Yaş 22, Üniversite Mezunu)

Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere, bazı katılımcıların değerlerinden taviz vermeden üretmeye ihtiyacı olup bu ihtiyacı dini gruplarda kendilerine sosyal bir görev ve konum atfettikleri görülmektedir.

Toplumsal çevre ve dini kimlik birbirinden ayrılmaz iki faktördür ve kadınlar dini gruplara göre bir kimlik oluşturabilir ve bu kimlik doğrultusunda sosyal hayatını da şekillendirebilir (Zuckerman, 2006: 73). Katılımcılarımız birçoğunun da dini gruplarında kendilerine belli bir kimlik oluşturmakta ve bu kimlik üzerinden sosyal hayatını şekillendirmekte oldukları görülmüştür.

(K12) Kadına eve otur hiçbir şey yapma kendini eğitime deniyor. Sürekli olarak herkes tarafından her alanda kısıtlanıyor. Burada ise kadınlara aksine gel buraya öğren, üret, faydalı ol diyor. Ben burda birçok alanda görev alıyorum. Kermesler oluyor geliyorum bir şeylerin ucundan tutuyorum. Ya da programların hazırlıklarına yardım geliyorum. Eğitimlere katılıyorum. Kişisel becerilerimi geliştiriyorum. (Yaş 33, Lise Mezunu)

Yukarıdaki örnek katılımcının ve birçoğunun ifadelerinde Mahcupyan'ın (2015:1) kadınların, modernizm sonucu oluşan ve muhafazakar kadını olduğu gibi kabul etmeyen sisteme ve sosyalleşmelerine engel olan ailelerine başkaldırı gerçekleştirerek geleneksel kimlikleriyle sosyal hayatta var olacakları görüşünü de görmüş oluyoruz. Katılımcının ifadesinde de görüldüğü üzere her insan üretmek ister ve bu katılımcı toplumsal olarak kadına dayatılan "evde otur" baskısına kendince bir çözüm üretmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki tarikatlar günümüz şartlarına ayak uydurarak yeni bir sisteme geçtiği için bir çok katılımcı burada Müslüman kimliğiyle toplumsal bir kimlik oluşturabilmektedir.

Bilge (2008: 128) Nakşibendilik’de Kadın (Ulaşlı Köyü Örneği) adlı çalışmasında tarikatın dini kazançlardan ayrı kadınlara sosyal kimlik oluşturduğu ve bu durumun özgüvenlerini artırdığını ifade etmektedir. Çalışmamızda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Aşağıdaki katılımcımızda da görüldüğü üzere evden dışarı çıkan birçok katılımcımız toplumsal hayatta bir şeyler üretmeye başladıkça daha fazlasını yapabileceğine dair güven kazanıyor.

*(K12) Bu görevlerin çok katkısı oldu. Bir kere insanlarla iletişiminiz artıyor. Mesela kitap alıp satarken muhasebe öğrendim. Kitap biriminde olunca eskiden kitap okumayı sevmeyen biri olarak kitap okumaya ve sevmeye başladım. **Bütün bunlar benim kendime olan güvenimi ve inancımı da artırdı.** (Yaş 33, Lise Mezunu)*

Bizumic ve arkadaşlarının (2009) araştırmalarında, grup normları, değerler ve davranış örüntülerinin bireye davranış ,algı ve kimlik değişimine sebep olduğuna yönelik bulgulara ulaşılmıştır. Bireyin ait olduğu bütün toplumsal gruplar bireyde sosyal bir kimlik oluşturmaktadır. Araştırmamız kapsamında da dini grupların kadınlara hem dini hem de sosyal bir kimlik oluşturduğu görülmektedir.

3.3.2.2. Sosyalleşmeye Etkisi

Bireyler sosyal çevre edinme ihtiyaçları ve isteklerinden kaynaklı olarak dini gruplara ve dini grupların kadınların sosyalleşmeleri üzerine önemli etkileri de olmaktadır. Bu bağlamda “Bu oluşuma mensup olduktan sonra sosyal hayatınızda bir değişim oldu mu? Oluşumunuz dışındaki ilişkilerinize (aile, arkadaş, iş okul vs.) bir etkisi oldu mu?”

sorusuna 9 katılımcımız " sosyal çevremi oluşturdu" derken 7 katılımcımız "Daha sosyal bir insan oldum" ifadelerini kullanmıştır. Burada yaş gruplarının arasında anlamlı bir farklılık olmuş ve " sosyal çevremi oluşturdu" diyen 9 kişiden 6 sının 18-25 yaş arası katılımcılardan oluştuğu görülmüştür. Bunun sebebiyle ilgili bilimsel bir veriye rastlanmamış olup sebebinin muhafazakar ebeveynlere sahip gençlerin ev ve okul dışında sosyalleşme konusunda aileleri tarafından daha titiz yaklaşılması sebebiyle bu tür gruplarda sosyalleşme imkanı buldukları tahmin edilmektedir. Bu gençlerin cevaplarına örnek vermek gerekirse :

*(K2) Benim çok arkadaşım olmadı. En yakın arkadaşım Allah ve annemdi. İçeride kapalı değilim ama burada daha fazla arkadaşım oldu. **Biraz daha sosyalleştim** diyebiliriz. (Yaş 18, Lise Mezunlu)*

*(K5) Çok fazla arkadaşım oldu. Her gelenle muhabbet içindesin. Çok farklı insanlar geliyor, doktor da avukat da hakim de... **Sosyalleştim gitgide.** (Yaş 25, Üniversite Mezunlu)*

Bu cevaplardan da anlaşıldığı üzere dini gruplar, sosyal faaliyetler yönünden 18-25 yaş arası katılımcılarımızın büyük çoğunluğu tarafından cazibe merkezi olduğu görülmektedir.

Bireyin hayatta herhangi bir amaca sahip olması ve bu amaç doğrultusunda diğer insanlarla birlikte hareket etmesi ve bundan kaynaklı kendini faydalı hissetmesi bir gruba üye olma durumunu daha cazip hale getirmektedir (Büyükkara, 2007: 109, 135). Bilge (2008: 128) Nakşibendilik’de Kadın: Ulaşlı Köyü Örneği Çalışmasıyla 60 kadınla çalışma yapmış ve dini grubun kadınlara dini kazanımlar haricinde arkadaş ortamı oluşturduğunu tespit etmiştir. Araştırmamız da katılımcıların birçoğunun gruplarında arkadaşlar edindikleri görülmüş olup bu da Bilge'nin sonucunu desteklemektedir. katılımcı cevaplarından örnek vermek gerekirse:

(K23) Burada bir sürü insanlara kan bağından öte kardeş gibi olduk. burayı bu yüzden bile çok seviyorum. (Yaş 66, İlkokul mezunu)

Araştırmalara göre bazı katılımcılar için dini grup içerisindeki sosyal çevresi önemli hale gelmeye başlamıştır. Katılımcılardan bazıları çevrelerini değiştirmiş, dini gruplarından arkadaşlarıyla iletişim halinde tercih etmeye başlamıştır:

*(K18) Ama buraya sohbe gittikten sonra o komşu oturmaları bana çok boş geldi, dünyalık geldi, hatta yeri geldi günah geldi. Çünkü illaki onun bunun arkasından konuşuluyor. Bu farkındalıklar **dünyalık komşulardan uzak** durmama, gafletten uyanmama sebep oldu, biraz kendimi çektim. Olumlu şekilde sosyal hayatıma etkisi oldu. (Yaş 48, İlkokul mezunu)*

Katılımcının bu cevabı bize dini grup içerisinde arkadaşlık bağının artmasının yanı sıra başka bir sosyolojik gerçeği de göstermektedir. Eren'e (2000: 112) göre cemaat bireylerdeki bencilliği gidererek toplumsal birliktelik oluşturmaktadır. Lakin kendi üyeleri arasında oluşturduğu "biz şuuru" kendilerine yönelik pozitif bir değerlendirme yaparken (Brehm ve Kassin, 1993, s. 102), cemaat dışındakileri "öteki"leştirmeye neden olmaktadır. Katılımcılardan bazılarının dini gruba üye olduktan sonra diğer ilişkilerinin zayıfladığını ifade etmelerinin de buna bağlı olduğu görülmektedir.

3.3.2.3. Dini Grubun Sosyal Problemlerin Çözümüne Etkisi

Dünü grubun mensubu olan bireylerin problem çözümlerine etkisini anlamak için katılımcılara sorulan "Sosyal problemlerle (ailevî problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken mensubu olduğunuz oluşumun bir etkisi olur mu?" sorusuna 8 katılımcı "Eşime karşı daha anlayışlıyım" cevabını verirken, 5 katılımcı " Annem babamla aram daha iyi" cevabını, 4 katılımcı "Annelik becerilerim gelişti" cevabını ve son olarak 7 katılımcı "İnsanlara karşı daha hoşgörülüyüm" cevabını vermiştir.

Rieben ve arkadaşlarının araştırmasında (2014: 812) bahsettiği dini grubun bireyin problemlerine çözüm getirmesi bu araştırmada da görülmüştür ve dinî gruplara üye olmanın ve dini bir büyüğe bağlılığın, katılımcıların pek çoğunun problemlerini çözmesinde olumlu yönde etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bunu katılımcı cevaplarında da görmek mümkündür:

(K27) Buraya gelip manevi eğitimler almadan önce daha fevri ve sivri dilli bir insandım. Buraya geldikten sonra, bir mübareğin eğitimine girince zamanla daha ağırbaşlı birisi oldum. Mesela birine kızınca eskisi gibi hemen kızmıyorum, bir düşünüyorum, iyi niyetliyse kendi kendimi sakinleştiriyorum. (Yaş 57, İlkokul)

Durum ve arkadaşlarının (2014: 385) yaptığı bir başka araştırmaya göre kocası tarafından şiddete maruz kalan kadınlarda maneviyatın, bir sığınak gibi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmamızda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Eşleriyle sıkıntı yaşayan az bir katılımcının, dini gruba girdikten sonra eşleriyle yaşadıkları sorunları imtihan olarak gördükleri veya eşleriyle iletişimlerinde daha ılımlı olduklarını ifade etmiştir.

(K22) Benim eşim çalışmaz, biraz da huysuz bir adam. Ben bir iki iş yaparım onu da gelir elimden alır. Eskiden çok şikayet ederdim, isyan ederdim. Buraya geldim, hocalarımızı dinledim. Bunlar hep imtihan, sabredersem kazanacağım bana bunu öğretiler. Artık şikayet etmiyorum, isyan da etmiyorum. Kabullendim. (Yaş 54, İlkokul Mezunu)

(K19) Eşime bazen çok kızarım. Öyle büyük sebeplerden değil ama benim istediğim gibi yapmaz bazı şeyleri. Ben kızınca da kavga büyür tabi. Bazen yaşadığım sıkıntıları burada arkadaşlarla konuşuyorum. Onlar tavsiye veriyor, hocamız eş olarak iletişim dilimizi öğretiyor, ondan beri eskisi kadar sık kızmıyorum, tartışmıyorum. (Yaş 37, Lise Mezunu)

Katılımcı cevaplarından da anlaşıldığı üzere dini grupların katılımcıların bazıları üzerinde ruhsal olarak iyileştirici, sorun çözümünde yapıcı veya bazen kabullenici olmalarını sağlayan bir etkisi vardır.

SONUÇ

Dini grup ve kadın konuları ayrı ayrı birçok defa çalışılmasına karşı ülkemizde iki konunun bağlantılı olduğu özellikle nitel çalışmalar hala yeterli oranda değildir. Bu sebeple kadın ve dini grup çalışması halen önemini korumaktadır. Bu sebeple araştırmada dini grup aidiyeti kadın bağlamında ele alınmış olup, araştırma kapsamında dini grup aidiyeti bulunan kadının dini gruba ve İslam'da kadın kavramına genel yaklaşımı, kadının dini gruba katılmasında etkile olan nedenler ve dini grubun kadınların dini ve sosyal hayatına etkileri ele alınmıştır. Çalışmada Konya'da ikamet eden ve dini gruplara mensup olan kadınlar örneklem olarak seçilmiştir. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır.

Kadınların dini grup aidiyeti, bireysel ve toplumsal düzeyde birçok faktörle ilişkilendirilebilir. Kadınların dini gruplara katılma nedenleri ve beklentileri arasında manevi doyum, kişisel gelişim, dini bilginin artırılması, sosyal ilişkilerin geliştirilmesi gibi farklı amaçlar bulunabilir. Ayrıca, kadınların dini gruplara katılımı, toplumsal cinsiyet algısı, sosyo-ekonomik durum, kültürel ve coğrafi faktörler gibi birçok etkene bağlı olabilir.

Kadınların dini gruplara katılımı, onların manevi dünyalarını zenginleştirmelerine yardımcı olabilir. Bu gruplarda, kadınlar bir araya gelerek dini bilgilerini artırabilirler ve bu sayede kişisel gelişimlerine katkıda bulunabilirler. Ayrıca, dini gruplara katılmak, kadınların sosyal çevrelerini genişletmelerine ve yeni insanlarla tanışmalarına olanak sağlayabilir.

Kadınların dini gruplara katılma nedenleri arasında manevi doyum, dini bilgi artırma, kişisel gelişim ve sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi gibi sebepler öne çıkmaktadır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet algısının dini gruplara katılım davranışı üzerinde etkisi olduğu ve kadınların dini gruplara katılımının toplumsal cinsiyet rolleri ile ilişkili olduğu da ön plana çıkmaktadır.

Kadınların, dini gruplardan bekledikleri faydalar arasında manevi gelişimin yanı sıra, kendilerini daha iyi hissetmek, öğrenmek ve geliştirmek, yeni arkadaşlıklar edinmek gibi nedenler öne çıkmıştır.

Kadınların büyük çoğunluğu, dini grupların kendilerine olumlu katkıları olduğunu düşünmektedir. Dini bilgileri yeterli olsa bile yaşantı konusunda dini grupların bir motivasyon oluşturduğunu da sıkça ifade etmişlerdir.

Bu sonuçlar, kadınların dini gruplara katılma nedenlerinin ve beklentilerinin farklı olabileceğini göstermektedir. Dini grupların, kadınların manevi doyumlarını arttırmanın yanı sıra, sosyal ilişkilerini geliştirmelerine, öğrenmelerine ve kişisel gelişimlerine katkı sağlayabileceği sonucuna varmak mümkündür.

Dini gruplar hem sosyolojide hem de birçok sosyal disiplinlerde tartışılmaya, araştırılmaya devam eden ve oldukça ilgi gören bir konudur. Toplumumuz da dini gruplar Türkiye tarihiyle sınır kalmayıp tarihi çok daha öncesine dayanmaktadır. Bulduğu her dönemde bireyi değil toplumu da etkileyen köklü bir unsur olmuş ve toplum değiştikçe dini gruplar da toplumsal değişikliklere göre değişimler geçirmişlerdir. O sebeptendir ki hiçbir zaman birey ve toplum üzerindeki etkisi azalmamıştır. Günümüzde bireyler, dini gruplara bazen dini sebeplerle bazen sosyalleşmek için bazen ailevi sebeplerle bazen de bunların içerisinde birçok sebeple mensup olmaktadır. Hangisi olursa olsun birey dini gruplara sadece dinini öğrenmek için girmemektedir. Dini gruplarda safi bir dini bilgi öğretme durumundan ziyade din vasıtasıyla dindarlaşma ve sosyalleşme söz konusudur. Dini gruplar da kişi öğretilen dini bilgiyi düzenli bir ibadet hayatına dönüştürmekle birlikte aynı gruba mensup, ortak amaçlara sahip insanlarla duygusal bağlar kurmakta, boş vaktini değerlendirmek için sosyal faaliyet imkanı bulmaktadır. Toplumsal hayatta İslimi kimliğiyle sosyalleşme imkanı azaldıkça bu ihtiyacını kendisi gibi olan üyelerin bulunduğu dini gruplarda gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda grubu içerisinde aldığı görevler, sorumluluklar ve statülerle sosyal bir kimlik oluşturma ve topluma faydalı olduğunu hissetmektedir. Kadınların dini grup aidiyetleri uzun yıllara dayanmakla birlikte toplumda kadın toplumsal olarak konumu değiştikçe dini gruplarda da kadının rolü ve konumu değişmiş ve daha aktif bir hale gelmiştir. Dini grup

bünyesinde sadece kadınlara özel vakıflar, kulüpler ve eğitim merkezleri oluşturulmuştur. Bu sebeptendir ki kadın ve dini grup çalışmasına yönelik eskiye dayanan çok az araştırma bulunup, hala yeterli olmamakla birlikte, son zamanlarda dini grup olgusu kadın bağlamında araştırılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada da dini grup ve kadın üzerine araştırma yapılmıştır.

Bütün bu varsayımlar ışığında araştırmamız sonucu elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir:

Araştırmamızda dini gruplara üye olan kadınlar dini grup aidiyetinin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle bu kadınların İslam'da ve toplumda kadın algısına bakış açıları incelenmiştir. Kadınların büyük bir çoğunluğu İslam'ın kadınları çok değerli bir konuma getirdiği, İslam'dan önce kadınların daha değersiz olduğunu düşünmektedir. Kadınların büyük bir çoğunluğu İslam'da kadının erkekle eşit olduğunu, bazı alanlarla bu kısıtlama ve eşitlik durumunun dengelendiğini düşünmektedir. Şu anda toplumda oluşan kadın statüsünün erkek statüsüne göre daha aşağıda olduğunu lakin bunun İslam'dan çok toplumun yozlaşmasından kaynaklandığını düşünmektedirler. Kamusal alanda kadının çalışması konusunu da bu duruma bağlamaktadırlar. Araştırma sonucunda bu kadınların sosyal hayatta var olmak, faydalı olmak ve çalışmak istedikleri lakin Türkiye'de çalışma ortamlarının Müslüman kadının dini değerlerine yeterince uygun olmaması sebebiyle çalışmamayı tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Kadınların büyük bir çoğunluğu kamusal alanda kadının çalıştığı ortamların İslami açıdan uygun olmaması açısından kadının çalışmaması gerektiğini, toplumun Müslüman kadına çalışma alanında - özellikle tıp, eğitim alanı- bazı düzenlemeler yapması gerektiğini düşünmektedir. Bütün bunlar göstermektedir ki bu kadınlar toplumsal alanda var olmak isteyen lakin toplumun "yanlış din anlayışı" sebebiyle kadını ötelemesi ve İslam hassasiyetine uygun çalışma alanı oluşturmaması sebebiyle toplumsal alanda bir kimlik oluşturmakta sıkıntılar yaşamaktadır. İşte bunlar temelinde dini gruba yönelik algıları şekillenmektedir. Dini gruplara "Allah'ın rızasının kazanmak", "huzur", "özgürlük", "islam'ı yaymak" ve "Birlikte hareket etmek" gibi anlamlar yükledikleri görülmüştür. Dini grubu günah olan davranışlardan uzaklaşıp Allah'ın rızasını kazanmak üzere bir yol hatta bir

otorite olarak görmektedirler. Bunun yanında kendileri gibi olan insanlarla buluşulan ortak bir mekan, kurum olarak da görülmektedir. Toplumda kimlikleri sebebiyle ötekileştirildiklerini hissettikleri için kendileri gibi olan insanların olduğu bir yer olarak görmektedirler.

Kadınların dini gruba üye olmalarında birçok sebep olmakla birlikte araştırmamızda bu nedenler dini-manevi ve sosyal nedenler başlığı altında toplanmıştır. Kadınların bu gruplara katılmasındaki dini manevi nedenlere bakıldığında dini gruba mensup kadınların büyük bir çoğunluğunun dini gruplara mensup olmadan önceki dini bilgilerini yetersiz buldukları ve dini grup vasıtasıyla dini bilgi edindikleri sonucuna ulaşılmıştır. Dini grup öncesi dini bilgisini yeterli bulan çok az katılımcı da dini bilgisi olsa da dini yaşantısının eksik veya düzensiz olduğundan bahsetmiştir. Burada dikkat çekici sonuçlardan birisi bazı katılımcıların İmam Hatip Lisesinden eğitim aldığı ya da düzenli Kur'an Kursuna gittiğini ifade etmesine rağmen dini bilgisinin dini gruba girmeden önce yetersiz olduğunu ifade etmesidir. Bu düşüncede dini grubun safi dini bilgi vermeyip dini vecibeleri bir düzene koyması ve bu vecibelere şekilselden öte bir anlam kazandırmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bunlardan da anlaşıldığı üzere kadınlar dini gruplara, dini bilgi edinmek kadar var olan dini bilgilerini pratiğe dökmek, dini yaşantısını daha düzenli hale getirmek ve dini yaşarken bir motivasyon edinmek amacıyla tercih etmektedirler. Bununla beraber Kur'an Kursları ve camilerde dinin şekilsel boyutunda eğitim verilmekte lakin dinin manevi ve ruhsal boyutunun kişiye kazandırılması yüzeysel veya eksik kalmaktadır. Bu sebeple dini bir büyüğe bağlanarak hayatını dini anlamda daha uhrevi yaşama isteği bulunmaktadır. Bu görüşmelerden de anlaşılmıştır ki dinin ruhsal boyutunda eksiklik hissenden ve arayıştan olan bireyler için dini gruplar bir çözüm ve manaya ulaşılan yer olmuş ve bu sebeple buraya katılmışlardır. Bireyin dini gruplara mensup olmasında, sadece dini nedenlerin etkili olduğu söylenemez. Birey dini grupları sadece dini eğitim verilen yerler olarak görseydi dini gruplardan çok Kur'an kursları ve camileri seçerdi. Bireylerin dini gruplara üye olmalarında birçok sosyal neden de bulunmaktadır. Dini gruplar bireye sadece dini noktada değil sosyal yaşam noktasında da birçok alan açmakta ve birçok sosyal alanda bireyin yaşamını düzenlemektedir. İnsanlar grup

içerisinde sosyalleşmekte ve sosyal kimliklerini şekillendirmektedir. Bu sosyal nedenler genelde sosyal çevreden kaynaklanan nedenler ve sosyal faaliyetlere katılma isteği gibi nedenlerdir. Sosyal çevreden kaynaklanan nedenlere baktığımızda kadar insanın sosyalleşmek ve kimlik oluşturmak noktasında ilk aidiyet sağladığı ailesinin de etkisi bulunmaktadır. Aile içerisinde dini gruba mensup bir ebeveyn varsa çocuklarını ve eşini de dini gruba mensup etme eğilimindedir. Araştırmamızda çocuk yaşta ve genç yaşta ailesi vesilesiyle dini gruba girmiş kadınlar da bu savı destekler niteliktedir. Özellikle ebeveyni gruba üye olan katılımcılardan bazılarının bu gruptan ayrı bir dönemlerinin olmadığını ifade etmeleri bu sonucu destekler niteliktedir. Ayrıca evlilik ve eşlerde dini gruba üye olmak için kişilerde bir neden ve motivasyon oluşturmaktadır. Bu konuda ataerkil bir toplum olarak genellikle kadınların erkeklerin gruplarına dahil oldukları gözlemlenmiştir. Kadınlar ya evlendikten sonra eşleri istediği için bu gruba girmiş veya evlenince bu gruptan ayrılmamak için eşini bu gruba üye olan birisi olarak tercih etmişlerdir. Evlilikten ayrı olarak kişilerin arkadaşlarının, komşularının veya aynı ortamda bulunup halini tavrını takdir ettikleri insanların da bu gruplara katılmakta etkili oldukları görülmektedir. 25 yaş üzeri kadınlarda genellikle komşuluk ilişkileri etkili olurken 25 yaş altı kadınlarda arkadaşların bu grupları birbirine tavsiye ettiği, birlikte sosyalleşmek için bir ortam olarak görüp bu gruplara katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal çevrenin yönlendirmesinin yanı sıra insanlar sosyal çevre edinmek veya sırf sosyal etkileşimin hazzını yaşamak için gruplara katılabilmektedir. Kadınların bir kısmının bu gruplara boş vaktini değerlendirmek, evde oturmak yerine daha verimli zaman geçirmek için katıldıkları görülmektedir. Özellikle 18-25 arası gençlerin bu gruplara sosyal faaliyetlere katılmak için üye olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerinin her ortama girmelerine izin vermediği gençler, ebeveynlerinin de güvenli olarak tanımladığı bu gruplarda sosyal faaliyetlere katılma ve kendilerini gerçekleştirme imkanı bulmaları sebebiyle bu gruplara yönelmektedir. Yine ev hanımı olan, kültürel ve dini sebeplerle toplumsal hayatın her alanında bulunamayan özellikle orta yaş kadınlar arkadaşlarıyla sosyal faaliyetlere katılmak için bu ortamı tercih etmektedir.

Dini gruba mensup olan kadının mensup olduktan hem dini- manevi yaşantısında hem de sosyal yaşantısında değişiklikler olduğu, dini grubun bireyin hayatında etkili olduğu görülmüştür. Katılımcıların dini ve manevi hayatına etkilerine baktığımızda “dini vecibeleri daha iyi yerine getirmek (16)”, “daha anlamlı yaşamak (10)”, “iç huzura ulaşmak (4)” olduğu ve daha çok dini vecibeleri yerine getirmek konusunda etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dini grubun dini yaşam üzerinde ağırlıklı etkisinin dini vecibeleri öğretmesi kadar dini vecibelerin düzenli uygulanması konusunda da etkisi olmaktadır. Bununla beraber Kur'an Kursları ve camilerde dinin şekilsel boyutunda eğitim verilmekte lakin dinin manevi ve ruhsal boyutunun kişiye kazandırılması yüzeysel veya eksik kalmaktadır. Bu grupların kadınların ruhsal anlamda da bir doyuma ulaşmasında yardımcı olduğu, hayata bakış açılarında, günlük hayatın rutinlerini dini öğretilerle birleştirerek daha ruhani bir huzura ulaşmalarında etkili olmaktadır.

Dini gruplar bireye sadece dini noktada değil sosyal yaşam noktasında da birçok alan açmakta ve birçok sosyal alanda bireyin yaşamını düzenlemektedir. Bunlardan en önemlisi ise insanın en temel isteklerinden olan sosyal kimlik oluşturma imkanı bulmasıdır. Bu noktada her insan gibi dini gruba mensup kadınlar da içerisinde buldukları grupta görevler alarak, faaliyetlere katılarak, insanlarla etkileşime girerek bir sosyal kimlik inşa etmişlerdir. Bu kadınların pek çoğunun dini gruplarına bağlı vakıflar da kitap biriminde, ticaret biriminde, eğitim biriminde ve kermes gibi hayır birimlerinde aktif görev almaktadır. Kadınların bu görevler vasıtasıyla faydalı oldukları için kendilerini daha iyi hissettikleri, sosyal ilişkiler kurdukları ve birtakım beceriler geliştirmeleri de bunu destekler niteliktedir. Dini gruplar kimliklerin yanında insanların sosyalleşmelerini sağlamaktadır. Toplumsal alan içerisinde hala yeteri kadar dini değerlerine uygun ortamlar bulamayan kadınlar bu gruplar vasıtasıyla arkadaş çevresi edinmekte ve tamamen kendi hassasiyetlerine uygun ortamlarda seminer, konferans, el beceri kursları gibi sosyal etkinliklere katılma imkanı bulmaktadır. Dini grup dışındaki sosyal alanlarda dini hassasiyetlerine uymayan şeylerin daha çok kadın erkek mahremiyetinin sağlanmaması ve dedikodu gibi kadın ortamlarının olduğu ifade edilmiştir. Özellikle muhafazakar ailelerin çocuklarına her yere gitmeleri konusunda hassas davrandıkları,

bu ailelere mensup gençlerin de ailelerinin güvenli olduğuna inandığı bu tarz ortamlarda insanlarla iletişime geçerek, çeşitli eğitim ve faaliyetlere kendi yaş gruplarıyla katılarak sosyalleşme imkanı buldukları görülmüştür. Tüm bunlar göstermektedir kadın dini grupların çatısı altında kendine bir kimlik inşa etmekte ve hassasiyetlerinden taviz vermeden sosyalleşme imkanı bulmaktadır. Özellikle 18-28 yaş arası genç kızların sosyalleşme noktasında dini gruptan daha çok istifade ettikleri görülmektedir. 25-50 yaş arasındaki kadınlarsa hem zihni hem fiziksel hem de dini olarak dinç oldukları bu dönemde dini gruplardan daha çok sosyal fayda üreterek bir kimlik kazanımı açısından istifade etmektedir. 50 yaş üzeri kadınlarsa dini gruplardan sosyal olarak, daha çok arkadaşlarıyla sohbet etmek için istifade etmektedir. Dini grubun bir diğer sosyal etkisiyse bireylerin sosyal ilişkileri üzerinedir. Pek çok katılımcı kadın bu grubun sohbetlerinden etkilenerek eş ve anne olarak kendini şekillendirdiğini ifade etmiştir. Evli olmayan bireylerin de anne veya babasıyla ilişkisinin daha iyiye gittiğini ifade ettiği görülmüştür. Ayrıca kadınların ailevi sorunlarda birbirlerinden ve hocalarından tavsiyeler aldıkları da görülmüştür. Ayrıca kadınların bu gruba grip sohbetlere dahil olmasıyla insanlara karşı daha hoşgörülü, daha az yargılayan bir iletişim dili geliştirdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Dinin aile ilişkilerini etkilemesini sebebi dinin sadece dini ibadetleri kapsamsından ziyade tüm sosyal hayatı kapsamı olduğu düşünülmektedir. Aldıkları eğitimlerin kapsamına bakıldığında da bu gruplar üyelerine her alanda eğitim vermektedir.

Dini grupların kadın aidiyeti üzerine yapılan bu araştırma göstermiştir ki, dini gruplar kadınların birçok yönden kendini geliştirmesi için kadınlara imkan ve fırsat sağlamıştır. Toplumsal hayatta dini değerleri dolayısıyla istediği şekilde yer alamayan kadın dini grup çatısı altında kendine sosyalleşebildiği, kendini geliştirebildiği bir ortam oluşturmuştur. Dini grup ve kadın arasında karşılıklı bir etkileşim meydana getirmiştir. Dini grubu tercih eden ve çalışmalarını destekleyen bir kadın ve kadının dini ve sosyal hayatını şekillendiren bir dini grup ilişkisi vardır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan A. (2002). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dinî Hayat*, İstanbul, Rağbet Yayınları.
- Akdoğan, A. (2002). *Sosyal Değişim ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akgül, M. (2002). *Türkiye 'de Din ve Değişim*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Akgül Gök, F. (2013). Evli Kadın ve Erkeklerin Toplumsal Cinsiyet Rollerleriyle İlgili Algılarının Aile İşlevlerine Yansıması, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Aktaş, A.M., (1997), *Grup Süreci ve Grup Dinamikleri*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Aktaş, G. (2013). *Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak*. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1). 53-70.
- Aktaş, Ü.(2019), *İslam ve Siyaset*, İstanbul: Mana Yayınları.
- Aksoy, M. (2005). *Başörtüsü-Türban*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Altındal, A. (2004). *Türkiye 'de Kadın*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., & Yıldırım, E. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (6. Baskı)*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Altuntaş, N.(2012), *Feminen İslam:Küresel Çağda Alternatif Bir Kadın Kimliği İnşası*, Ankara: Orion Yayınları
- Alperen, A. (2003). *Sosyolojik Açından Türkiye 'de İslam ve Modernleşme*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Arabacı, F. (2003). “Türkiye "de Dini Sosyalleşmenin Temel Etkenleri”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 6 (16): 39-54.
- Arkonaç, S. A., (2003), *Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi*, 3. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arslan, H.(2014), Budizm 'de Kadının Konumu, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39:147-179.
- Aslan, S., Yılmaz, A. (2001). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2 (2), 93-108.
- Arslantürk, Z. ve Amman, M.T.(2000). *Sosyoloji*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Asımgil S. (1998). *Gönül Bahçesine Giden Yol Tarikat*. İstanbul: Yasin Yayınevi.

- Ask, K., Tjomsland, M. (1998). *Women and Islamization: Contemporary dimensions of discourse on gender relations*. Oxford: Berg.
- Aslan, S., Yılmaz, A. (2001). Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2 (2), 93-108.
- Atacan, F. (1990). *Sosyal Değişme ve Tarikat: Cerrahiler*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Ateş, S. (1972). *İslam Tasavvufu*. Ankara: Elif Matbaacılık.
- Aydın, M. (2013). “*Toplumsal Yapı ve Kurumlar*”. Şu kitapta: Ed. İhsan Çapçioğlu, Hayati Beşirli, Sosyolojiye Giriş. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aydınlı, O. (2018). Din-Mezhep İlişkisi veya İlişkisizliği Sorunu. *Journal of Islamic Research*, 29(2):193-208
- Ayten, A. ve Yıldız, R. (2016). “Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dini Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16(1), 281-308
- Bankston III, C. L., & Zhou, M. (1996). The ethnic church, ethnic identification, and the social adjustment of Vietnamese adolescents. *Review of religious research*, 18-37.
- Barbarosoğlu, F.(2006), *Şov ve Mahrem*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bauman, Z. (1999), *Sosyolojik Düşünmek*, Çev.: Abdullah YILMAZ, 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2016). *Cemaatler*. Nurdan Soysal (çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Bayer, A. (2013). Değişen Toplumsal Yapıda Aile. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. 1 (8), 101-128.
- Baynal, F (2016). Kadınların Dini Gruplara Yönelim Nedenleri ve Dini Grupların Psiko-Sosyal ve Dini/Manevî Etkileri. Yayınlanmış Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi:
- Berger, P. L. (2000). *Kutsal Şemsiye*. (Çev. Ali Coşkun). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Berktaş, F.(2014), *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*, İstanbul:Metis
- Bilge, E. (2008). Nakşibendilikte Kadın (Ulaşlı Köyü Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- Bilgin, N. (2008), *Sosyal Psikoloji*, 2. Baskı, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 145.

- Bilgin, R. (2015). "Tüketim Kültüründe Kadın Bedeninin Cinsel Kurgu Olarak Konumlandırılması ve Sunumu", *The Journal Academic Social Science Studies*, (36), 309-329.
- Birekul, M. (2014). "*Aile ve Dini Sosyalleşme*". Şu kitapta: Ed. Mustafa Aydın, Aile Sosyolojisi Yazıları. İstanbul: Açılım Kitap Yayınevi.
- Brehm, S. S. and Kassın S. M. (1993). *Social Psychology*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Brodbeck, R. C. (2010). *Fakr'a Övgü*. İstanbul: Sufi Kitap Yayınları.
- Bozkurt, V. (2013). *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Butler, G. & Mcmanus, F. (1998), *Psikolojinin ABC'si*, Çev.: Zeliha İyidoğan Babayiğit, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Büyükkara, M.A. (2007). Dinî Grup Yapılarında Dine İlişkin Muhtemel Anlama ve Temsil Sorunları. Usûl: *İslam Araştırmaları*. 7, 107-136.
- Canatan, A. (2008): "Toplumsal Değerler ve Yaşlılar". *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, (1): 62-71.
- Canbay Tatar, H. (1999), *Nuhun Gemisindekiler, Şehirleşme ve Dinî Cemaatleşme*, İstanbul, Turan Yayıncılık.
- Cengil M., (2010). Tasavvufî Yaşantı, Halvetî Uşşakî Topluluğu Üzerine Psiko-sosyolojik Bir Araştırma. Çorum.
- Cengiz, C. (2008). Türkiye'de İslamcılığın Tarihsel Seyri ve İslam Dergisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Certel, H. (2003). *Din Psikolojisi*. Ankara: Andaç Yayınları.
- Chong, K. H. (1998). What it means to be Christian: The role of religion in the construction of ethnic identity and boundary among second-generation Korean Americans. *Sociology of Religion*, 59(3), 259-286.
- Çelik, C. (2011). Türkiye'de Dinî Grupların Sosyolojisi. *Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi*. 5-29
- Coşkun, A. (2011), *Sosyal Değişme Kadın ve Din*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Cox, James L. (2004). *Kutsal İfade Etmek*. Çeviren: Fuat Aydın. İstanbul: İz Yayınları.
- Cündioğlu, D. (2004). *Philo Sophia Loren*. İstanbul: Gelenek Yayınları.

- Çambay, S. (2015). “Bir Toplumsallaşma Aracı Olarak Yeni Medya: Kuramsal Bir Değerlendirme”. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2): 237-247.
- Çayır, C. (2012). “Sosyo-Psikolojik Açından Dini Sosyalleşme Üzerine Bir Araştırma”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2): 87-131.
- Çelik, C. (2011). Türkiye’de Dinî Grupların Sosyolojisi. Erciyes Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi. 5-29.
- Çelik, C. (2008) Almanya’daki Türkler: Sürekli Yabancılık, Kültürel Çatışma ve Din. *Milel ve Nihal*. 5 (3), 105- 142.
- Çiftçi A. (ty). *Din Sosyolojisi*, Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, <https://adm.ataaof.edu.tr/pdf.aspx?du=uf3tv8ZTvnVuYWj24hqcRQ==> (15.04.2022.).
- Demir, Ö. Mustafa A. (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Dikici, A. (2008). Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 42, 161-192.
- Doğan, İ. (2014). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dönmezer, S. (1999). *Toplumbilim*. İstanbul: Beta Basım.
- Duman, F(2004), Edmund Burke Muhafazakarlık, *Aydınlanma ve Siyaset, Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 1:31-53.
- Durakbaşa, A.(2002), *Halide Edip Türk Modernleşmesi ve Modernizm*, İstanbul: İletişim
- Durkheim, E. (2006), *Toplumsal İşbölümü*, (Çev. Ö. Ozankaya), İstanbul: Cem Yayınları.
- Duru, E. (2007), “Sosyal Bağlılık Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması”, *Eğitim Araştırmaları Dergisi (Eurasian Journal of Educational Research)*, (26), 85-94.
- Drumm, R. et al (2014). God Just Brought Me Through It: Spiritual Coping Strategies For Resilience Among *Intimate Partner Violence Survivors*. *Clinical Social Work Journal*. 42 (4), 385-394.
- Erdoğan, H. (1999). Tanzimat Dönemi (1839-1876) Osmanlı Toplumunda Kadının Sosyal Değişimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.

- Eren, S. (2000). Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü. *Dini Araştırmala Dergisi*. 3 (7), 93-112.
- Erkal, M. E. (1987). *Sosyoloji*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Erman, E. (2005). Mistik Dindarlarda Benlik Kontrolü (Self-Control) ve Ahlakî Güç. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Erkilet, A. (2015). Müslüman Toplular Kadın Sorunu İle Yüzleşmeli.<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/musluman-toplular-kadinsorunu-ile-yuzlesmeli>. (15.03.2020)
- Fidan, Fatımatüz Zehra (2013). Kadının Modernlikle Karşılılaşması: Dindarlığın Kentsel Gündelik Yaşamdaki Dönüşümleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Furseth I., Repstad P. (2011). *Din Sosyolojisine Giriş: Klasik ve Çağdaş Kuramlar*. Çeviren: İhsan Çapcıoğlu, Halil Aydınalp. Ankara: Birleşik Yay.
- Freedman, J.L. ve diğ. (2003). *Sosyal Psikoloji*. Çev. Ali Dönmez. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Geertsma, E. J., Cummings, A. L. (2004). Midlife Transition and Women's Spirituality Groups: A Preiiminary Investigation. *Counseling and Values* 49 (35), 27-36.
- Göle, N. (2000), *İslam'ın Yeni Kamusal Yüzleri*, İstanbul, Metis Yayınları.
- Göle, N. (2011), *Modern Mahrem*, İstanbul:Metis Yayınları.
- Gözaydın, İ. (2009). *Diyanet: Türkiye Cumhuriyetinde Dinin Tanzimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Günay, Ü., Çelik C. (2006). *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*.(İlkay Şahin) Adana: Karahan Yayıncılık.
- Günay, Ü., Ecer, V. (1999). *Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Güngör, Ö. (2012). “Amerika”daki Türk Gençleri İçin Cami ve Dinî Sosyalleşme (New Jersey Örneği)”. *Diyanet İlmî Dergi*, 48 (4): 117-136.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (5. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Gürhan, N.(2010), “Toplumsal Cinsiyet ve Din”, e-*Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* -www.e-sarkiyat.com- S.IV:58-80.
- Güzel, B. (2015), “Lysistrata: Kadının Antik Yunan Toplumundaki Yeri”, *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* 10(10):505-522.
- Haddad, Y.Y., Findly, E. B. (1985). *Women, Religion and Social Change*. Albany, N.Y. : *State University of New York Press*.
- Haenni, S. (2011). Performans ve Şehir. *Modern Drama*, 54(4), 573-575.
- Hall, S. (1998a), “Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik”, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi Kimlik Sisteminin Çağdaş Koşulları*, Der.: Anthony D. King, Çev.: Gülcan Seçkin & Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s. 39-61.
- Hall, S. (1998b), “Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler”, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi Kimlik Sisteminin Çağdaş Koşulları*, Der.: Anthony D. King, Çev.: Gülcan Seçkin & Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s. 63-96.
- Hallaç, S., & Öz, F. (2014). Aile kavramına kuramsal bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(2), 142-153.
- Hallahmi, B.B., Argyle, M. (1997). *The Psychology of Religious Behaviour, Belief and Experience*. London & New York: Routledge.
- Heaton, T.B., Cornwall, M.C. (1989). *Religious Group Variation in the Socioeconomic Status and Family Behavior of Women*. *Journal for the Scientific Study of Religion*. 28 (3), 283-299
- Heywood, A. (2011). *Siyaset teorisine giriş*. (H. M. Köse, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.
- Hogg, M. A. (1992). *The Social Psychology of Group Cohesiveness, From Attraction to Social Identity*, Harvester Wheatsheaf, NY.
- Homans, G. C. (1971) *İnsan Grubu*, çev. Oğuz Onaran, Baskın Oran, Ünsal Oskay, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Hortaçsu, N. (1998). *Grup İçi Gruplar Arası Süreçler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Diyanet Yayınları.
- Huxley, E. ve Bizumic, B. (2017). *Parental invalidation and the development of narcissism*. *Journal of Psychology*, 151, 130-147. doi: 10.1080/00223980.2016.1248807

<https://incil.info/YC2009/arama/Efesliler/1%20eri%c5%9fim%20tarihi.05.05.2018>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/mezhep>

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/527/34-ayet-tefsiri>

İşıldar, L. (2012). Tasavvuf ve Kadın, Halveti Uşşâki Topluluğu Üzerine Psikolojik Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. Çorum: Hitit Üniversitesi SBE.

İnce, A. (2017). “(Kur’an Kursu Öğreticisi Görüşlerine Göre) Kur’an Kurslarının Dinî Sosyalleşmeye Katkıları”. *Dergi Park*, 53 (2): 149-174.

İşcan, M.Z. (2002), *Siyasal İslam Dini ve Fikri Temelleri*, Erzurum: Ekev

Kağıtçıbaşı, Ç. (2006), *Yeni İnsan ve İnsanlar / Sosyal Psikolojiye Giriş*, 10. Basım, Ankara: Evrim Yayınevi.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Günümüzde İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*, Evrim Yayınevi, İstanbul.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları.

Kandiyoti, D. (1998). Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar. *Türkiye’de modernleşme ve ulusal kimlik*, 99-117.

Kapanoğlu, S.(2006), *Çin’de Kadın İmgesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara.

Kaplan, Y., Güney Ç. (2014). “Spor Yoluyla Toplumsallaşma- Yeniden Toplumsallaşma Süreci”. *International Journal of Science Culture and Sport*, (2): 120-125.

Karakaya, H. (2019) Türkiye’de Modernleşme Sürecinde Muhafazakâr/Dindar Kadın. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2), 335-348.

Karataş, G. (2004). Tarikatlara Yönelmenin Sosyo - Kültürel ve Psikolojik Nedenleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

Karşahin, H. (2007). Bir Batı Anadolu Kasabasında Dini Hayat: Gördes Örneği. Ankara: Nadir Kitap.

Karpat, K., (2009). *Osmanlıdan Günümüze Elitler Ve Din*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kayıklık, H. (2011). *Tasavvuf Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kehrer, G. (1998). *Din Sosyolojisi* Der:Yasim Aktay, M.Emin Köktaş. Ankara: Vadi Yayınları.
- Kılıç, M. N. (2009). *Kadına Yönelik Şiddet: Sosyo-Psikolojik Arka Plan, Manevi Boyut, Hukuki Yaptırımlar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Kılınç, M.Ö. (2000). *İslamcı Hareket ve Kadın*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi SBE.
- Kili, S. (1996). *Modernleşme ve Kadın, Türkiye’de Kadın Olmak*. Yayına Hazırlayan: Nejla Arat, İstanbul: Say Yayınları.
- Kirman, M. A. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Koçkuzu, A. O. (2005). *Toplumumuzda Kadını Çalışmaya İten Sebepler ve Sonuçları*, Kurt, İsmail, Tüz, Seyit Ali (Ed). Sosyal Hayatta Kadın İçinde. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı.
- Koenig, H. G., Larson, D. B. (2001). Religion and Mental Health: Evidence for an Association, *International Review of Psychiatry*. 13, 67–78.
- Konuk, O. (2003). “*Toplum ve Eğitim*”. Şu kitapta: Ed. İhsan Sezal, Sosyolojiye Giriş. Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.
- Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Matbaası.
- Köse, E. (2014), *Sessizliği Söylemek: Dindar Kadın Edebiyatı Cinsiyet ve Beden*, İstanbul: İletişim.
- Köse, H. (1998). Kur’an’a Göre Kadının Psikolojisi: Çağımız Dört Müfessiri Bağlamında. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Köylü, M.(2012). *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitiminin Temel İlkeleri, Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu 2*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kubilay, Ç. (2010). *İslamcı Söylemde Kamusal Alan ve Türban Tartışmaları: Karşıtlıklar, Kırılmalar ve Uzlaşmalar*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Kurien, P. (1998). Becoming American by becoming Hindu: Indian Americans take their place at the multicultural table. *Gatherings in diaspora: Religious communities and the new immigration*, 37, 70.
- Kurt, V. (2009). Liberal Yurttaşlık Düşüncesinin Cemaatçi Yaklaşım Açısından Eleştirisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.

- Kurtkan Bilgiseven, A. (1986), Genel sosyoloji, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Küçük, H. (2004). Tasavvuf Tarihine Giriş. Konya: Esra Yayınları.
- Küçükcan, T. (2005). Modernleşme ve Sekülerleşme Kuramları Bağlamında Din, *Toplumsal Değişme ve İslam Dünyası. İslâm Araştırmaları Dergisi.* (13), 109- 128.
- MacIver, R.M.-Page, C.H. (1969), *Cemiyet 1*, (Çev: A.Kurtkan), İstanbul, MEB Yayınları.
- Mahçupyan, E. (2015), *Eski ve Yenisiyle Modern Muhafazakâr*, 17.12.2015 tarihli köşe yazısından.Serbestiyet.com
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Derya Kömürcü, Osman Akınhay). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mardin, Ş. (1992). Bediüzzaman Said Nursi Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişme. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meşe,G. (1991). "*Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplarda Kültürel Veya Sosyal Kimlik Olgusunun İncelenmesi*". Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Meriç, N. (2004). Fetva Sorularında Değişen Kadın Yaşamı. İstanbul: Elest Yay.
- Meydaner, Y. (2006) Sosyolojik Açından Kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar (Kırıkkale Örneği).Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
- Mirza, G.A. (2014). *Yeni Dinselleşme Eğilimleri ve Maneviyat Arayışları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Mollaibrahimoğlu, Ç. (2014). Anadolu Türk Tasavvuf Geleneğinde İşlevleri Bağlamında Kadın. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi SBE.
- Okumuş, E. (2009). Toplumsal Değişme Ve Din. *Electronic Journal of Social Sciences*, 8(30).
- Okumuş, E. (2014). Din Ve Sosyalleşme. *Electronic Turkish Studies*, 9(11).
- Okutan, B. B. (2013). *Türkiye’de Popüler Kültür Din ve Kadın*. İstanbul: Düşün Yayınları.
- Orçan, M. (2008). *Kır ve Kent Hayatında Kadın Profili*. Ankara: Harf Yayınları

- Ortaylı, İ. (1995). Tarikatlar ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Yönetimi. Ankara Üniversitesi *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. (6), 282- 287
- Öğün, S.(2004), Muhafazakarlık Soruşturması(Mülakat), *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 1:135-141
- Özdemir, G. (2009). Türk Kadınının Toplumsal Konumunun Gelişim Süreci. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Metinleri*. 03, 5-19.
- Özelsel, M. M. (2002). *Halvette Kırk Gün*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Özkan, D. (2014). Modern sosyal hayatta kadının toplumsal cinsiyetinin ve rollerinin dönüşümü: Geleneğe karşı modernite. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2), 1239-1252.
- Özköse, K. (2007). Tasavvuf Kültüründe Kadının Yeri. *Somuncu Baba Dergisi*.81, 20- 24.
- Öztürk, E.(2010),*Tarihte ve Günümüzde Kadın Hakları, İnsan Hakları ve Din Sempozyumu*, 15-16 Mayıs 2009, Çanakkale 18 Mar Üniversitesi yy. Yayın No:105:244-266.
- Özüdoğru, H. N. (2009). Kırsal Yaşamda Kadın ve Din (Konya Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.
- Peker, H. (2010). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Polat, F. (2002). “Türk Toplumunda Zihniyet Oluşumu Açısından Dinî Sosyalleşme ve Karşılaşılan Problemler”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9 (19): 207-217.
- Rayaprol, A. (1997). Negotiating identities: Women in the Indian diaspora. (*Oxford University Press*). 147-160
- Rieben, I. et al. (2014). Attachment and Spiritual Coping in Patients With Chronic Schizophrenia. *Mental Health, Religion & Culture*. 17 (8), 812-826.
- Sabbah, F. A. (1992). *İslam'ın Bilinçaltında Kadın*. Çeviren: A. Erol. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sancar, S. (2014). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İletişim Yayınları.
- Sarıkaya, M. S. (1998). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Dinî Tarikat ve Cemaatlerin Yeri. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (3), 93-102. Sarmış, İ. (2011). Rivayetlerin Ortaya Çıkardığı Olumsuz Kadın Algısı. (İstanbul: DüşünYayınları, 2010) s.9

- Sezen, Y. (1993). *Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyolojik Düşüncenin Özünde Öteki İle İlişki*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi.
- Sezen, Y. (1994). *İslam Sosyolojisine Giriş*. İstanbul: Turan Kültür Vakfı.
- Sezgin, F. (2013). *Türkiye’de Toplumsal Değişme Sürecinde Dinî Gruplar ve Meşruyet Kazanma Yolları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi SBE.
- Silverstein, B. (2007). Sufizm and Modernity in Turkey: From the Authenticity of Experience to the Practice of Discipline. in *Sufism and Modern İslam*. Edited by Martin Van Bruinessen and Julia Day Howell. London: I.B.Tauris. 39- 60.
- Simmel, G. (2000). **Öncesizliğin Ve Sonrasızlığın Işığında An Resimleri Felsefiminyatürler**. Ankara: Dost Kitabevi.
- Small, R. F. W. (1983). *Woman in the Changing İslamic System*. Delhi: Bımla Publishing House.
- Subaşı, N. (2012). *Din ve Kadın Konulu Çalışmalarda Akademik Özgünlük ve Sahicilik Sorunu*. Divan Dergisi. 17 (32), 39-55.
- Subaşı, N. (2014). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Şahin, K., & Toprak, S. (2016). Kültürel Ve Dinsel Perspektifte Kadın Kimliği. *Electronic Turkish Studies*, 11(18).
- Şahin, K., & Toprak, S. (2016). Kültürel Ve Dinsel Perspektifte Kadın Kimliği. *Electronic Turkish Studies*, 11(18).
- Şentürk, H. (2010). *İslamî Hayatın Psikolojik Temelleri*. İstanbul: İz Yayınları.
- Şerif, M. ve Şerif, C. W., (1996a), *Sosyal Psikolojiye Giriş I*, (Çev.: Mustafa Atakay), Aysun Yavuz, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Şişman, N. (2011). *Sınırsız Dünyanın Yeni Sınırı Başörtüsü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tajfel, H. (1972). Experiments in a vacuum. "The Context of Social Psychology. A Critical Assesment", *European Monographs in Social Psychology* 2, H. Tajfel (Ed.), Academic Press.
- Tajfel, H. (1978a). Social Categorization, Social Identity and Social Comparison. In H. Tajfel (Ed.), *Differentiation between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations* (pp. 61-76). London: *Academic Press*.

- Tajfel, H. (1978b). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: *Academic Press*.
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories*, Cambridge University Press.
- Tajfel, H. (1982). *Social identity and intergroup relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. In J. T. Jost & J. Sidanius (Eds.), *Political psychology: Key readings* (pp. 276–293).
- Tarhan, N. (2010), *Toplum Psikolojisi / Sosyal Şizofreniden Toplumsal Empatiye*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Tatlılıoğlu, D. (2009). *Tasavvuf ve Tarikatlara Sosyolojik Bir Bakış*. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. IX (1), 99-128.
- Tekin, M. (2004), *Kutsal Kadın ve Kamu*, İstanbul:Açılım Yayınları.
- Togayhan, A. (1998) *Toplumsal Değişme ve Dinî Cemaatleşme: “Kayseri Örneği”*. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi SBE.
- Tolan, B., İsen, G., Batmaz, V. (1985). *Ben ve Toplum: Sosyal Psikoloji*. Ankara: Teori Yayınları.
- Topçu, F. (2009). *Din ve Toplum Ekseninde 2000’li Yıllarda Yeni Dindar Kadın Söylemi*. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi SBE
- Touraine, A. (2007), *Kadınların Dünyası*, (çev: Mehmet Moralı) İstanbul: Kırmızı
- Tönnies, F. (2000), “Gemeinschaft ve gesellschaft” (Çev. A. Aydoğan), Şehir ve cemiyet, (Haz. A. Aydoğan), İstanbul: İz Yayınları.
- Tunç H. (2014). Türkiye’de Kadın ve Din Çalışmaları Üzerine Bir Araştırma. *Antakiyat*, 4(1), 175-190.
- Turhan, E. Z. (2004), *Budizm’de Sangha Teşkilatı ve Kadın Keşişler*, <http://bizdosyalar.nevsehir.edu.tr>. (24.07.2022)
- Turner, J. C. and Oakes, P. J. (1986). The significance of the social identity concept for social psychology with reference to individualism, interactionism and social influence. *British Journal of Social Psychology*, 25, 237-252.
- Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Basil Blackwell.

- Türkdoğan, O. (2004). *Osmanlı'dan Günümüze Türk Toplum Yapısı*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Uludağ, S. (1995). *Sufi Gözüyle Kadın*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Uludağ, S. (2006). *Tasavvufun Dili*. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- Uludağ, S. (2014). *Tasavvuf ve Tenkit*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Usta, N. (2006). Menzil Nakşîliği. *Demokrasi Platformu*. 2 (6), 21-44.
- Yankaya, D.(2014), *Yeni İslami Burjuvazi*, İstanbul: İletişim
- Yapıcı, A. (2008). Kadın Dindarlığı: Algısal Bir Yanılgı Mı Yoksa Gerçeklik Mi?, *Diyanet Aylık Dergi (Kadın Dindarlığı Ek)*. (207), 18-23
- Yetik E. (1996). *Tarikatlar ve Dini Hayat*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Samsun.
- Yıldırım, A. (1998). *Sıradan Şiddet Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddetin Toplumsal Kaynakları*. İstanbul: Boyut Kitapları
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 11. bs, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (1999), *Değişen Din Anlayışının Sosyolojisi*, İstanbul: Bilge Yayınları
- Yıldırım, E. (2016). *Neoliberal İslamcılık 1980-2015 İslamcılarının Dünya Sistemine Entegrasyonu*, Pınar Yayınları: İstanbul.
- Yıldız, M. (2006). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, H. K. (1996). *İslam Tasavvufu*, Altınoluk Dergisi Hediyesi, İstanbul: Semih Ofset Matbaacılık.
- Yılmaz, Ö. (2012). *Hıristiyan Mistik ve İslam Tasavvuf Geleneğinde Kadın İmgesi ve Evlilik Konusuna Kısa Bir Bakış*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Aralık 13 (2), 49-65.
- Yücebaş, S.(2012), Türkiye'de Muhafazakârlığın Gündelik Yaşam Estetiği, *İnsanbilim Dergisi* 1(2):62-80.
- Vecdi, F. (1972). *Müslüman Kadını*. Çeviren: Mehmet Akif Ersoy. İstanbul: Sinan Yayınevi.
- Wach, Joachim. *Din Sosyolojisi*, çev. Ünver Günay. İstanbul: İFAV Yayınları, 1995.
- White, J.(2013), *Müslüman Milliyetçiliği ve Yeni Türkler* (çev:Fuat Güllüpınar-Coşkun Taştan), İstanbul: İletişim

- Zengin, A.(2011), *İktidarın Mahremiyeti*, İstanbul: Metis Yayınlar Fırat Üniversitesi
- Zhanykulov, N. (2022). Modern Toplumda Din ve Ahlak. *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji*, (38), 77-88.
- Zıllıoğlu, M, (2008), “*Kimliğin Kavramsal Serüveni*”, *Sen Benim Kim Olduđumu Biliyor musun? / Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri*, Ed.: Hülya Uđur Tanrıöver, Hil Yayın, İstanbul, s. 13-40.
- Zuckerman, P. (2006). *Din Sosyolojisine Giriş*. Çev: İhsan Çapcıoğlu-Halil Aydınalp. Ankara: Birleşik Kitabevi

Diğer Kaynaklar

- Tekvin, 3/16-17
- Timoteos, 2/13, 14
- Efesliler, 5/22
- Nisa Suresi: 34
- Nisa Suresi: 4/1

EKLER**EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU VE GÖRÜŞME FORMU****KİŞİSEL BİLGİ FORMU:**

1.Yaşınız?

25 Yaş altı

25-50

50 ve üstü

2. Eğitim durumunuz?

Okuryazar değil.

Okuryazar olup bir okul bitirmemiş.

İlkokul mezunu.

Ortaokul mezunu.

Lise mezunu.

Üniversite mezunu.

3. Medeni durumunuz?

4. Çocuğunuz var mı?

5. Çalışıyor musunuz? Çalışıyorsanız mesleğınız nedir?

6) Evinize giren aylık geliriniz nedir?

5000 TL veya altı

5000 TL- 8000 TL

8000 TL- 10000 TL

10000 TL ve üzeri

Mülakat Soruları

1. İslam dininin kadına bakışını nasıl değerlendiriyorsunuz?
2. Sizce İslam'da erkek kadından üstün müdür? Neden? "İslam'da erkek kadından daha özgürdür, erkek daha ayrıcalıklıdır " gibi söylemler mevcut. Siz bu söylemler hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Kadının çalışması hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
4. Yaşadığımız toplum düşünce yapısının ve iş şartlarının Müslüman kadının çalışması konusunda etkileri nelerdir?
5. Sizce dini grup ve cemaatleşme nedir?
6. Mensubu olduğunuzun oluşumun dini bir grup olduğunu düşünüyor musunuz?
7. Oluşumunuzdan bahsedebilir misiniz, nasıl çalışmaları var?
8. Bir kadın için dini bir oluşuma ait olmak ne ifade eder?
9. Mensubu bulunduğunuz oluşumun kadınlara bakış açısı nedir?
10. Ne kadar süredir bu oluşumun mensubusunuz?
11. Bu oluşuma mensup olmanızdaki amaç neydi? ?Beklentilerinizi karşıladı mı?
12. Mensubu olduğunuz oluşuma girdiğinizde grubun size tutumu ve sizi kabullenme süreci nasıl gelişti?
13. Bu oluşuma mensup olduktan sonra çevrenizden ve yakınlarınızdan olumlu olumsuz tepkiler aldınız mı?
14. Bu oluşumda sizi en çok memnun eden şeyler nelerdir?
15. Mensubu olduğunuz grubun faaliyetlerinde nasıl bir rolde-konumda yer alıyorsunuz? Bunun size katkıları nelerdir?
16. Mensubu olduğunuz oluşuma dahil olduktan sonra hayata bakışınızda ve davranışlarınızda neler değişti?
17. Bu oluşuma mensup olmadan önceki dini bilgi ve donanımınızı nasıl değerlendirirsiniz? Sizce yeterli miydi?
18. Dini eğitiminizi nerede aldınız? Bu oluşuma mensup olduktan sonra dini hayatınızda nasıl bir değişiklik oldu? Bu oluşum sizin dini hayatınıza neler kattı?
19. Mensubu olduğunuz oluşumun düzenlediği dini sohbetlere ne sıklıkla katılıyorsunuz?
20. Bu oluşuma mensup olduktan sonra sosyal hayatınızda bir değişim oldu mu? Oluşumunuz dışındaki ilişkilerinize (aile, arkadaş, iş okul vs) bir etkisi oldu mu?
21. Sosyal problemlerle (ailevî problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken mensubu olduğunuz oluşumun bir etkisi olur mu?

